

Adheesioprosessi
erityisesti asianomistajan oikeuksien toteutumisen kannalta

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Anniina Kaartometsä
Prosessioikeus
2016

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Adheesioprosessi erityisesti asianomistajan oikeuksien toteutumisen kannalta

Tekijä: Anniina Kaartometsä

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Tutkielma x Laudaturtyö __ Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: XII + 74

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Suomalaisessa prosessioikeudessa eri prosessilajit käsitellään separaatioperiaatteen mukaan lähtökohtaisesti erillään. Rikosprosessioikeudessa on kuitenkin pääsääntönä adheesioperiaate, jolla tarkoitetaan rangaistusvaatimuksen ja rikoksesta johtuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen yhteiskäsittelyä. Keskeinen edellytys yhteiskäsittelylle on, että sekä rangaistusvaatimuksen että yksityisoikeudellisen vaatimuksen tulee perustua pääsääntöisesti yhteiseen tapahtumainkulkuun. Tosin eräitä poikkeuksiakin sallitaan. Tämän tutkielman tarkoituksena on siten tarkemmin selvittää, millä edellytyksillä vaatimukset voidaan kumuloida, mitä kumuloimisesta seuraa ja mitä mahdollisia ongelmia siihen liittyy.

Adheesioperiaatteen yhteydessä operoidaan usein asianomistaja-käsitteellä. Asianomistajan kannalta korvauskysymykset ovatkin usein merkittävämpiä kuin kysymykset siitä, millaisen rangaistuksen vastaaja kärsii. Adheesioprosessi on edullinen erityisesti asianomistajalle, sillä yhteiskäsittely säästää aikaa ja kustannuksia. Asianomistaja voi vieläpä laissa säädettyjen edellytysten täytyessä turvautua syyttäjän apuun siviilioikeudellisten vaatimustensa ajamisessa. Erityiskysymyksenä tutkielmassa tarkastellaankin syyttäjän virkavelvollisuutta ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta. Millä edellytyksillä velvollisuus syntyy ja millä perusteilla syyttäjä voi toisaalta jättää asianomistajan vaatimuksen ajamatta?

Johtopäätöksenä lyhyesti todettakoon, että adheesioperiaatteen mukainen menettely toteutuu prosessioikeudessamme pääsääntöisesti ongelmitta. Asianomistaja pääsee oikeuksiinsa esittämällä yksityisoikeudelliset vaatimuksensa rikosasian yhteydessä itse tai edellytysten täytyessä turvautumalla syyttäjän apuun. Syyttäjän rooli on tällöin virkavelvollisuutensa mukaisesti ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta objektiivisesti ja kaikkien rikosasian asianosaisten oikeudet huomioiden.

Tutkimus on lainopillinen ja oikeuslähteinä on käytetty perinteisiä oikeusdogmatiikan lähteitä, kuten lakitekstiä, lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta, tieteellisiä artikkeleita ja oikeuskäytäntöä.

Asiasanat: adheesioperiaate, adheesioprosessi, asianomistaja, yksityisoikeudellinen vaatimus, prosessioikeus, rikosprosessi

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön X

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

(Vain Lappia koskevat)

Sisällys

Lähteet	IV
Oikeuskäytäntö	XI
Lyhenteet	XII
1 Johdanto.....	1
1.1 Aiheen rajausta ja tutkimusongelma.....	1
1.2 Tutkimusmenetelmä.....	3
1.3 Adheesioperiaatteesta käsitteenä	4
2 Asianomistaja rikosprosessissa.....	6
2.1 Kuka on asianomistaja?	6
2.1.1 Lähtökohtia.....	6
2.1.2 Aineellisoikeudellinen määritelmä.....	7
2.1.3 Prosessuaalinen määritelmä.....	9
2.1.4 Sekamääritelmät ja asianomistajan asema yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteella.....	10
2.2 Asianomistajaa koskevista perus- ja ihmisoikeuksista rikosprosessissa	11
2.2.1 Asianomistajan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin	11
2.2.2 Osapuolten tasavertaisuus - <i>Equality of arms</i>	13
2.2.3 Oikeudenkäynnin joutuisuudesta.....	14
2.2.4 Euroopan parlamentin ja neuvoston uhridirektiivi.....	15
3 Siviilivaatimuksen esittäminen syyteasian yhteydessä	17
3.1 Lähtökohtia	17
3.1.1 Adheesioperiaatteen varhaisia kehitysvaiheita Euroopassa	17
3.1.2 Adheesioperiaate Suomessa ja Ruotsissa	18
3.1.3 Siviili- ja rikosprosessin eroista.....	20
3.1.4 Adheesioprosessin edut ja haitat	21
3.2 Rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus	23
3.2.1 Teonkuvaus vaatimuksen perusteena	23
3.2.2 Korvattavan vahingon peruste	27
3.2.3 Yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäjä.....	28
3.3 Yhteiskäsittelyyn sovellettavat prosessuaaliset säännökset.....	31
3.3.1 Siviili- vai rikosprosessia?.....	31
3.3.2 Menettelyllisiä kysymyksiä rikosprosessin eri vaiheissa	36

4 Syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia	48
4.1 Yleistä yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämisestä ja menettelystä vaatimusta ajettaessa	48
4.2 Viranomaisille asetetusta informointivelvollisuudesta	53
4.2.1 Vaatimuksen selvittäminen esitutkinnassa ja esitutkintaviranomaisen informointivelvollisuus.....	53
4.2.2 Syyttäjän ilmoitusvelvollisuus vaatimuksen ajamatta jättämisestä.....	54
4.3 Virkavelvollisuuden syntymisen edellytykset	55
4.3.1 Vaatimus perustuu rikokseen	55
4.3.2 Vaatimus esitetään vastaajaa vastaan	57
4.3.3 Asianomistaja esittää vaatimusta koskevan pyynnön.....	57
4.4 Virkavelvollisuuden harkinnanvaraiset rajoitukset: ”olennainen haitta” ja ”vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus”.....	59
4.4.1 Olennainen haitta.....	59
4.4.2 Vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus.....	62
4.5 ROL 3:9 objektiivisuuden ja yhdenvertaisuuden valossa.....	63
5 Johtopäätökset	66
5.1 Asianomistajan oikeuksien toteutuminen adheesioprosessissa	66
5.2 Syyttäjä asianomistajan asiamiehenä?	67
5.2.1 Pohdintoja syyttäjän objektiivisuudesta siviilivaatimusta ajettaessa	67
5.2.2 Syyttäjän toimivallasta siviilivaatimuksissa.....	69
5.2.3 Syyttäjä asianosaisten oikeuksien turvaajana.....	71

Lähteet

Kirjallisuus

Aalto, Jorma S. 1965: Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusosalasta. Vammala 1965.

Ervasti, Kaijus 1994: Rikosperusteisen vahingon korvaaminen. Tutkimus vahingonkorvauksen toteutumisesta Helsingin raastuvanoikeuden varkaustuomioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 122. Helsinki 1994.

De Godzinsky, Virve-Maria 2000: Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Defensor Legis 5/2000, s. 719–730.

De Godzinsky, Virve-Maria 2010: Kirjallinen menettely rikosasioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 102. Helsinki 2010.

Ekelöf, Per Olof & Boman, Robert 1996: Rättegång. Andra häftet. Åttonde, bearbetade upplagan. Smedjebacken 1996.

Fredman, Markku 2013: Rikosasianajajan käsikirja. Helsinki 2013.

Frände, Dan 2009: Finsk straffprocessrätt. Helsinki 2009.

Heuman, Lars 1973: Målsägande. Stockholm 1973.

Hirvelä, Päivi 2006: Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Vantaa 2006.

Honkatukia, Päivi 2011: Uhrin rikosprosessissa – haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Helsinki 2011.

Husa, Jaakko, Mutanen, Anu & Pohjolainen, Teuvo 2008: Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki 2008.

Janhonen, Anne-Mari 2012: Syyttäjän objektiivisuuden vaikutus oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen. *Helsinki Law Review* 1/2012, s. 41–66.

Jokela, Antti 2008: Rikosprosessi. Helsinki 2008.

Jokela, Antti 2012: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. *Oikeudenkäynti II*. Liettua 2012.

Jonkka, Jaakko 1994: Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta. *Lakimies* 6/1994, s. 727–741.

Jonkka, Jaakko 1997: Rikosprosessiuudistuksen arviointia. *Oikeus* 1997:3, s. 300–303.

Jousila, Airi 2009: Yksityisoikeudelliset vaatimukset työrikoksia koskevassa oikeudenkäynnissä. Teoksessa Jalanko, Risto & Siiki, Marika (toim.): *Kirjoituksia työoikeudesta*, s. 239–251. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki 2009.

Kettula, Pasi 2006: Adheesioprosessi ja syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan korvausvaatimuksia asianomistajan oikeussuojakeinona. *Oikeustieteen lisensiaatin tutkimus*. Turun yliopisto 2006.

Koivukangas, Jaana 2011: Rikosprosessi käytännössä. Teoksessa Kjällman, Petra (toim.): *Rikoksen uhrin käsikirja*, s. 131–149. Juva 2011.

Lappalainen, Juha 1986: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. *Vammala* 1986.

Lappalainen, Juha 2012a: Yleiset tuomioistuimet. Teoksessa Frände, Dan, Havansi, Erkki, Helenius, Dan, Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lindfors, Heidi, Niemi, Johanna, Rautio, Jaakko, Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus*, s. 237–252. Helsinki 2012.

Lappalainen, Juha 2012b: Juttujen yhdistäminen eli kumulaatio. Teoksessa Frände, Dan, Havansi, Erkki, Helenius, Dan, Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lindfors, Heidi, Niemi, Johanna, Rautio, Jaakko, Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus*, s. 555–584. Helsinki 2012.

Linna, Tuula 2015a: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. Defensor Legis 3/2015, s. 417–435.

Linna, Tuula 2015b: Kanteenmuutoskielto, preklusio ja oikeusvoima – prosessioikeuden klassikkoja. Lakimies 3-4/2015, s. 339–366.

Liukkonen, Iiro 2012: I svarandens frånvaro. Förenklade brottmålsrättegångar i tingsrätten. Helsinki 2012.

Nissinen, Matti 2011: Toteutuuko ihmisten yhdenvertaisuus syyttäjän edessä? Oikeus 2011:3, s. 379–382.

Nordh, Roberth 2005: Praktisk process III. Enskilt anspråk. Om handläggning av civilrättsliga anspråk i samband med åtal för brott. Uppsala 2005.

Oikarainen, Jukka 2012: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? Lakimies 5/2012, s. 742–763.

Olivecrona, Karl 1968: Rättegången i brottmål enligt RB. Lund 1968.

Rautio, Jaakko & Frände, Dan 2016: Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Keuruu 2016.

Sahavirta, Ritva 2015: Syyteneuvottelu - Kun käytäntö kohtaa teorian. Teoksessa Keinänen, Anssi, Kukkonen, Reima & Kilpeläinen, Mia (toim.): Oikeustieteiden moniottelija. Matti Tolvanen 60 vuotta, s. 385–398. Keuruu 2015.

Saranpää, Timo 2005: KKO:2005:19, Oikeudenkäyntimenettely – Rikosasia. Defensor Legis 3/2005, s. 666–674.

Ståhlberg, Pauli & Karhu, Juha 2013: Suomen vahingonkorvausoikeus. Liettua 2013.

Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti 2015: Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015, s. 229–247.

Tirkkonen, Tauno 1974: Suomen siviiliprosessioikeus I. Porvoo 1974.

Virolainen, Jyrki 1995: Lainkäyttö. Jyväskylä 1995.

Virolainen, Jyrki 2012a: Prosessin pääajit ja tehtävät. Teoksessa Frände, Dan, Havansi, Erkki, Helenius, Dan, Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lindfors, Heidi, Niemi, Johanna, Rautio, Jaakko, Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus, s. 57–83. Helsinki 2012.

Virolainen, Jyrki 2012b: Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Frände, Dan, Havansi, Erkki, Helenius, Dan, Koulu, Risto, Lappalainen, Juha, Lindfors, Heidi, Niemi, Johanna, Rautio, Jaakko, Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus, s. 119–234. Helsinki 2012.

Virolainen, Jyrki & Pölönen, Pasi 2003: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Jyväskylä 2003.

Vuorenpää, Mikko 1997: Syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta uudistetussa rikosprosessissa. Lakimies 8/1997, s. 1250–1263.

Vuorenpää, Mikko 2003: Syyttäjää velvoittavasta objektiivisuusperiaatteesta. Defensor Legis 6/2003, s. 993–1008.

Vuorenpää, Mikko 2007: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Vammala 2007.

Vuorenpää, Mikko 2014: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. Viro 2014.

Virallislähteet*Säädökset*

Esitutkintalaki 805/2011

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista 2012/29/EU

Laki esitutkintalain muuttamisesta 10/2016

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997

Laki syyttäjälaitoksesta 439/2011

Oikeudenkäymiskaari 4/1734

Perustuslaki 731/1999

Rikoslaki 39/1889

Rättegångsbalk 1942:740 (Ruotsi)

Vahingonkorvauslaki 412/1974

Kansainväliset sopimukset

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990)

Kansalaisyhteisöjen välillä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7-8/1976)

Lainvalmisteluaineisto

HE 12/1971 vp: laiksi asianosaisia ja eräiden asioiden käsittelyjärjestystä koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamisesta

HE 82/1995 vp: rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 44/2002 vp: rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 114/2004 vp: riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 271/2004 vp: laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä kärjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta

HE 58/2013 vp: syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi

HE 46/2014 vp: oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 66/2015 vp: laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

LaVM 9/1997 vp: Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen alioikeuksissa.

OLJ 1/1993: Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu.

OMML 26/2012: Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriö 2012.

OMML 47/2010: Arviomuistio syytteestä sopimisesta (plea bargain). Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriö 2015.

OMML 30/2015: Uhidirektiivin täytäntöönpano. Oikeusministeriö 2015.

RP 1987/88:1: Regeringens proposition om ändring i rättegångsbalken (enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång) (Ruotsi)

Viranomaisen ohjeet

VKS 2006:3: Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille. Annettu 13.12.2006.

VKS 2012:2: Syyttäjän muutoksenhaku hovioikeuteen. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille. Annettu 1.10.2012.

VKS 2015:6: Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille. Annettu 28.12.2015.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1983 II 120

KKO 1992:70

KKO 1993:15

KKO 2002:60

KKO 2005:19

KKO 2005:120

KKO 2005:140

KKO 2008:102

KKO 2011:58

KKO 2014:71

Hovioikeudet

I-SHO 1999:1

KouHo 2000:1

Viranomaisen ratkaisut

VKSV 12.3.2003 dnro 189/41/02

VKSV 23.6.2004 dnro 27/41/03

VKSV 26.2.2010 dnro 29/21/10

Lyhenteet

EIS	Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki
HE	Hallituksen esitys
I-SHO	Itä-Suomen hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KouHO	Kouvolan hovioikeus
KP-sopimus	YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus
OK	Oikeudenkäymiskaari
PL	Suomen perustuslaki
RB	Rättegångsbalk
RP	Regeringens proposition
RL	Rikoslaki
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
SjäL	Laki syyttäjälaitoksesta
Uhridirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista
VahL	Vahingonkorvauslaki
VKS	Valtakunnansyyttäjä
VKSV	Valtakunnansyyttäjänvirasto

1 Johdanto

1.1 Aiheen rajausta ja tutkimusongelma

Kaikista viranomaisten tietoon tulleista rikoksista seuraa vahinkoa paitsi valtiolle, usein myös yksityisille asianomistajille ja sivullisille.¹ Yleisen edun ja rikosoikeuden preventiivisen funktion kannalta on tärkeää, että rikoksentekijät joutuvat vastuuseen teoistaan. Rikosvastuun toteutuminen tarkoittaa paitsi sitä, että rikoksesta tulee seurata lain mukainen rangaistus, myös sitä, että vahingonkärsijät saavat korvauksen rikoksella aiheutetuista yksityisoikeudellisista vahingoista. Usein onkin niin, että asianosaisille - sekä asianomistajalle että vastaajalle - korvauskysymykset ovat subjektiivisesti merkittävämpiä kuin kysymys siitä, millaisen rangaistuksen vastaaja kärsii. Asianomistaja haluaa korvauksen rikoksella aiheutetusta vahingosta, ja vastaajan näkökulmasta korvausvelvollisuus voi olla jopa teon raskain seuraus.²

Asianomistajan oikeuksien toteutuminen on käytännössä usein riippuvainen hänen saamastaan informaatiosta sekä siitä, miten viranomaiset asiassa toimivat.³ Asianomistajan näkökulmasta on selvää, että tapa, jolla osapuolia oikeusprosessin aikana kohdellaan, vaikuttaa lopulta kuvaan koko prosessin oikeudenmukaisuudesta. Onhan jo pelkästään rikoksen kohteeksi joutuminen ja sitä seuraava oikeudenkäynti itsessään useimmille ihmisille henkisesti raskasta. Se, että asianomistajan odottamia oikeuksia ei täytetäkään, voi vaikuttaa jopa koko oikeuslaitoksen luotettavuuteen. Asianomistajalle kuuluvat oikeudet toisaalta saattavat joissain tilanteissa näyttäytyä rikosprosessissa toimiville ammattilaisille, kuten poliisille tai syyttäjälle, ehkä jopa turhankin rutiininomaisena kysymyksenä ja ainoastaan sivuseikkana päähuomion kohdistuessa itse rikoksen selvittämiseen ja rangaistusvaatimuksen ajamiseen.⁴ On myös epäilty, että asianomistaja saattaa nykyisessä syyttäjävetoisessa prosessissa menettää hänelle kuuluvia oikeuksiaan ilman asianmukaista valvontaa.⁵

---

¹ Frände 2009 s. 445.

² Lappalainen 1986 s. 10.

³ Jokela 2012 s. 24.

⁴ Vaikkakin asianomistajan prosessuaalinen asema on Suomessa ollut suhteellisen vahva erityisesti asianomistajan syyteoikeuden vuoksi. Ks. esim. Vuorenpää 2014 s. 11, 39 ja Fredman 2013 s. 42, 44.

⁵ Jokela 2008 s. 74.

Suomalaisessa prosessioikeudessa on pääsääntönä, että eri prosessilajit käsitellään erillisissä oikeudenkäynneissä. Tätä kutsutaan *separaatio-* eli *erillisyyssperiaatteeksi*⁶, jonka vallitessa esimerkiksi samaan rikokseen perustuvat vaatimukset käsiteltäisiin toisistaan erillisinä.⁷ Rikosprosessioikeudessa on kuitenkin pääsääntönä *adheesio-* eli *liitännäisperiaate*, jolla tarkoitetaan nykyisen ROL 3:1:n ilmaisemaa mahdollisuutta käsitellä rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset syyteasian yhteydessä. Adheesioperiaatteen mukaan pääasian yhteydessä voidaan siis käsitellä sivuvaateita, jotka muutoin kuuluisivat eri prosessilajiin. Toisin sanoen päävaatimuksen eli rangaistusvaatimuksen käsittelyjärjestys määrää sivuvaatimuksen käsittelyjärjestyksen.⁸

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten adheesioperiaate ilmenee Suomen rikosprosessioikeudessa asianomistajan oikeuksien näkökulmasta, miten adheesioperiaatetta sovelletaan ja mitä mahdollisia ongelmia sen soveltamiseen tänä päivänä liittyy. Aivan ensiksi aihe edellyttää asianomistajakäsitteen tarkastelua. Kuka rikosasiassa katsotaan asianomistajaksi ja minkälaisia perus- ja ihmisoikeuksia tälle kuuluu. Entä minkälainen vaatimuksen tulee olla, jotta se voidaan kumuloida rikosasian yhteyteen? Otan katsauksen adheesioprosessiin syyteharkintavaiheessa ja samalla tarkastelen lyhyesti vuonna 2015 käyttöön otetun syyteneuvottelumenettelyn ja adheesioprosessin suhdetta. Käsittelen myös sitä, miten yksityisoikeudelliseen vaatimukseen suhtaudutaan paitsi rikosasian pääkäsittelyssä myös kirjallisessa menettelyssä.

Syyttäjän velvollisuudesta ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimusta säädetään erikseen. Tarkastelen adheesioperiaatteen ilmaiseman perussäännöksen ROL 3:1:n suhdetta ROL 3:9:ään, joka perustaa syyttäjälle virkavelvollisuuden ajaa asianomistajan vaatimusta – toisin sanoen syyttäjälle asetettu virkavelvollisuus perustaa asianomistajalle oikeuden laissa säädetyin edellytyksin turvautua yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisessa syyttäjän apuun. Tutkielman tarkoituksena on niin ikään selvittää syyttäjän virkavastuun edellytyksiä ja sen rajoituksia. Kysymys kietoutuu tiiviisti sen ympärille, miten asianomistajan oikeudet adheesioprosessissa toteutuvat.

Syyttäjän on asianomistajan pyynnöstä otettava yksityisoikeudellinen vaatimus ajaakseen, jos se esitetään vastaajaa vastaan ja perustuu rikokseen. Kutsun näitä perusteita virkavelvollisuuden ehdottomiksi edellytyksiksi. Virkavelvollisuutta rajoittavina harkinnanvaraisina tekijöinä

⁶ Ks. esim. Aalto 1965 s. 31 ja Lappalainen 1986 s. 2.

⁷ Aalto 1965 s. 31.

⁸ Ks. esim. Jokela 2012 s. 330, Frände 2009 s. 446 ja Aalto 1965 s. 33.

ovat vaatimuksen ajamisesta syntyvä olennainen haitta ja vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus. Jos siis jompikumpi näistä rajoittavista tekijöistä esiintyy, ei virkavelvollisuutta ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta synny.

On mahdollista, että syyttäjät eivät aja yksityisoikeudellisia vaatimuksia lain edellyttämällä tavalla. Tutkielmassa on siten tarkoitus pohtia sitä, onko ROL 3:9:stä tullut säännös, jossa poikkeuksista on tullut pääsääntöjä. Antaako laki syyttäjälle mahdollisuuden ottaa yksityisoikeudellinen vaatimus ajettavaksi sattumanvaraisesti? Miksi ja millä perusteilla syyttäjien tulisi tarttua asianomistajien siviiliperusteisiin vaatimuksiin entistä hanakammin? Minkälaisia ongelmia tähän toisaalta liittyy? Lopuksi pohdin yhteenvetona asianomistajan oikeuksia erityisesti syyttäjän roolin ja tämän objektiivisuuden näkökulmasta.

1.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus on pääasiassa oikeusdogmaattinen eli lainopillinen tutkimus voimassaolevasta oikeudesta. Keskeisenä tehtävänä on siten selvittää voimassaolevan oikeuden sisältö edellä mainituista kysymyksistä ja systematisoida voimassa olevaa oikeutta. Tutkimus sisältää perinteikkäästi myös lyhyen katsauksen aihetta koskevaan oikeushistoriaan ja adheesioperiaatteen kehitysvaiheisiin. Apuna on käytetty myös oikeusvertailua, joskin rajoittuen lähinnä vertailuun Suomen ja Ruotsin järjestelmien välillä.⁹ Ruotsin oikeutta ei ole selostettu erillisissä kappaleissa, vaan sen pääpiirteitä on otettu huomioon asianomaisissa kohdissa.

Tutkimusaineistona on käytetty perinteisiä oikeusdogmatiikan lähteitä, kuten lakitekstiä, lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta ja tieteellisiä artikkeleita. Myös aiheeseen liittyvää oikeuskäytäntöä on huomioitu, joskin materiaali sen suhteen on melko rajallista. Oikeuskäytäntö aiheen piiristä rajoittuu lähinnä kysymyksiin adheesioperiaatteen soveltamisalasta. Syyttäjän ratkaisuja ottaa yksityisoikeudellinen vaatimus ajaakseen tai jättää tällainen vaatimus ajamatta tutkii ainoastaan valtakunnansyyttäjä ja ylimmät laillisuusvalvojat. Näiden ratkaisuja ei ole tässä tutkielmassa laajemmin huomioitu muutamaa VKS:n antamaa ratkaisua lukuun ottamatta.¹⁰

⁹ Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008 s. 20–21, 23.

¹⁰ Valtakunnansyyttäjän antamat ratkaisuselosteet vuodesta 1998 alkaen ovat osoitteessa www.vksv.fi (viitattu 24.2.2016).

1.3 Adheesioperiaatteesta käsitteenä

Adheesiolla, adheesioprosessilla ja adheesioperiaatteella tarkoitetaan tässä tutkielmassa samaa asiaa eli syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittelyä. Lappalaisen mukaan ei ole tarkoituksenmukaista puhua monisanaisesti *korvausvaatimuksen käsittelystä rikosjutun yhteydessä tai syytteen ja korvausvaatimuksen yhteiskäsittelystä*, kun tilanteeseen on olemassa kansainvälisesti yleisesti käytössä oleva termi. Suomalaisessa prosessioikeudessa käytetäänkin useimmiten termiä adheesioperiaate, jonka sisältö ei kuitenkaan ole muiden oikeusperiaatteiden tavoin kovinkaan tarkka. Lappalaisen mukaan termi adheesioprosessi korostaa nimenomaan sitä, että syytteen ja korvausvaatimuksen kumulaatio on yksi adheesioperiaatteen ilmenemismuoto. Näin voitaneen sanoa, että adheesioperiaate voisi siten kattaa muidenkin prosessilajien yhdistymistä.¹¹ Vivahde-erot termien adheesioperiaate ja adheesioprosessi välille syntyvät siis siitä, että adheesioprosessi viittaa nimenomaisesti rikosprosessissa omaksuttuun instituutioon, kun taas adheesioperiaate on yleisempi käsite koko ilmiölle.

Virolaisen mukaan adheesioprosessilla tarkoitetaan nimenomaisesti sitä, että sivuvaatimus voidaan esittää päävaatimuksen yhteydessä, jolloin päävaatimuksen käsittelyjärjestys määrittää myös sivuvaatimuksen käsittelyjärjestyksen.¹² Tämä onkin suomalaisessa prosessioikeudessa adheesioperiaatteen vakiintunut määritelmä.¹³ Tässä tutkielmassa ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista lähteä erottelemaan termejä adheesioperiaate ja adheesioprosessi tarkemmin toisistaan, vaan niitä käytetään toistensa synonyymeina. Tosin edellä mainitut vivahde-erot tulevat myös tässä tutkielmassa esiin siten, että adheesioprosessi nimenomaisesti korostaa sen kuulumista rikosprosessiin, kun taas adheesioperiaatteesta puhuttaessa painotus ei ole niin vahva.

On syytä kuitenkin ottaa lyhyt katsaus adheesioperiaatteen erivahvuisiin sovelluslinjoihin, joita muun muassa Aalto on tarkastellut väitöskirjassaan. Adheesioperiaatteen vahvimmassa ja jyrkimmässä muodossa rikoksesta johtuvat siviilivaatimukset on käsiteltävä aina rikosasian yhteydessä. Tätä voidaan kutsua *absoluuttiseksi adheesioksi*. Tämän vastakohtana nähdään *separaatioperiaate*, jonka mukaan eri prosessilajeihin liittyvät vaatimukset käsitellään toisista eril-

¹¹ Lappalainen 1986 s. 16, erityisesti alaviite 24.

¹² Virolainen 1995 s. 61.

¹³ Adheesioperiaatteesta voidaan periaatteessa puhua myös tilanteissa, joissa rangaistusvaatimus saadaan käsitellä riita-asian yhteydessä ja siis siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. Tähän kysymykseen ei tässä tutkielmassa kuitenkaan tarkemmin perehdytä. Ks. Tirkkonen 1974 s. 133.

lään. *Fakultatiivinen adheesio* asettuu absoluuttisen adheesioperiaatteen ja separaatioperiaatteen väliin. Fakultatiivisesta adheesiosta voidaan puhua esimerkiksi silloin, kun asianomistaja saa valita siviilivaateidensa toteuttamistavan rikosprosessin ja siviiliprosessin väliltä. Aallon mukaan ulkomaisessa kirjallisuudessa nimenomaan fakultatiivisen adheesio tilanteista on käytetty yleisesti juurikin nimitystä adheesioprosessi.¹⁴

Fakultatiivinen adheesio tarkoittaa ensisijassa tuomioistuimen näkökulmaa ja sen valtaa erottaa rikosjutun yhteydessä esitetty vaatimus riita-asian käsittelyjärjestykseen. Tämä valta on kiinteästi sidottu lakiin, eikä tuomioistuimella siten voida sanoa olevan absoluuttista valintamahdollisuutta. Adheesio on sen sijaan kantajaan taikka asianomistajaan nähden dispositiivinen.¹⁵ Kantajan valintamahdollisuus yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamiseen siviili- ja rikosprosessin välillä ei sinänsä ole lakiin sidottu. Tosin rikosprosessissa siviiliperusteisia vaatimuksia ei luonnollisestikaan voida ajaa ilman rangaistusvaatimusta.

On siis huomioitava, että adheesio valinnainen luonne koskee pitkälti vain asianomistajaa. Tuomioistuin on velvollinen tutkimaan siviilivaateen kummassa käsittelyjärjestyksessä tahansa, mikäli se on pantu asianmukaisesti vireille juuri siinä prosessissa. Fakultatiivinen adheesio koskee tuomioistuinta niissä tilanteissa, joissa se voi siirtää siviiliasian rikosprosessista riita-asian käsittelyjärjestyksessä ratkaistavaksi (nykyinen ROL 3:3). On muistettava, että Aallon väitöskirja on ilmestynyt ennen vuoden 1972 prosessi uudistusta, jolloin adheesioperiaatetta ei ollut vielä kansalliseen prosessilakiimme kirjattu, vaan se oli lähinnä käytännön muovaama toimintaperiaate. Suomalaisessa oikeusjärjestyksessä onkin nykyisellään omaksuttu fakultatiivinen adheesio, joka on riippuvainen asianomistajan halukkuudesta esittää siviilivaateita syyteasian yhteydessä.

---

¹⁴ Aalto 1965 s. 33–36.

¹⁵ Lappalainen 1986 s. 38.

2 Asianomistaja rikosprosessissa

2.1 Kuka on asianomistaja?

2.1.1 Lähtökohtia

Tutkimuksen keskeinen kysymys liittyy asianomistajan asemaan ja oikeuksiin adheesioprosessin yhteydessä. On siten perusteltua ottaa katsaus yleisesti asianomistajakäsitteeseen ja sen määrittelyyn.

Asianomistajan määritelmällä on merkitystä ratkaistaessa kysymystä siitä, kuinka laajalle henkilöryhmiin yksittäisen rikoksen vaikutusten voidaan katsoa ulottuvan.¹⁶ Suomen laki ei ota kantaa siihen, kuka on rikosasiassa asianomistaja, vaan määritelmä on jätetty pitkälti oikeuskirjallisuuden ja -käytännön varaan. Oikeustieteessä asianomistajakäsitteen määritelmiä on esitetty karkeasti kolmenlaisia: aineellisoikeudelliset määritelmät, prosessuaaliset määritelmät ja sekamääritelmät.¹⁷ Aineellisesta näkökulmasta asianomistaja on se, jota rikos on loukannut. Prosessuaalisessa merkityksessä asianomistaja puolestaan on se, jolla on oikeus vaatia asiassa rangaistusta.¹⁸ Arkikielessä asianomistajalla tarkoitetaan yleensä rikoksen uhria, vaikkakaan kaikki uhrin eivät Fredmanin¹⁹ mukaan ole asianomistajia.

Rikosprosessiuudistuksen yhteydessä todettiin, että Suomessa asianomistajiin kuuluvien henkilöiden piiri on laajempi kuin esimerkiksi Ruotsissa. Uudistuksen esitöissä on todettu, että asianomistaja on oikeudenkäynnissä juurikin rikoksen uhri, eikä asianomistajapiiriä uudistuksen yhteydessä muutettu.²⁰ Ruotsissa asianomistajakäsite onkin määritelty laissa. RB 20:8.4:n mukaan asianomistaja on se, jota vastaan rikos on tehty taikka se, jota rikos on loukannut tai joka on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa. Vaikka säännökset on otettu lakiin, ei määritelmän merkitys kuitenkaan ole yksiselitteinen ja selvä, vaan sen sisältö on monimerkityksinen ja

---

¹⁶ Jokela 2008 s. 67.

¹⁷ Esim. Jokela 2012 s. 17.

¹⁸ Myös esim. Lappalainen 1986 s. 18.

¹⁹ Fredman 2013 s. 294.

²⁰ Ks. HE 82/1995 s. 17.

melko epämääräinen.²¹ Ei siis ole täysin selvää, että asianomistajamääritelmän kirjaaminen lakiin Suomessa poistaisi niitä ongelmia, joita sen puuttumisen on katsottu aiheuttavan.²²

Adheesioperiaatteen soveltamisen kannalta keskeinen kysymys on, ketkä kaikki ovat oikeutettuja esittämään yksityisoikeudellisia vaatimuksia rikosasiassa.²³ Luonnollisesti oikeus koskee asianomistajaa rikoksen uhrina, mutta useissa tapauksissa myös kolmannet osapuolet voivat esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Adheesioprosessia silmälläpitäen onkin asianomistajasta esitetty myös määritelmä siitä, että asianomistajia näyttäisi olevan kahdenlaisia: niitä, joilla on oikeus vaatia rangaistusta sekä niitä, joilla on oikeus esittää rikoksen johdosta syntyneitä yksityisoikeudellisia vaatimuksia.²⁴

Esimerkiksi vakuutusyhtiöillä voi olla regressi- eli takautumisoikeuteen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia ja toisaalta asianomistajan oikeus voi siirtyä esimerkiksi konkurssi- tai kuolinpesälle. Näin ollen asianomistajan käsite edellyttää adheesioperiaatteen osalta laajempaa määrittelyä verrattuna perinteiseen syyteoikeuteen sidottuun asianomistajan käsitteeseen.²⁵ Suomen ja Ruotsin adheesiojärjestelmän yksi erityispiirteistä onkin se, että esimerkiksi juuri regressivaatimus voidaan ajaa syyteasian yhteydessä. Muualla Euroopassa tällainen järjestely on harvinaista.²⁶

2.1.2 Aineellisoikeudellinen määritelmä

Oikeuskirjallisuudessa²⁷ on kannatusta saanut etenkin *Granfeltin määritelmä*, jonka mukaan asianomistaja on ensinnäkin henkilö, joka on rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija. Määritelmän mukaan ensiksi olisi siis selvitettävä, mikä on se oikeushyvä, jota vastaan rikos on kohdistunut, jonka jälkeen olisi puolestaan selvitettävä, kuka on tuon oikeushyvän haltija.²⁸ Toiseksi, asianomistajaksi voidaan määritelmän mukaan kutsua myös sitä, jolle on välittömästi rikoksen kautta syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade. Lisäksi Granfeltin määritelmä

²¹ Ks. esim. Heuman 1973 s. 33–42. Vrt. Nordh 2005 s. 22.

²² Mm. Jokela on esittänyt, että myös Suomen prosessilakiin tulisi kirjata määritelmä siitä, millä perusteilla asianomistajan aseman rikosasiassa saa. Ks. Jokela 2012 s. 22–23. Jokelakin tosin huomauttaa, että tulkintaongelmia tuskin pystyttäisiin estämään silläkään, että asiasta olisi kirjattu säännökset lakiin.

²³ Kysymystä on käsitelty esim. Lappalainen 1986 s. 78.

²⁴ Ks. Aalto 1965 s. 18.

²⁵ Ks. esim. Vuorenää 2014 s. 12.

²⁶ Lappalainen 1986 s. 35.

²⁷ Ks. esim. Lappalainen 1986 s. 18, Jokela 2012 s. 17 ja Vuorenää 2014 s. 16–17.

²⁸ Ks. esim. Jokela 2012 s. 17.

sisältää merkitystään nykyisin menettäneen kolmannen kohdan, jonka mukaan niin sanottujen poliitiarikosten osalta asianomistaja on se, jonka oikeuspiiriä tapahtunut kyseinen rikos välittömästi vaarantaa.

Granfeltin määritelmä on prosessioikeustieteessä saanut kannatusta etenkin sen osalta, että se antaa asianomistajan aseman myös yksityisoikeudellisen vaateen haltijalle siitäkin huolimatta, onko hän rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija vai ei. Näkökulmaa on syytä kritisoida, sillä näin menetellen tällaiselle kolmannelle osapuolelle syntyisi prosessuaalisen määritelmän mukaan siten myös oikeus vaatia rangaistusta rikoksesta. Tämä on jokseenkin ongelmallista, sillä näin menetellen syyteoikeutettujen määrä kasvaisi, mikä ei välttämättä olisi enää tarkoituksenmukaista.²⁹

Granfeltin määritelmä ei siten nykytilanteessa anna vastausta esimerkiksi siihen, miten vaikkapa vakuutusyhtiön regressioikeuteen perustuvaan vaatimukseen rikosprosessissa suhtaudutaan. Yksityinen oikeudellinen vaade ei tällaisessa tapauksessa nimittäin ole syntynyt *välittömästi* rikoksen johdosta. Kun välittömyyden vaatimus puuttuu, ei kolmansilla osapuolilla ole asianomistajan asemaa. Kuten edellä jo todettiin, ei myöskään olisi tarkoituksenmukaista antaa tällaisille osapuolille niinkään vahvaa oikeutta kuin syyteoikeutta.³⁰

Oikeuskäytännössä on aiemmin annettu osapuolelle asianomistajan asema lähinnä Granfeltin määritelmän perusteella. Toisaalta asianomistajan asema on ainakin aiemmin usein evätty sillä perusteella, ettei rikos ole suoraan kohdistunut siihen tahoon, joka asiassa on esittänyt rangaistus- tai korvausvaatimuksia.³¹

Ratkaisussa KKO 1983 II 120 eräiden kolmansien osapuolten rangaistus- ja vahingonkorvausvaatimuksia ei korkeimman oikeuden mukaan tullut tutkia, sillä heillä ei ollut ollut jutussa asianomistajan puhevaltaa. Kyseisessä tapauksessa ammattimainen linjaliikenteen harjoittaminen katsottiin valtioon kohdistuvaksi rikokseksi. Luvallista linjaliikennettä harjoittaneita liikennöitsijöitä ei siten katsottu asiassa asianomistajiksi, jolloin heidän rangaistus- ja korvausvaatimukset jätettiin tutkimatta.

---

²⁹ Ks. Lappalainen 1986, s. 18.

³⁰ Ks. Vuorenpää 2014 s. 27–28.

³¹ Ks. Jokela 2008 s. 69–71.

Tapauksessa alemmat oikeusasteet olivat ratkaisuihissaan kuitenkin tuominneet vastaajan muun muassa maksamaan vahingonkorvauksia luvallista linjaliikennettä harjoittaneelle, jonka katsottiin menettäneen elinkeinotuloja vastaajan harjoittaman luvattoman toiminnan johdosta. Eri asia on, täytyivätkö asiassa asianomistajan määritelmän edellytykset.

Jos pitäydytään ainoastaan Granfeltin määritelmässä, ei voitane katsoa, että vahinkoa kärsineet olisivat olleet rikoksella loukatun oikeushyvän haltijoita, sillä kyseessä oli luvaton liikenteen harjoittaminen, jolloin oikeusjärjestyksen suojelemaksi oikeushyväksi voitaneen katsoa yleinen järjestys. Vahinkoa kärsineille ei voitane myöskään katsoa syntyneen *välitöntä* yksityisoikeudellista vaadetta rikoksen johdosta, vaikka vahinkoa sinänsä syntyikin. Käräjäoikeus ja hovioikeus olivat siis tuominneet vahingonkorvauksia maksettavaksi asiassa siten, miten asiaa nykypäivänä olisi myös tulkittu. Korvausvaatimusten tutkiminen ei siis edellytä vaatimuksen esittäjältä asianomistajan asemaa. Riittää, että vaatimus perustuu edes välillisesti syytteessä mainittuun tapahtumainkulkuun.

Muun muassa edellä mainittuun ratkaisuun KKO 1983 II 120 nojautuen, KKO katsoi tuoreemmassa ratkaisussaan 2014:71, ettei työriitalain rikkomisasiassa yrityksille, joissa työtaistelutoimenpiteet oli toteutettu, tullut antaa asiassa asianomistajan puhevaltaa. Sen sijaan KKO katsoi, että yritykset saivat esittää asiassa yksityisoikeudelliset korvausvaatimuksensa, mikä sellaisenaan takasi yrityksille tehokkaan oikeussuojakeinon. Ratkaisussa oli kyse myös siitä, olivatko kyseiset yritykset saaneet valtuutuksen esittää rangaistusvaatimuksia varsinaisen asianomistajan puolesta, mutta näytön puuttuessa perusteita valtuutettuina toimimiseen ei katsottu olleen.

2.1.3 Prosessuaalinen määritelmä

Asianomistajan aineellisella määritelmällä pyritään selvittämään rikoksella välittömästi loukattu tai vaarannettu taho, kun taas prosessuaalisella asianomistajamääritelmällä tarkoitetaan sitä tahoja, jolla on rikoksen johdosta oikeus vaatia rangaistusta.³² Prosessuaalinen määritelmä on kuitenkin katsottu jokseenkin epämääräiseksi, sillä se ei anna vastausta siihen, kenellä ylipäätään kyseinen syyteoikeus edes on.³³

---

³² Lappalainen 1986 s. 18.

³³ Esim. Vuorenää 2014 s. 30.

Prosessuaalinen määritelmä on saanut merkitystä erityisesti konkurssirikosten osalta.³⁴ Asianomistajasta otettiin erityinen määritelmä syyteoikeutta velallisen rikoksissa koskevaan RL 39:9.2:iin, jonka jälkeen prosessuaalisen määritelmän merkitys väheni. Säännöksen mukaan asianomistajia ovat tällaisessa rikosasiassa velallisen teon aikaiset velkojat, jotka ovat tunnettuja. Siitä huolimatta prosessioikeudessa tarvitaan edelleen molempia, sekä aineellista että prosessuaalista määritelmää asianomistajasta.³⁵

2.1.4 Sekamääritelmät ja asianomistajan asema yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteella

Sekamääritelmien mukaan asianomistajan asema on ratkaistava ensisijaisesti aineellisin perustein ja hankalammissa tapauksissa huomioidaan myös tarkoituksenmukaisuus- ja oikeudenmukaisuusnäkökohdat. Tällä tavoin asianomistajan asema voitaisiin myöntää sellaisillekin tahoille, jotka täyttävät asianomistajalle kuuluvien oikeuksien funktiot, kuten syyteoikeuteen kuuluvat kontrolli- ja hyvitysfunktiot. Perinteinen syyteoikeus ei ole ainoa asianomistajan aseman saamiseen liittyvä oikeus. Esimerkiksi ROL 2 luvun mukainen tukihenkilö voidaan määrätä vain asianomistajalle, ja syyttäjä on velvollinen ROL 3:9:n mukaan ajamaan vain asianomistajan vaatimuksia. Vuorenpään mukaan kyseisten lainkohtien tavoitteet kuitenkin poikkeavat asianomistajan syyteoikeuden funktioista, hyvitys- ja kontrollifunktioista, jonka johdosta asianomistajan aseman kytkemistä syyteoikeuteen voidaan tässä mielessä pitää ongelmallisena. Ratkaisuna ongelmaan on ehdotettu asianomistajakäsitteen määrittelemistä siten, että asianomistaja-asema ratkaistaisiin kulloinkin tapauskohtaisesti riippuen siitä, mistä oikeudesta taikka velvollisuudesta on kysymys. Vuorenpää kuitenkin hylkää tällaisen ehdotuksen sekaannusta aiheuttavana. Sen sijaan asianomistajan käsite tulisi pitää yhtenäisenä ja lainkohdat, joissa jokin tietty oikeus voisi kuulua myös asianomistajapiirin ulkopuoliselle, tulisi muokata soveltamisaloiltaan kattavammiksi.³⁶

Vuorenpää on tarkastellut asianomistajan asemaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteella. Asianomistajan asemaa ei siis nykyäänkään pääsääntöisesti voida antaa suoraan pelkän yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteella. Koska kolmansien henkilöiden asema rikospro-

---

³⁴ Ks. Vuorenpää 2014 s. 31–32.

³⁵ Ks. esim. Lappalainen 1986 s. 19, Vuorenpää 2014 s. 32.

³⁶ Ks. Vuorenpää 2014 s. 32–34.

sessissa ei koskaan voi olla yhtä vahva kuin syyteoikeuden omaavilla asianomistajilla, jää tällaisten, ikään kuin ulkopuolisten, vahingonkärsijöiden etu väistämättä taka-alalle.³⁷ Esimerkiksi liikenneturvallisuuden vaarantamisrikoksessa asianomistajan aseman saaminen on kuitenkin perusteltua sellaiselle kolaroidun auton omistajalle, joka itse ei ole ollut autossa sisällä. Toisaalta asianomistajan aseman saaminen pelkän yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteella voi johtaa ongelmiin. Voisi syntyä tilanteita, jossa taho, jonka oikeushyvää rikos ei ole loukannut, saisi vaatia asiassa rangaistusta. Ääriesimerkkinä Vuorenpää mainitsee kolmannen henkilön omistamalla pesäpallomailalla tehdyn murhan, jossa maila menee rikki. Olisi erikoista, jos mailan omistaja saisi vaatia murhasta rangaistusta. Ratkaisu olisikin, että asianomistajan asema ratkaistaan tapauskohtaisesti.³⁸

2.2 Asianomistajaa koskevista perus- ja ihmisoikeuksista rikosprosessissa

2.2.1 Asianomistajan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Tässä jaksossa otetaan lyhyt katsaus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen tutkielman aiheen mukaisesti erityisesti asianomistajan näkökulmasta. Tarkoituksena ei ole selostaa kaikkia oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviä tekijöitä, vaan nostaa esiin tutkielman ja sen myötä asianomistajan kannalta merkittävimpiä seikkoja. Tarkastelun kohteena ovat siten perus- ja ihmisoikeudet. Asianomistajan asemaa rikosoikeudenkäynnissä on pyritty jäsentämään kansainvälisten sopimusten ja perustuslain valossa.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaate nähdään ylimpänä prosessuaalisena periaatteena. On tärkeää, että yksittäinen ihminen voi saattaa omaa asiaansa koskevat kysymykset tuomioistuimen ratkaistavaksi ja että tuomioistuinmenettely täyttää vaatimukset, joita kansainväliset sopimuksetkin edellyttävät.³⁹ YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 10 artiklassa vuodelta 1948 ilmaistaan, että *jokaisella on täysin tasa-arvoisesti oikeus siihen, että häntä oikeudenmukaisesti ja julkisesti kuullaan riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan määrättäessä tai häntä vastaan nostettua rikossyytettä selvitettäessä.*

---

³⁷ Ks. esim. Jokela 2012 s. 22.

³⁸ Vuorenpää 2014 s. 28.

³⁹ Jokela 2008 s. 29.

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artikla takaa niin ikään jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, jonka keskeinen sisältö koostuu sekä oikeudenkäynnin joutuisuudesta että laillisesti perustetun tuomioistuimen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta. Syytetylle taataan vielä eräät vähimmäisvaatimukset EIS 6 artiklan 3 kohdassa. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä on tarkasteltava kokonaisuutena, eikä siten pidä antaa liikaa painoarvoa yksittäisen perusedellytyksen toteutumiselle.⁴⁰

Myös Suomen perustuslain 21 § takaa nämä samat oikeudet perusoikeutena, jotka kuuluvat jokaiselle. PL 21.2 §:n mukaan oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä noudatettavista menettelyperiaatteista, kuten käsittelyn julkisuudesta, kuulemisperiaatteesta, päätösten perustelemisestä ja muutoksenhakuoikeudesta säädetään lailla. EIS 6 artikla sekä PL 21 § muodostavat siten yhtenäisen kokonaisuuden, jota on noudatettava, kun *päätetään henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista sekä häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä*. Periaate mainitaan myös YK:n Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimuksen) 14 artiklassa.

Toisaalta on kiinnitetty huomiota siihen, että EIS 6 artikla sääntelee lähinnä rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeuksista oikeudenkäynnin kuluessa. Sen sijaan siitä, turvaako EIS 6 artikla asianomistajien oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosprosessissa, on ollut epäselvyyttä.⁴¹ Toisaalta on huomautettu, että EIS 3 artikla asettaa valtiolle velvollisuuden huolehtia aktiivisesti siitä, ettei kukaan joudu rikoksen ja epäasianmukaisen kohtelun uhriksi. EIS 8 artiklassa puolestaan taataan oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän suojasta.⁴² EIS siis asettaa valtiolle velvollisuuden ehkäistä sellaista kiellettyä toimintaa, joka mahdollisesti johtaisi asian käsittelyyn rikosoikeudenkäynnissä. Toisaalta PL 21 § täyttää ainakin Suomessa EIS:n jättämän aukon asianomistajan oikeuksista, sillä sen mukaan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on jokaisella prosessuaalisesta asemastaan riippumatta. Asianomistajalla tulee siten olla toissijainen syyteoikeus, eli oikeus saattaa häneen kohdistunut rikos tuomioistuimen käsiteltäväksi silloinkin, kun syyttäjä on tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen.⁴³

---

⁴⁰ Jokela 2008 s. 29–30.

⁴¹ Vuorenperä 2014 s. 1-2.

⁴² Fredman 2013 s. 46.

⁴³ Vuorenperä 2014 s. 3, 40.

Rikosprosessissa on usein kiinnitetty huomiota enemmänkin epäiltyjen ja syytettyjen kuin uhrin oikeuksiin. Keskeisiä kansainvälisten sopimustenkin turvaamia periaatteita ovat syyttömyysolettama ja syytetyn suosimisen periaate.⁴⁴ Uhrin oikeuksiin on kuitenkin alettu viime aikoina kiinnittää enemmän huomiota esimerkiksi Suomessa lainsäädännöllisin muutoksin. Uhrin aseman parantamista on perusteltu esimerkiksi ihmisoikeuksilla, joskin tämä puhetapa on katsottu jokseenkin idealistiseksi. Vaikka oikeudenkäynnin vastapuolilla tulee olla yhtäläiset oikeudet, on katsottu, että uhrin oikeuksien liiallinen korostaminen voisi toisaalta jopa johtaa kriminaalipoliittisen ilmapiirin kiristymiseen ja syytettyjen aseman heikkenemiseen.⁴⁵

2.2.2 Osapuolten tasavertaisuus - *Equality of arms*

Osapuolten tasavertaisuus kuuluu oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin yhtenä päätöksentekoa ohjaavana periaatteena. Tasavertaisuuden periaate koskee kaikkia lainkäyttöviranomaisia aina esitutkintaviranomaisesta muutoksenhakutuomioistuimeen saakka. Tutkielman loppuosassa on keskitytty erityisesti syyttäjän työhön viranomaiskoneistossa, joten on paikallaan tarkastella lähemmin syyttäjän roolia suhteessa osapuolten tasapuolisuuteen ja yhdenvertaisuuteen.

Oikeudenkäynnissä on huolehdittava osapuolten tasapuolisesta asemasta (*equality of arms*). Toisin sanoen, ketään ei saa asettaa prosessuaalisesti parempaan asemaan toisen kustannuksella. Kirjallisuudessa periaate on nähty lähinnä syyttäjän ja syytetyn välisen suhteen tasapainottajana tilanteessa, jossa syyttäjällä on lähtökohtaisesti paremmat edellytykset olla prosessuaalisesti paremmassa asemassa. Toisaalta on huomautettu, että syyttäjänkin voi jäädä alakynteen asioissa, joissa erityisosaamista tai resursseja ei ole riittävästi.⁴⁶ Usein objektiivisuusvaatimus onkin nähty ainoastaan vastaajan oikeuksia turvaavana periaatteena, mutta toisaalta se velvoittaa huolehtimaan objektiivisesti myös asianomistajan oikeuksista.⁴⁷ Esimerkiksi viranomaisten informointivelvollisuuden voidaan katsoa edistävän osapuolten tasavertaista kohtelua. Asianosaisten tulee saada tietoa heidän oikeuksistaan sekä siitä, miten tulee toimia, jotta he eivät huomaamattaan menettäisi heille kuuluvia oikeuksiaan.⁴⁸

⁴⁴ Jokela 2008 s. 25–26, 32.

⁴⁵ Ks. esim. Honkatukia 2011 s. 73. Tässä tutkielmassa ei ole tarkoitus mennä syvemmälle viktimologiaan. On kuitenkin syytä ymmärtää ilmiön taustalla vaikuttavia sosiologisia näkökohtia.

⁴⁶ Jokela 2008 s. 33.

⁴⁷ Ks. Janhonen 2012 s. 64.

⁴⁸ Ks. Vuorenpää 2007 s. 89–90.

Koska syyttäjä on ainoa viranomainen, joka kulkee rikosprosessin mukana aina esitutkinnasta muutoksenhakuun saakka, on hänen erityisesti kiinnitettävä huomiota rikosasian osapuolten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.⁴⁹ Tämä näkyy erityisesti syyttäjää velvoittavana objektiivisuusperiaatteena, josta säädetään ensisijaisesti SjäL 6 §:ssä. Säännöksen mukaan *syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänäään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla*. Syyttäjän ei siten tule toiminnallaan pyrkiä tarkoituksella langettavaan tuomioon tai mahdollisimman ankaraan rangaistukseen, vaan syyttäjän on tavoiteltava mahdollisimman oikeaa ratkaisua ja oikeudenmukaista seuraamusta.⁵⁰

SjäL 28.1 §:n mukaan syyttäjää koskee lisäksi kieltö toimia asiamiehenä, jos se on vastoin hänen virkavelvollisuuttaan. Tähän sääntöön tosin ROL 3:9:n mukainen virkavelvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta muodostaa eräänlaisen poikkeuksen. ROL 3:9 onkin ikään kuin jännitteisessä suhteessa kieltoon toimia asiamiehenä ja joissakin tilanteissa on objektiivisuusvaatimuksen katsottu myöhemmin esitettävien tavoin estävän ROL 3:9:n mukaisen virkavelvollisuuden toteutumisen.

2.2.3 Oikeudenkäynnin joutuisuudesta

Oikeudenkäynnin joutuisuus on muiden periaatteiden ohella merkittävä tekijä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisessa. EIS 6 artiklan mukaan oikeudenkäynnin tulee tapahtua kohtuullisessa ajassa. Myös KP-sopimuksen 14 artiklan 3c kohdassa turvataan rikoksesta syytetyyn oikeus saada asiansa käsitellyksi viivytyksettä. Lisäksi Suomen perustuslain 21.1 § takaa jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilman aiheetonta viivytystä.

Tästä huolimatta EIT on kiinnittänyt huomiota oikeudenkäyntien viipymiseen niin Suomessa kuin muuallakin useiden oikeudenkäynnin kestoja koskevien tuomioiden muodossa. Tässä ei ole tarpeen tarkastella EIT:n antamia tuomioita, vaan näkökulma oikeudenkäynnin joutuisuudesta keskittyy ainoastaan tutkielman aihepiirin kannalta keskeisiin seikkoihin.

---

⁴⁹ Spolander 2007 s. 279–280.

⁵⁰ Vuorenperä 2003 s. 995.

Adheesioperiaate osaltaan edistää joutuisuuden vaatimusta, kun sekä riita-asia että rikosasia voidaan käsitellä samalla kertaa. Asianomistaja voi saada syyttäjän apua jäljempänä esitettävällä tavalla yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittämiseen ja tuomioistuin välttyy asioiden moninkertaiselta käsittelyltä. Toisaalta yhteiskäsittely voi olla omiaan hidastamaan oikeudenkäyntiä muun muassa tilanteissa, joskin lienee harvinaisissa sellaisissa, joissa tuomioistuin on esimerkiksi sallinut asioiden yhteiskäsittelyn, vaikka yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkiminen erillisessä oikeudenkäynnissä olisi asian laajuuden tai vaikeaselkoisuuden vuoksi tarkoituksenmukaisempaa.

2.2.4 Euroopan parlamentin ja neuvoston uhridirektiivi

Myös EU:ssa on kiinnitetty huomiota uhrin aseman parantamiseen. Euroopan parlamentin ja neuvoston 25.10.2012 antama direktiivi uhrien oikeuksista, tuesta ja suojelusta koskevista vähimmäisvaatimuksista pyrkii parantamaan uhrien asemaa rikosprosessissa ja yhtenäistämään jäsenvaltioiden säännöksiä uhrin asemasta. Yksi keskeisistä uudistuksista on esimerkiksi suojelutoimenpiteiden vastavuoroinen tunnustaminen rajat ylittävissä tilanteissa.⁵¹

Yksi kansallisen lainsäädäntömme uudistuksista on direktiivin 6 artiklan kohta 5:n edellyttämä asianomistajalle tämän pyynnöstä tehtävä ilmoitus siitä, että tuomittu on vapautunut tai paennut vankilasta. Ilmoitus tulisi tehdä ainakin silloin, kun on olemassa uhriin kohdistuvan vahingon vaara tai tunnistettu riski. Ilmoitusvelvollisuudesta säädetään ETL:n uudessa 4:19:ssä. Lisäksi direktiivissä turvataan uhrin oikeus tukipalveluihin kaikissa rikosprosessin vaiheissa (8 ja 9 art.). Huomiota kiinnitetään muun muassa myös uhrin oikeuteen saada asiassaan tulkkausta (7 art.) sekä oikeuteen tulla kuulluksi (10 art.).

ETL:n uudessa 4:18:ssä säädetään asianomistajalle ilmoitettavista oikeuksista, mitä direktiivin 4 ja 6 artikla edellyttävät. Asianomistajalle on siten ilmoitettava pykälässä tarkoitetuista oikeuksista viipymättä, mutta kuitenkin siinä laajuudessa, mitä asianomistajan henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu edellyttävät. Esimerkiksi pykälän 5 kohdan mukaan asianomistajalle tulee ilmoittaa tämän oikeudesta esittää yksityisoikeudellinen vaatimus syyteasian yhteydessä.

---

⁵¹ OMML 30/2015 s. 11 ja Fredman 2013 s. 166.

Ilmoitettava on myös siitä mahdollisuudesta, että syyttäjä ajaa asianomistajan kyseistä vaatimusta.⁵²

Tutkielman aiheen kannalta huomionarvoista on lisäksi, että direktiivin 16 artiklan 1 kohdassa velvoitetaan jäsenvaltiot huolehtimaan uhrin oikeudesta saada kohtuullisen ajan kuluessa päätös rikoksenteijän velvoittamisesta korvauksen maksamiseen. Artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden tulee edistää toimenpiteitä, joilla rikoksenteijä saadaan korvaamaan aiheuttamansa vahinko.

---

⁵² OMML 30/2015 s. 50–51.

3 Siviilivaatimuksen esittäminen syyteasian yhteydessä

3.1 Lähtökohtia

3.1.1 Adheesioperiaatteen varhaisia kehitysvaiheita Euroopassa

Eurooppalaiseen oikeuskehitykseen vaikuttanut roomalainen oikeus erotti julkiset rikokset ja yksityiset rikokset toisistaan, kun taas germaaninen oikeus ei tuntenut erillisiä prosessilajeja, vaan vaatimukset käsiteltiin yhdessä yleisessä oikeudenkäynnissä. Germaanisen järjestelmän ominaisuus oli, että rikoksen johdosta usein koko vahingonkorvaus maksettiin vahinkoa kärsineelle ja toisinaan myös tämän suvulle yksityissakon muodossa.⁵³

Vahingonkorvaus alkoi kehittyä eurooppalaisessa kirjallisuudessa roomalaisen ja saksalaisen oikeuden vaikutuksesta erilliseksi siviilioikeudelliseksi instituutioksi 1600–1700 -lukujen vaihteessa, jolloin se sai rikoksen vaikutuksia korjaavan, preparatiivisen luonteen.⁵⁴ Prosessilajien erottelu liittyikin nykyaikaisessa mielessä kiinteästi julkisen rikosoikeuden syntyyn ja kehitykseen, sillä aiemmin paitsi rikokseen perustuvien vahinkojen korvaaminen, myös rangaistuksen toteuttaminen olivat lähinnä yksityistä menettelyä ja hyvittämistä rikoksella loukatulle.⁵⁵

Roomalaiseen oikeuteen pohjautuva separaatioajattelu on toisaalta vaikuttanut siihen, että adheesioinstituutio on Euroopassa kehittynyt varsin verkkaisesti. Adheesioperiaate on kuitenkin syntynyt käytännön oikeuselämän tarpeista, vaikka siitä ei alkujaan ole säännöksiä laeissa ollutkaan. Oikeuskäytäntö ei täysin mukautunut separaatioajatteluun, vaan esimerkiksi Saksassa ja Ranskassa 1500–1700 -luvulla nähtiin mahdollisuus edelleen käsitellä yksityisoikeudelliset vaatimukset syytteen yhteydessä. Tämä on Lappalaisen mukaan se hetki, jolloin voitiin alkaa puhua nykyaikaisesta adheesioprosessista. Oikeuskäytäntö kulki siis säädetyn lain edellä ja myöhemmin adheesiota koskevia säännöksiä alettiinkin Euroopassa lisätä lakeihin 1800-luvulta alkaen.⁵⁶

---

⁵³ Ks. tarkemmin Aalto 1965 s. 6, Lappalainen 1986 s. 22.

⁵⁴ Aalto 1965 s. 38.

⁵⁵ Lappalainen 1986 s. 22–23.

⁵⁶ Lappalainen 1986 s. 22–25, ks. adheesioperiaatteen historiasta lisää Aalto 1965 s. 37–42 ja Lappalainen 1986 s. 21–35.

3.1.2 Adheesioperiaate Suomessa ja Ruotsissa

Ruotsi-Suomessa kahden erillisen prosessilajin olemassaolo näkyi varsinaisesti vasta vuoden 1734 laissa, jossa syyteoikeus kuului ensisijaisesti asianomistajalle. Laki ei kuitenkaan ilmaissut systemaattisesti siviilioikeudellisten vaateiden käsittelymahdollisuutta ja -tapaa syyteprosessin yhteydessä. Silti useista, muun muassa muutoksenhakua koskevista määräyksistä oli havaittavissa, että yksityisoikeudellisia vaatimuksia kuitenkin tutkittiin syyteprosessin yhteydessä.⁵⁷

Asianomistajan ensisijaisen syyteoikeuden vuoksi rikosprosessi ei voinut kuitenkaan loitontua kovin kauaksi riita-asioissa noudatetusta menettelytavasta. Prosessilajien erottumista hillitsi myös se, että sakon ja vahingonkorvauksen ero oli vielä jokseenkin selkiintymätön. Sakko korvasi vielä pitkään asianomistajalle aiheutuneita vahinkoja ja vasta vuoden 1889 rikoslaisissa se erotettiin lopullisesti vahingonkorvauksesta.⁵⁸

Yksityisoikeudellinen vaade kuitenkin käsiteltiin rikosprosessuaalisessa järjestyksessä aina, kun se johtui rikoksesta. Käsittelyjärjestyksen määräsi siis vaatimuksen peruste, jolloin rikosperusteiset vahingonkorvausvaatimukset, yksinäänkin ilman rangaistusvaatimusta, käsiteltiin rikosprosessuaalisessa menettelyssä.⁵⁹ Erytysäännöksiin saatettiin tosin määrätä poikkeuksia tähän pääsääntöön, ja joitakin yksityisoikeudellisia vaatimuksia käsiteltiin siviiliprosessijärjestyksessä, vaikka vaatimukset olisivatkin välittömästi perustuneet rikokseen.⁶⁰

Eriytymätön järjestely säilyi aina vuoden 1972 prosessi uudistukseen saakka. Vuoden 1972 uudistuksessa rikokseen perustuvasta yksityisoikeudellisesta vaateesta tuli irrallisena tarkasteltuna riita-asia, mutta historia oli jo vakiinnuttanut kumulaatioon perustuvan menettelytavan. Sen mukaan siviilivaade voitiin siis tutkia syyteasian yhteydessä. Koska vaatimuksen perusteen katsottiin määräävän prosessilajin kotimaisessa prosessioikeudessa ennen vuoden 1972 uudistusta, ei yleiseurooppalainen separaatiokehitys ulottunut suomalaiseen järjestelmään. Suomalainen adheesioperiaate on siis jo alkujaan poikennut keskieurooppalaisista järjestelmistä, joissa

---

⁵⁷ Aalto 1965 s. 40–41.

⁵⁸ Lappalainen 1986 s. 31–32.

⁵⁹ Mm. HE 12/1971 s. 12, Aalto 1965 s. 44, 60, 92 ja Virolainen 1995 s. 60.

⁶⁰ Ks. esim. Aalto 1965 s. 61.

yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen syyteasian yhteydessä ei ole ollut niin merkittävässä asemassa kuin meillä. Suomen nykyisen järjestelmän esikuvana on pitkälti ollut jo 1940-luvulta lähtien voimassa ollut Ruotsin vastaava jo yhteisen prosessiperinteenkin vuoksi. Menettelytavat ovat säilyneet edelleen suhteellisen lähellä toisiaan.⁶¹

Adheesioperiaate otettiin siis ensimmäistä kertaa kirjoitettuun kansalliseen prosessilakiimme vuoden 1972 prosessiuudistuksessa, kun oikeudenkäymiskaaren 14 lukuun lisättiin säännökset yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisesta rikosasian yhteydessä (OK 14:8–11, laissa 1972).⁶² Kuten edellä todettiin, kanneperuste siis määräsi menettelyn ennen vuoden 1972 uudistusta, kun taas uudessa OK 14:8:ssä ilmaistiin prosessilajien erillisuus: *Rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus saadaan esittää samassa yhteydessä kuin rikoksen johdosta vaaditaan rangaistusta tai menettämisseuraamusta. Jos sellaista yksityisoikeudellista vaatimusta koskevaa kannetta ajetaan erikseen, noudatetaan, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa on säädetty.*

Vuoden 1972 uudistuksesta lähtien käsittelyjärjestyksen on separaatioperiaatteen mukaisesti siis ratkaissut vaatimuksen sisältö, ei enää sen peruste. Itsenäisen rikokseen perustuvan siviilioikeudellisen vaatimuksen esittäminen ei tee asiasta rikosasiaa, vaan se on lähtökohtaisesti aina siviiliasia. Kyseessä on rikosasia vain silloin, kun siinä esitetään rikosoikeudellinen vaatimus.⁶³

Adheesiota koskevia oikeudenkäymiskaaren säännöksiä täydennettiin, ja ne siirrettiin vuonna 1997 voimaan tulleeseen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin. Perussäännös säilyi lähes sellaisenaan. Vanhassa laissa puhuttiin rikokseen *perustuvasta*, kun taas ROL:ssa rikoksesta *johtuvasta* yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta. Tällä ei ole kuitenkaan tarkoitettu muuttaa lain sisällöllistä tulkintaa, vaan se vastaa vanhaa OK:n säännöstä.⁶⁴

Nykyisen ROL 3:1:n mukaan rikoksesta johtuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta voidaan siis ajaa syyteasian yhteydessä. Säännöksen toisessa virkkeessä säädetään, että jos sellaista vaatimusta ajetaan erikseen, on noudatettava, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa säädetään. Tässä yhteydessä on jo huomionarvoista mainita, että rikosprosessiuudistuksen yhteydessä ROL:iin

⁶¹ Ks. Lappalainen 1986 s. 32–35. Ks. myös ennen vuoden 1972 uudistusta voimassa olleesta oikeudesta Tirkkonen 1974 s. 137.

⁶² Ks. HE 12/1971 s. 12–13.

⁶³ Virolainen 1995 s. 60.

⁶⁴ HE 82/1995 s. 52.

otettiin pohjoismaisten esikuvien⁶⁵ mukaisesti säännös syyttäjän virkavelvollisuudesta ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Jotta virkavelvollisuus syntyy, on vaatimuksen *perustuttava* rikokseen. Tämän voidaan tulkita ilmaisevan eri asiaa kuin mitä OK 14 luvussa säädettiin. Syyttäjän virkavelvollisuus syntyy nimittäin tiukemmin edellytyksin kuin ROL 3:1:n mukainen kumulaatiotilanne.

3.1.3 Siviili- ja rikosprosessin eroista

Adheesioperiaatteesta ei siis luonnollisestikaan voitaisi puhua ilman prosessilajien välistä erotelua siviili- ja rikosprosessiin. Siviiliprosessissa käsitellään yksityisoikeudellisia kysymyksiä, kun taas rikosprosessissa ratkaistaan kysymykset rikosoikeudellisen vastuun toteutumisesta väitetyn rikoksen johdosta. Siviiliprosessin ollessa vapaaehtoista, ei rikosoikeudellista vastuuta voida täyttää samojen sääntöjen puitteissa. Julkinen valta on vastuussa siitä, että rikos selvitetään ja siitä seuraa oikeudenmukainen rangaistus. Rikosasian selvittämistä ei voida jättää asianosaisten määräysvaltaan, vaan rikos on syytä selvittää mahdollisimman hyvin ja puolueettomasti.⁶⁶

Prosessilajien eroista johtuen myös menettelyerot prosessilajien välillä ovat tiettyjen säännösten osalta merkittäviä. Esimerkiksi poissaolosäännökset, vireillepanotavat ja asianosaisten puhevaltaa koskevat säännökset poikkeavat toisistaan siviili- ja rikosprosessissa.⁶⁷ Vaikka kieltoa käsitellä riita- ja rikosasiaa toistensa yhteydessä ei ole nimenomaisesti annettu, on kuitenkin selvää, ettei niitä pääsääntöisesti voi käsitellä yhdessä. Siitä on osoituksena jo se, että rikosasioiden käsittelystä säädetään omassa laissaan ROL:ssa ja vain täydentävästi OK:ssa. Adheesioperiaate muodostaa siis tästä pääsäännöstä poikkeuksen. Adheesioperiaatteen edellytysten täytyessä yhteiskäsittely on siten mahdollista.

Toisaalta Lappalainen huomauttaa prosessilajien lähentyneen toisiaan. Esimerkiksi siviiliprosessuaalinen määräämisperiaate sekä rikosprosessuaalinen syytesidonnaisuuden periaate muistuttavat paljon toisiaan. Molemmissa on kysymys prosessaamisen kohteesta, jota tuomioistuim

---

⁶⁵ Sekä Ruotsissa, Norjassa että Tanskassa syyttäjälle oli jo annettu mahdollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia asianomistajan sitä pyytäessä. Edellytyksenä oli muun muassa, ettei vaatimuksen esittämisestä aiheudu olennaista haittaa. Ks. HE 82/1995 s. 10–12.

⁶⁶ Ks. Virolainen 2012a s. 65.

⁶⁷ Lappalainen 1986 s. 2, 63.

ei saa ylittää. Myös muutoksenhaku on aikojen saatossa yhdentynyt. Menettelyerot tulevat tuskin kokonaisuudessaan häviämään. Erot eivät siltikään ole sellaisia, että niistä olisi haittaa adheesioperiaatteen toteuttamiselle.⁶⁸

3.1.4 Adheesioprosessin edut ja haitat

Asioiden käsittelyllä samassa oikeudenkäynnissä voidaan saavuttaa useita etuja, mutta toisaalta siihen liittyy myös eräitä haittatekijöitä, joista oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu. Ensinnäkin adheesioprosessin etuna on, että asioiden yhteiskäsittelyssä vältetään ristiriidalta, joka voisi syntyä saman oikeudenkäyntiaineiston arvioimisesta erillisissä oikeudenkäynneissä.⁶⁹ Lain esitöissä on lisäksi arvioitu, että joissakin tapauksissa syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely yhdessä voi erilliskäsittelyyn verrattuna antaa paremman perustan sille, kuinka yksityisoikeudellinen vaatimus tulisi ratkaista.⁷⁰

Toiseksi, adheesio etuna voidaan nähdä prosessiekonomiset syyt.⁷¹ Syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen ratkaisut perustuvat yleensä samaan tai ainakin osittain samaan oikeudenkäyntiaineistoon. Asioiden käsittelemisellä yhtä aikaa vältetään siten sekä kustannuksia että vaivannäköä, joita asianosaisille ja tuomioistuimelle aiheutuisi asioiden käsittelemisestä erikseen.⁷²

Rikosasian ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen samassa oikeudenkäynnissä on siis erityisesti asianomistajalle edullista. Asianomistaja välttyy kustannuksilta, sillä syyttäjä huolehtii asian vireillepanosta, oikeudenkäyntiaineiston esittämisestä ja ROL 3:9:n mukaisten edellytysten täytyessä vielä huolehtii asianomistajan korvausvaatimuksen esittämisestä oikeudessa. Tällä on merkitystä erityisesti silloin, kun vastaaja on varaton, eikä kykene korvaamaan aiheuttamaansa vahinkoa ja oikeudenkäyntikuluja.⁷³ Adheesiolla ja korvaustuomiolla voi olla merkitystä esimerkiksi silloin, jos korvausta haetaan rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla vas-

⁶⁸ Lappalainen 1986 s. 64–66.

⁶⁹ Lappalainen 1986 s. 39 ja HE 82/1995 s. 21.

⁷⁰ HE 82/1995 s. 53.

⁷¹ Mm. Ekelöf & Boman 1996 s. 184, Lappalainen 1986 s. 38.

⁷² HE 82/1995 s. 53.

⁷³ Vrt. esim. Lappalainen 1986 s. 10 ja Ervasti 1994 s. 2. Vaikka esimerkiksi rikokseen perustuvat vahingonkorvaukset tuomittaisiinkin maksettavaksi, ei tuomitulla useinkaan ole varaa maksaa korvauksia. Omaisuus- ja väkivaltarikokseen syyllystyneistä suuri osa kuuluu alimpiin sosiaaliryhmiin, eikä varsinaista toimeentuloa välttämättä edes ole.

taajan ollessa varaton. Ilman adheesiota erillisestä korvausprosessista koituisi ylimääräisiä kustannuksia vahinkoa kärsineelle. Toisaalta on huomioitava, että vastaavia kustannusetuja ei voida saavuttaa asianomistajan ajaessa syytettä yksin.⁷⁴

Jotta adheesioperiaatteen edut saavutetaan, on yksityisoikeudellisen vaatimuksen perustuttava rangaistusvaatimuksen kanssa yhteiseen tapahtumainkulkuun, josta tosin joitakin poikkeamia sallitaan. Syyttäjä ei kuitenkaan voi ottaa yksityisoikeudellista vaatimusta ajettavakseen, jos vaatimuksen perusteet poikkeavat syytteessä esitetystä tapahtumainkulusta.⁷⁵ Asianomistajan tulee näissä tilanteissa esittää vaatimuksensa perusteet itse tai avustajansa välityksellä. Tällöin myös osin menetetään niitä asianomistajalle syntyviä kustannusetuja, joita adheesioprosessissa yleensä voidaan saavuttaa.

Lappalainen huomauttaa toisaalta siitä, että yleinen ja yksityinen etu rikosprosessissa eivät välttämättä aina kohta: rangaistus voi osaltaan vaikuttaa siihen, että vahingonkärsijä ei saa tuomitulta hänelle kuuluvia yksityisoikeudellisia korvauksia. Esimerkiksi ehdoton vankeustuomio voi keskeyttää tuomitun ansiotulot ja siten estää korvausten maksamisen. Myös sakkorangaistus kilpailee omalta osaltaan yksityisoikeudellisen korvauksen kanssa. Toisaalta rikosoikeudelliset ja yksityisoikeudelliset seuraamukset eivät ole toisistaan riippumattomia.⁷⁶ Esimerkiksi RL 6:7:n mukaan rangaistusta mitattaessa voidaan kohtuullistamisperusteena ottaa huomioon tekijälle rikoksesta aiheutunut muu seuraus. Tällä voitaneen tarkoittaa siis ainakin huomattavan yksityisoikeudellisen vahingon korvausvelvollisuuden huomioimista.⁷⁷ Adheesiohyöty on tässä mielessä siinä, että sen avulla pyritään välttämään rikoksesta aiheutuvien seuraamusten kasaantumista.⁷⁸

Adheesiohaittatekijöinä voivat olla asian käsittelyn viivästyminen ja syyteasian tarpeeton paisyttaminen, mitkä puolestaan ovat omiaan vaarantamaan oikeudenkäynnin keskittämispyrkimyksiä. Syyteasian oikeudenkäyntiä ei tulisi tarpeettomasti viivästyttää yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämiseksi. Jos näin uhkaa käydä, on tuomioistuimella aina mahdollisuus erottaa ROL 3:3:n nojalla yksityisoikeudellinen vaatimus erikseen siviiliprosessissa käsiteltäväksi.

---

⁷⁴ Ks. esim. Lappalainen 1986 s. 39–41 ja HE 82/1995 s. 53.

⁷⁵ Ks. jäljempänä jakso 4.3.1 Vaatimus perustuu rikokseen.

⁷⁶ Lappalainen 1986 s.45–50.

⁷⁷ HE 44/2002 s. 199.

⁷⁸ Sanktiokumulaatiosta esim. Vuorenperä 2014 s. 112–113.

Rikosprosessiuudistuksen esitöissä onkin todettu, että riita-asian suullinen valmistelu sekä kolmen tuomarin kokoonpano on epäselvän ja monimutkaisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyyn sopivampi menettelytapa kuin rikosprosessuaalinen käsittelyjärjestys.⁷⁹

Lappalainen muistuttaa, etteivät adheesion haittapuolet rajoitu ainoastaan syyteasian paisumiseen ja käsittelyn viivästymiseen, vaan on huomioitava myös se, että korvausvaatimuksen käsittely saattaa jäädä syyteasian hallitsevan aseman vuoksi puutteelliseksi. Lappalaisen mukaan kyse on tällöin yleensä sellaisista vaatimuksista, jotka ovat riippumattomia rikoksen tunnusmerkistöstä.⁸⁰

3.2 Rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus

3.2.1 Teonkuvaus vaatimuksen perusteena

Minkälainen on sitten sellainen yksityisoikeudellinen vaatimus, jota rikosasian yhteydessä voidaan vaatia? Toisin sanoen, milloin yksityisoikeudellinen vaatimus on siinä määrin rikoksesta johtuva, että se voidaan kumuloida syyteasian yhteyteen? Yhteiskäsittely kun ei ole aiemmin ollut perusteltua esimerkiksi silloin, jos syytteen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen ainoita yhteisiä tekijöitä olisivat esimerkiksi vain samat asianosaiset.⁸¹

Usein yksityisoikeudellinen vaatimus on vaatimus rikoksella aiheutetun vahingon korvaamisesta, mutta se voi toisaalta koskea myös esimerkiksi esineen palauttamista, oikeustilan ennallistamista taikka oikeustoimen pätemättömäksi toteamista.⁸² Tämän tyyppiset vaatimukset voi-

---

⁷⁹ Ks. HE 82/1995 s. 17.

⁸⁰ Lappalainen 1986 s. 52–53.

⁸¹ Ks. esim. Aalto 1965 s. 245.

⁸² Jokela 2008 s. 253. Tässä tutkielmassa käsitellään kuitenkin lähinnä yksinomaan vahingonkorvausvaatimuksia ja niiden kumuloimista syyteasian yhteyteen.

daan siis kumuloida rikosasian yhteyteen, kunhan ne vain ovat rikokseen perustuvia vaatimuksia.⁸³ Huomioitava on, että jos päävaatimuksena on ainoastaan vaatimus menettämisseuraamuksesta, ei yksityisoikeudellisista vaatimusta voida ajaa samassa asiassa. Sen sijaan se on ajettava erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä.⁸⁴

Yksityisoikeudellisella vaatimuksella ja rikoksella tulee olla riittävä yhteys, joskaan perusteiden ei tarvitse olla täysin identtiset. Seuraavassa käsitellään sitä, minkälainen yhteys voidaan katsoa riittäväksi. On muistettava, että tässä käsitellään ROL 3:1:n mukaisia adheesioperiaatteen yleisiä edellytyksiä, kun taas syyttäjän virkavelvollisuuden ajaa asianomistajan siviilivaatimusta synnyttävän ROL 3:9:n edellytykset ovat tätä tiukemmat. Yksinkertaistaen todettakoon vielä, että ROL 3:1 edellyttää riittävää yhteyttä sallien kuitenkin tiettyjä poikkeamia, jolloin vaatimuksen tulee *johtua* rikoksesta, kun taas ROL 3:9:n mukaan rangaistusvaatimuksen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteiden tulisi olla täysin yhteneväiset ilman minkäänlaisia poikkeamia. ROL 3:9:ssä tarkoitettujen yksityisoikeudellisten vaatimusten tulee siten *perustua* rikokseen.

Rikokseen perustuvalla yksityisoikeudellisella vaatimuksella on jo vuoden 1972 lain aikana tarkoitettu syytteessä esitettyyn *tapahutumainkulkuun* eli teonkuvaukseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta. Kumulaatiohan syntyy jo siinä vaiheessa, kun rikoksen väitetään tapahtuneen, jolloin ratkaisua ei vielä ole kysymykseen siitä, onko kyseessä todella rikos vai ei.⁸⁵ Jos oikeudenkäynnin aikana käy ilmi, ettei kyseessä olekaan rikos, on tuomioistuimella mahdollisuus jatkaa siviilivaatimuksen käsittelyä riita-asiain käsittelyjärjestyksessä.

Ratkaisussa KKO 1992:70 katsottiin, että autovuokraamo sai esittää ajoneuvon rikkoutumista koskevan yksityisoikeudellisen vaatimuksen rattijuopumuksesta syytettyä vastaan syyteasian yhteydessä, kun korvausvaatimus johtui siitä samasta teosta, josta vastaajalle vaadittiin rangaistusta. Tapauksessa oli kyse myös siitä, että KKO:n mukaan korvausvaatimuksen käsittelyä olisi tullut jatkaa riita-asiain käsittelyjärjestyksessä sen jälkeen, kun syyte rattijuopumuksesta oli hylätty. Vähemmistöön jääneen eri mieltä olleen

⁸³ Jousila on työrikoksia koskevassa kirjoituksessaan katsonut, että esimerkiksi työsyRJintärikosten käsittelyn yhteyteen ei voitaisi kumuloida muita vaatimuksia kuin vahingonkorvausvaatimuksia. Koska työsyRJintärikoksissa vastuu on aina yksilövastuuta, ei työnantajaan kohdistuvia vaatimuksia esimerkiksi irtisanomiskorvauksesta tai tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain mukaisesta hyvitysvaatimuksista voida esittää tällaisissa tapauksissa rangaistusvaatimuksen sivuvaatimuksena. Jousila 2009 s. 250–251.

⁸⁴ Vuorenperä 1997 s. 1257 ja Frände 2009 s. 447.

⁸⁵ Lappalainen 1986 s. 83.

jäsenen mukaan kyseessä ei ollut silloisen OK 14:8:n mukainen rikokseen perustuva vaatimus. Hän siten katsoi, että hyvä prosessijärjestys olisi edellyttänyt autovuokraamon vaatimuksen pohjaksi erillistä kirjallista haastetta.

Vaikka lähtökohtaisesti sekä syytteen että yksityisoikeudellisen vaatimuksen perustana tulee olla yhteinen tapahtumainkulku, poikkeamia sallitaan jossain määrin.⁸⁶ Poikkeama voi olla joko kumulatiivinen taikka alternatiivinen, joista lähtökohtaisesti kumulatiivinen on sallittu. Toisin sanoen yksityisoikeudellinen korvausvaatimus voi perustua teonkuvausta laajempaan toiseikastoon, sillä vaatimukset voidaan erottaa erikseen käsiteltäviksi, jos niillä ei ole riittävää yhteyttä keskenään. Alternatiivisella poikkeamalla taas tarkoitetaan sitä, että osa teonkuvauksesta on korvattu toisenlaisella tapahtumainkululla. Tällainen poikkeama on sallittu ainoastaan, jos teon yksilöllisyys säilyy ja historiallinen todellisuus on sama. Variaatioerot teon ulkoisessa kulussa ovat siten sallittuja.⁸⁷

Ruotsissa adheesioperiaatteesta säädetään RB 22 luvussa. Säännös on fakultatiivinen ja yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan aina erottaa käsiteltäväksi siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä (RB 22:1). Ruotsissa suomalaisen oikeuden tavoin syytteen yhteydessä ajettavat yksityisoikeudelliset vaatimukset jaetaan kahteen ryhmään: vaatimuksiin, jotka *johtuvat* rikoksesta (RB 22:1) ja vaatimuksiin, jotka *perustuvat* rikokseen (RB 22:2). Rikokseen perustuvat vaatimukset ovat sellaisia, joiden perusteet ovat identtisiä rangaistusvaatimuksen perusteiden kanssa, kun taas rikoksesta johtuvat vaatimukset voivat liittyä rikokseen välillisesti. Molempiin edellä mainittuun ryhmään kuuluvia vaatimuksia voidaan siis käsitellä syyteasian yhteydessä, mutta syyttäjä on velvollinen ajamaan vain rikokseen perustuvia vaatimuksia, ei siitä johtuvia.⁸⁸ Tosin suurta eroa ei voida tehdä sen suhteen, onko vaatimus rikokseen perustuva vai siitä johtuva.⁸⁹

On huomioitava, että suomalaisessa järjestelmässä on kysymys kahden itsenäisen kanteen yhdistämisestä, jolloin syytteen tullessa hylätyksi yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan siis pääsääntöisesti silti tutkia. Muualla Euroopassa yksityisoikeudellinen vaatimuksen tutkiminen ja menestyminen on usein riippuvainen syyteasian ratkaisusta.⁹⁰

⁸⁶ Ks. esim. Jokela 2008 s. 257–258.

⁸⁷ Lappalainen 1986 s. 105–106, 108 ja 117–118.

⁸⁸ Ks. esim. Olivecrona 1968 s. 325–327 ja Ekelöf & Boman 1996 s. 184.

⁸⁹ Ks. esim. Ekelöf & Boman 1996 s. 184–185.

⁹⁰ Lappalainen 1986 s. 35–36 ja 86.

Suomessa asianomistajan ei myöskään tarvitse korvata vastapuolen kuluja tilanteessa, jossa siviiliperusteinen kanne ei menestykään, jos korvausvaatimus perustuu syyttäjän syytteeseen. Asianomistajan tulee korvata syytetyille ainoastaan hänen omista toimenpiteistään oikeudenkäynnissä aiheutuneet lisäkustannukset tilanteissa, joissa syyte ja/tai yksityisoikeudellinen vaatimus tulee hylätyksi.⁹¹ Toisin sanoen, niin kauan kuin asianomistajan perusteet vaatimuksilleen eivät poikkea syyttäjän syytteessä esitetyistä perusteista, ei asianomistaja voi joutua kuluvastuuseen vastaajalle aiheutuneista kustannuksista.

Jos asianomistaja on esittänyt esimerkiksi teonkuvauksesta poikkeavat perusteet yksityisoikeudelliselle vaatimukselleen, on siitä vastapuolelle aiheutuneet kustannukset korvattava kanteen tullessa hylätyksi. Tällöin lähtökohtaisesti sovellettavaksi tulee ROL 9:11:n nojalla OK 21:1, jonka mukaan häviäjän on korvattava vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Tällaiset vastapuolen kulut lienevät lähinnä vastaajan avustajan palkkioon liittyviä kuluja, mutta mahdollisesti myös todisteluun liittyviä kuluja. Syytteen tullessa hylätyksi tai tutkimatta jätetyksi, on valtio puolestaan velvollinen korvaamaan vastaajan kohtuulliset oikeudenkäyntikulut.

Jos yksityisoikeudellinen vaatimus on perustunut osin muuhun kuin syytteen teonkuvaukseen, ei valtio ole näiltä osin velvollinen kuluja siis korvaamaan, vaan ne jäävät asianomistajan vastuulle. Rikosasian ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen yhteiskäsittelyssä siten edellytettäneen mahdollisten asianomistajan maksettavaksi velvoitettujen kulujen erottelua kohdistettavaksi toisaalta syytteeseen, toisaalta yksityisoikeudelliseen vaatimukseen. Toisaalta on katsottu, että tällaisia asianomistajan vastuulle tulevia lisäkuluja ei yleensä oikeudenkäynnissä edes synny, sillä pelkästään asianomistajan vaatimukseen perehtymisestä aiheutuneita vastapuolen kuluja ei yleensä katsota sellaisiksi kustannuksiksi, jotka asianomistajan tulisi korvata.⁹²

Suomalaisessa prosessissa yksityisoikeudellisen korvausvastuun toteutumisen kannalta rikoksen tunnusmerkistön täytyminen ei yleensä ole edellytyksenä, vaikkakin joissain tilanteissa korvausvastuun syntyminen voi olla riippuvainen rikollisesta teosta. Esimerkkeinä tästä on lain esitöissä mainittu muun muassa tilanteet, joissa korvausvastuu perustuu tuottamuksesta riippumattomaan ankaraan vastuuseen tai tuottamukseen silloin, kun tunnusmerkistö edellyttää tahallisuutta.⁹³ Jos tällaista vaatimusta ajetaan rikosasian yhteydessä, on kuitenkin tarpeen varautua

---

⁹¹ HE 82/1995 s. 121 ja Fredman 2013 s. 556, 706.

⁹² Tästä esim. Fredman 2013 s. 706–707.

⁹³ HE 82/1995 s. 57.

syytteen hylkäämiseen ja vaatia korvausta toissijaisesti myös esimerkiksi tuottamuksen perusteella.⁹⁴

ROL 6:7:n mukaan syyttäjän ja asianomistajan on esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet heti oikeudenkäynnin alussa. Vaatimuksen perusteilla tarkoitetaan haastehakemuksessa esitettyä teonkuvausta, mikä toimii siten myös yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteena silloin, kun siviilivaatimuksen perusteet eivät poikkea teonkuvauksesta. Vaatimusten perusteiksi ei tarvitse sisällyttää juridisia perusteita, vaan tuomioistuimen tulee *jura novit curia* -säännön mukaan tuntea laki viran puolesta.⁹⁵

3.2.2 Korvattavan vahingon peruste

Koska rikosasian yhteydessä ajettava yksityisoikeudellinen vaatimus koskee useimmiten vahingonkorvausta, on syytä ottaa lyhyt katsaus aineelliseen oikeuteen ja nimenomaisesti vahingonkorvausvaatimusten perusteisiin. Syyteasian yhteydessä ajettava vahingonkorvausvaatimus saa siis sisältönsä voimassa olevasta aineellisoikeudellisesta laista. Lappalaisen mukaan korvausvastuun aineellisella perusteella ei prosessuaalisessa mielessä ole sinänsä merkitystä. Yksityisoikeudellisen vaatimuksenkin tulee aina perustua tiettyyn historialliseen tapahtumainkulkuun, olipa korvausvastuun laji mikä tahansa. Ratkaistava kysymys siis on, milloin siviiliperusteinen vaatimus on sen laatuinen, että se voidaan katsoa myös rikosperusteiseksi vaatimukseksi, joka voidaan käsitellä syyteasian yhteydessä.⁹⁶

Vahingonkorvauksen maksuvelvollisuudesta ja korvattavaksi tulevista vahinkotyypeistä säädetään ensisijaisesti vahingonkorvauslaissa (VahL). Korvausvelvollisuus voi määräytyä myös muiden yksityisoikeudellisten normien mukaisesti.⁹⁷ Rikosperusteiset vahingot kuuluvat usein sopimustenulkoisten päävahinkolajien⁹⁸ eli henkilö- ja esinevahinkojen piiriin. Varsin usein vaatimus onkin rahallinen korvausvaatimus rikoksella aiheutetusta vahingosta, olipa se sitten

---

⁹⁴ Fredman 2013 s. 556.

⁹⁵ Ks. vanhan voimassa olleen OK 14:8:n osalta esim. Lappalainen 1986 s. 82–83.

⁹⁶ Korvausvastuun lajeilla tarkoitetaan mm. kysymystä siitä, onko vahinko johtunut rikosoikeudellisen normin loukkaamisesta vai ei, sekä jakoa korvausvastuuseen sopimussuhteessa ja sen ulkopuolella. Sopimussuhteen ulkopuolinen vastuu voidaan vielä jakaa tuottamusvastuuseen, tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen ja isännän vastuuseen. Ks. Lappalainen 1986 s. 79–81.

⁹⁷ Lappalainen 1986 s. 81.

⁹⁸ Ks. vastuumuotojen jaottelusta Ståhlberg & Karhu 2013 s. 42.

henkilöön tai esineeseen kohdistunut vahinko. On huomattava, että vahinko voi olla myös puhdas varallisuusvahinko, jollaisia nykyaikana sattunee yhä enemmän uudenlaisten petosmuotojen ja yhä vakavampien ja laajempien talousrikosten myötä.

Ståhlberg ja Karhu⁹⁹ huomauttavat, että aineelliset kysymykset adheesioprosessissa voivat ol- lakin paljon haastavampia kuin seikat, jotka liittyvät itse menettelyyn. He huomauttavat, että laissa on usein normi sekä yksityisoikeudellisesta vahingon korvaamisesta että samaa asiaa kos- kevasta kriminalisoinnista. Normien päällekkäisyys ei kuitenkaan aiheuttane tosiasiallisia vai- kutuksia esimerkiksi näyttökysymyksiin. Toisaalta kantajan olisi toisinaan esitettävä vaatimuk- sensa myös siviiliperusteisena, jos on mahdollisuus siihen, että asia erotetaan riita-asioiden kä- sittelyjärjestykseen esimerkiksi siksi, että teko ei ole rikos.

KKO oli ratkaisussa 1993:15 katsonut, että vahingonkorvausvaatimus tuli hylätä, koska teko ei ollut ollut rikos, eikä vaatimuksen tueksi ollut vedottu seikkoihin, joiden nojalla vahingonkorvaus jollakin muulla perusteella olisit tullut harkittavaksi.

3.2.3 Yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäjä

Adheesioperiaatteen yhteydessä operoidaan kirjallisuudessa¹⁰⁰ laajasti asianomistaja-käsit- teellä, vaikka yksityisoikeudellisia vaatimuksia voivat esittää myös eräät kolmannet tahot ja vaatimuksia voidaan lisäksi kohdistaa muihin kuin syytettyihin.¹⁰¹ Lakitekstissä rikos- ja siviiliprosessin kumuloituminen on ilmaistu ROL 3:1:ssä ainoastaan yleisesti siten, että yksityisoi- keudellista vaatimusta voidaan ajaa syyteasian yhteydessä. Sitä, kuka vaatimuksen voi esittää, ei ole kirjattu lakiin.

Rikosasian vastaajalla tai muulla, jota vastaan on esitetty yksityisoikeudellisia vaatimuksia, on ROL 3:5.1:n nojalla mahdollisuus nostaa kolmatta vastaan kanne syyteasian yhteydessä OK 18:5.1:ssa tarkoitettulla tavalla. Lain esitöissä tällainen tilanne voi olla käsillä, jos vastaajalla on esimerkiksi vakuutus sopimuksen perusteella oikeus saada vakuutusyhtiöltä hänen maksetta- vakseen tuomitut korvaukset. Asioiden käsitteleminen erikseen voisi päättyä kahteen erilaiseen lopputulokseen ja erisuuruisiin korvauksiin. Myös vakuutusyhtiöllä on saman momentin nojalla

⁹⁹ Ks. 2013 s. 265.

¹⁰⁰ Esim. Lappalainen 1986 s. 17 ja Vuorenpää 2014 s. 27.

¹⁰¹ Ks. perustelut adheesiosta henkilösuhteissa esim. HE 82/1995 s. 53. Ks. myös Ruotsin osalta samansuuntaisesti Nordh 2005 s. 21.

mahdollisuus esittää syyteasian yhteydessä takautumisvaatimus vahingosta vastuussa olevaa vastaan.¹⁰² Yhteiskäsittely on perusteltua muun muassa siksi, ettei syytetyn maksettavaksi tuomittaisi sellaisia korvauksia, joita vakuutusyhtiö ei mahdollisesti hyväksyisi.¹⁰³

Myös kolmannella osapuolella on mahdollisuus nostaa ROL 3:5.2:n nojalla kanne syyteasian yhteydessä siten kuin OK 18:5.2:ssa säädetään. Kysymykseen voi tulla esimerkiksi vakuutusyhtiön vaatimus siitä, ettei se ole vastuussa rikosasian vastaajan maksettavaksi mahdollisesti tuomittavista korvauksista.¹⁰⁴

Edellä mainitut ROL 3:5:n mukaiset kanteet on nostettava kirjallisesti haastehakemuksella ennen pääkäsittelyn aloittamista. Näitä muuhun kuin rikosasian vastaajaan kohdistuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia ei voida esittää ilman haastetta ROL 3:11:n nojalla. Myös silloin, kun vaatimus on rikoksesta välillisesti johtuva, ei vaatimusta voida ottaa tutkittavaksi ilman haastetta.¹⁰⁵

Usein adheesioprosessissa on kuitenkin kysymyksessä juuri asianomistajan esittämät rikoksesta johtuvat vahingonkorvausvaatimukset. Asianomistajan korvausvaatimusten ajamisesta rikosprosessissa huolehtii yleensä asianajaja ja ROL 3:9 mukaisten edellytysten täytyessä myös syyttäjä. Vaikka myös eräät muut tahot voivat esittää rikosprosessissa yksityisoikeudellisia vaatimuksia, on huomioitava, että syyttäjän ROL 3:9:n mukainen virkavelvollisuus ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta koskee eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta ainoastaan asianomistajan esittämää vaatimusta. Syyttäjä ei siis pääsääntöisesti voi ottaa ajakseen kolmannen osapuolen vaatimuksia.

Yksityisoikeudellisia vaatimuksia voi siis esittää sellainenkin taho, jolla ei ole asiassa syyteoikeutta. Muun muassa Aalto¹⁰⁶ on tarkastellut kolmannen osapuolen asemaa syyteprosessissa. Oikeushistoriassa on ollut nähtävissä, että suhtautuminen tällaisen osapuolen yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin syyteasian yhteydessä on ollut jokseenkin kielteistä. Ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä oikeus esittää siviilioikeudellisia vaatimuksia on Aallon mukaan ollut pääsääntöisesti ainoastaan sillä, jota rikos on välittömästi loukannut.

---

¹⁰² Ks. HE 82/1995 s. 55.

¹⁰³ Ks. Jokela 2012 s. 337.

¹⁰⁴ Ks. HE 82/1995 s. 55

¹⁰⁵ HE 82/1995 s. 60.

¹⁰⁶ Aalto 1965 s. 186–196.

Myös Lappalainen¹⁰⁷ huomauttaa, että useat oikeusoppineet ovat olleet sitä mieltä, että yksityisoikeudellisen vaateen haltijan tulisi samalla olla myös rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija. Sekä Aalto että Lappalainen ovat kuitenkin hyväksyneet niin sanotun kolmannen osapuolen oikeuden esittää syyteasian yhteydessä yksityisoikeudellisia vaatimuksia.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Lappalainen 1986 s. 18.

¹⁰⁸ Myös Ruotsissa siviilivaatimuksia voi rikosasian yhteydessä esittää muutkin kuin asianomistaja, ja vaatimuksia voi esittää myös muita kuin vastaajaa vastaan. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen tulee kuitenkin aina johtua rikoksesta. Ks. Nordh 2005 s. 21.

3.3 Yhteiskäsittelyyn sovellettavat prosessuaaliset säännökset

3.3.1 Siviili- vai rikosprosessia?

3.3.1.1 Yksityisoikeudellisen vaatimuksen siviiliprosessuaalinen luonne

Rikosasian yhteydessä käsiteltävän korvauskanteen käsittelyssä tulee Lappalaisen mukaan lähtökohtaisesti soveltaa rikosoikeudenkäynnissäkin käsiteltäessä siviiliprosessuaalisia säännöksiä. Rikosprosessuaalisia normeja sovelletaan kuitenkin sillä laajuudella, mitä kumulaatio edellyttää.¹⁰⁹ Toisaalta voidaan ajatella, että koska rangaistusvaatimus on päävaatimus ja yksityisoikeudellinen vaatimus rangaistusvaatimukseen nähden sivuvaatimus, olisi menettelynormien ristiriitatilanteessa sovellettava ensisijaisesti rikosprosessuaalisia säännöksiä. Siviiliprosessuaalisia säännöksiä ei siten voitaisi soveltaa silloin, kun rikosprosessi edellyttää muuta.¹¹⁰

Rikosasian yhteydessä esitetyt yksityisoikeudelliset vaatimukset ovat yleensäkin siviiliprosessissa esitettävien vaatimusten tavoin dispositiivisia ja niistä voidaan määräämisperiaatteen mukaisesti aina sopia asianosaisten kesken.¹¹¹ Jos sovintoon ei ole edellytyksiä, on vaatimus syytä viedä tuomioistuimen käsiteltäväksi ja tuomittavaksi. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen siviiliprosessuaalinen luonne on tullut esiin esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa 2008:102. Tapauksessa oli kyse siitä, voitiinko vahingonkorvausvaatimus tutkia rikosasian yhteydessä siitä huolimatta, että riitojen ratkaisusta oli osapuolten kesken sovittu välimiesmenettelyssä.

Tapauksessa KKO 2008:102 vahingonkorvausvaatimusta ei tullut tutkia rikosasian yhteydessä, sillä osapuolet olivat osakassopimuksessaan sopineet riitojen ratkaisemisesta välimiesmenettelyssä. Alemmat oikeudet olivat tuomioissaan katsoneet, että korvausvaatimukset voitiin tutkia ROL 3:1:n nojalla rikosasian yhteydessä. KKO perusti päätöksensä siihen, että osakassopimuksen rikkomisesta johtuva vahingonkorvausvaatimus on yksityisoikeudellinen riita-asia, josta asianosaiset voivat sopia ja joka voidaan ratkaista

¹⁰⁹ Ks. esim. Lappalainen 1986 s. 56, 75–76.

¹¹⁰ Ks. Ekelöf & Boman 1996 s. 187.

¹¹¹ Ks. Jokela 2012 s. 328–329.

välimiesmenettelyssä. Näillä perusteilla sitä ei siis tule tutkia rikosasian yhteydessä, vaikka vaatimus johtuisikin rikoksesta.

Koska yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittely noudattaa pääsääntöisesti siviiliprosessuaalisia säännöksiä, on asianomistajalla tai kolmannella rikoksesta vahinkoa kärsineellä vaatimusten suhteen vaatimistaakka. Jos siis yksityisoikeudellista vaatimusta ei oikeudenkäynnissä esitetä, ei tuomioistuin voi oma-aloitteisesti tuomita korvauksia maksettavaksi. Ja silloinkin, kun vaatimuksia esitetään, ei tuomioistuin voi tuomita muuta tai enempää kuin on vaadittu (OK 24:3.1).¹¹² Vahinkoa kärsineellä ei siten ole minkäänlaista velvollisuutta esittää siviilivaateitaan rikosjutussa.¹¹³ Vaatimistaakan toteutuminen on siis täysin vahinkoa kärsineen harkinnan varassa.

Sen sijaan väittämistaakka tulee toteutettua syyttäjän syytteessä esitetyissä perusteissa eli teonkuvauksessa. Kuten edellä todettiin, tietyt variaatioerot syytteen teonkuvauksen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteiden välillä ovat jossain määrin sallittuja. Asianomistajan on kuitenkin yksityisoikeudellisen vaatimuksensa tueksi vedottava oikeudenkäynnissä sellaisiin oikeustositseikkoihin, jotka eivät käy syytteen teonkuvauksesta ilmi.¹¹⁴ Väittämistaakasta oli kysymys esimerkiksi seuraavassa tapauksessa:

Vastaaja A oli tapauksessa KKO 2005:19 katsonut, ettei vakuutusyhtiön esittämä takautumisoikeuden nojalla esitetty korvausvaatimus perustunut syytteestä ilmenevään teonkuvaukseen, joten vahingonkorvausvaatimusta ei siten olisi tullut syytteen yhteydessä tutkia. A:n myöntämän teon ja vahingonkorvausvaatimuksen välillä ei A:n mukaan ollut syy-yhteyttä. Korkein oikeus totesi, että vahingonkorvausta voitiin toisaalta pitää rikoksesta johtuvana, minkä perusteella yhteiskäsittely olisi mahdollista. Korvausvaatimuksen tutkimisen edellytyksenä on kuitenkin sen perusteena olevien seikkojen ilmeneminen teonkuvauksesta. Jos seikat eivät käy ilmi teonkuvauksesta, on niihin vedottava itse korvausvaatimuksessa. Vakuutusyhtiön korvausvaatimuksen perusteet eivät käyneet tapauksessa teonkuvauksesta ilmi, eikä vaatimuksessa ollut vedottu teonkuvauksen ulkopuolisiin seikkoihin, joten korvausvaatimusta ei korkeimman oikeuden mukaan tullut tutkia syyteasian yhteydessä.¹¹⁵

¹¹² Ks. esim. Jokela 2008 s. 254; Jokela 2012 s. 329 ja Virolainen 2012b s. 204.

¹¹³ Lappalainen 2012b s. 575.

¹¹⁴ Jokela 2012 s. 329.

¹¹⁵ Ks. myös Saranpää 2005 s. 673–674.

Vahingonkorvauksista tai muista siviilioikeudellisista vaatimuksista voidaan aina sopia asianosaisten kesken milloin hyvänsä oikeudenkäynnin aikana, ja vahinko voidaan luonnollisesti korvata vapaaehtoisestikin ilman oikeudenkäyntiä.¹¹⁶ Jos asianosainen myöntää vaatimuksen oikeudenkäynnissä oikeaksi sekä perusteeltaan että määrältään, on se asetettava yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta tuomion perustaksi määräämisperiaatteen mukaisesti. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta tuomarilla voi lisäksi olla OK 5:26:n mukainen velvollisuus pyrkiä saavuttamaan siviiliasiassa sovinto.¹¹⁷

Tuomioistuimien ei kuitenkaan saa viran puolesta hankkia näyttöä yksityisoikeudellista vaatimusta koskevasta seikasta, vaikka se muutoin voi hankkia rikosasiassa todisteita, jotka eivät todennäköisesti tue syytettyä (OK 17:7). Lain esitöissä kielto hankkia näyttöä viran puolesta on katsottu koskevan ainoastaan syyllisyyskysymystä, millä perusteella olisi mahdollista ajatella, että tuomioistuimien voisi hankkia näyttöä myös syytteen yhteydessä käsiteltävästä yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta. On kuitenkin perustellumpaa katsoa, että koska kysymyksessä olisi siviiliprosessuaalisesti itsenäinen riita-asia, ei tuomioistuimen tehtävänä ole sitä koskevan näytön hankkiminen.¹¹⁸

Rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus voi olla myös OK 20 luvun mukaisen sovinnon vahvistamisen kohteena.¹¹⁹ Niin ikään syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä käytävän tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä yksityisoikeudellista vaatimusta koskevassa asiassa voidaan ROL 5b:4.2:n nojalla vahvistaa OK 20 luvun mukainen sovinto.¹²⁰

OK 14:2.1:n mukaan kannetta riita-asiassa ei saa oikeudenkäynnin aikana muuttaa. Poikkeuksena kyseisestä kiellosta on kantajan oikeus ensinnäkin esittää uusi vaatimus, jos se perustuu niin sanottuun välisattumaan. Toiseksi muuttaminen on mahdollista, jos oikeudenkäynnissä tulee selvittää pääasian ratkaisemisen kannalta olennainen ennakkokysymys asianosaisten väli-

---

¹¹⁶ Lappalainen 2012b s. 574.

¹¹⁷ Ks. esim. Jokela 2012 s. 329.

¹¹⁸ Ks. Rautio & Frände 2015 s. 68. Laki edellyttää, ettei tuomioistuimen tule edistää sellaisia toimenpiteitä, jotka koituisivat vastaajan vahingoksi. Säännöksen perustelut sisältävät kuitenkin dispositiivisia elementtejä, eikä esimerkiksi uuden silminnäkijätodistajan kuuleminen tuomioistuimen aloitteesta ole kiellettyä. Ks. myös HE 46/2014 s. 54.

¹¹⁹ HE 114/2004 s. 51.

¹²⁰ HE 58/2013 s. 32.

sestä oikeussuhteesta. Kolmanneksi kantajalla on mahdollisuus vaatia korkoa, tehdä muu sivuvaatimus tai esittää uusikin vaatimus, jos se johtuu olennaisesti samasta perusteesta.¹²¹ Ennakokokysymykseen liittyvää vaatimusta, korkovaatimusta, sivuvaatimusta ja uutta vaatimusta ei kuitenkaan voi tehdä enää ylemmässä tuomioistuimessa (OK 14:2.2).

Riita-asian kanteenmuutoskieltoa noudatetaan rikosasian yhteydessä käsiteltävän yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta soveltuvin osin. Asianomistaja ei siten saa ylemmässä tuomioistuimessa enää esittää vaatimusta, joka koskee OK 14:2.1:n 3 kohdassa tarkoitettua vaatimusta.¹²² Koska OK 14.2:n säännökset tulevat kuitenkin noudatettavaksi vain soveltuvin osin, ei asianomistajan alioikeuden pääkäsittelyssä tekemää uutta vaatimusta tule kuitenkaan jättää tutkimatta asian käsittelyn viivästymisen vuoksi, vaan asia tulee ratkaista ROL 3:1:n ja 3:3:n mukaan.¹²³

3.3.1.2 Kumulaation edellyttämät rikosprosessuaaliset säännökset

Vaikka siviilivaatimuksen käsittelyssä lähtökohtana on siviiliprosessuaalisten säännösten noudattaminen, kumulaatio siis edellyttää kuitenkin joiltakin osin noudatettavan nimenomaisesti rikosprosessuaalisia säännöksiä myös yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyssä.

Kuten edellä todettiin, riita-asiassa voimassa olevaa kanteenmuutoskieltoa noudatetaan adheesioprosessissa soveltuvin osin. Asianomistaja voi siis kaikissa oikeusasteissa esittää sellaisia vaatimuksia, jotka perustuvat myöhemmin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan eli niin sanottuun välisattumaan (OK 14:2.1 kohta 1). Uuden vaatimuksen voi alioikeuskäsittelyssä esittää, jos se johtuu olennaisesti samasta perusteesta (OK 14:2.1 kohta 3). Jos asianomistaja esittää samaan perusteeseen nojautuvan uuden vaatimuksen alioikeudessa rikosasian pääkäsittelyssä, sitä ei kuitenkaan tule riita-asioissa muutoin voimassa olevan säännön mukaisesti jättää asian käsittelyn viivästymisen vuoksi tutkimatta (OK 14:2.2), vaan asia tulee ratkaista ROL 3:1:n ja 3:3:n mukaan. Tällöin on siis ratkaistava kysymys siitä, onko uusi vaatimus siinä määrin rikoksesta johtuva, että se voidaan käsitellä syyteasian yhteydessä vai määrätäänkö se käsiteltäväksi siviiliprosessuaalisessa käsittelyjärjestyksessä.¹²⁴

¹²¹ Linna 2015b s. 342–343.

¹²² HE 82/1995 s. 76 ja Jokela 2012 s. 311.

¹²³ Ks. Jokela 2012 s. 311.

¹²⁴ Ks. Jokela 2012 s. 311.

Rikosasiassa on voimassa ROL 5:17:n ilmaisema syytesidonnaisuuden periaate. Syytettä ei siten saa pääsääntöisesti muuttaa. Syytteen voi kuitenkin laajentaa koskemaan saman vastaajan toista tekoa, jos tuomioistuin katsoo sen sopivaksi. Vastaajan teoilla ei kuitenkaan tarvitse olla ajallista tai asiallista yhteyttä keskenään, vaikka käytännössä yhteys lienee usein olemassa. Keskitetty oikeudenkäynti ei saa vaarantua syytteen laajentamisen johdosta. Uuden yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittämistä rajoittaa kuitenkin pääkäsittelyssä se, että sen tulee johtua olennaisesti samasta perusteesta. Asianomistaja ei siten saisi esittää toiseen tekoon liittyvää uutta vaatimusta, jos peruste vaatimukselle ei ole sama kuin jo esitetyllä vaatimuksella.¹²⁵

Rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus saadaan kuitenkin ROL 3:11:n nojalla esittää vastaajaa vastaan ilman haastetta myös sen jälkeen, kun syyte on nostettu, jos tuomioistuin katsoo, ettei siitä koidu oikeudenkäynnille haittaa. Asianomistaja ei kuitenkaan OK 14:2.2:n mukaan saa enää ylemmässä tuomioistuimessa esittää OK 14:2.1 kohdan 3 mukaista uutta vaatimusta.¹²⁶

Syyttäjä voi myös rajoittaa syytettä, ilmoittaa toisen lainkohdan kuin haastehakemuksessa tai vedota uuteen seikkaan. Riita-asiassa asianosainen ei puolestaan OK 6:9:n mukaan voi vedota seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänellä oli pätevä syy jättää siihen vetoamatta. Uuteen todisteeseen vetoaminen ei myöskään ole sallittua saman pykälän toisen momentin nojalla, ellei voida olettaa, että vetoamatta jättäminen valmistelussa johtui pätevästä syyestä.

Koska asian käsittelyssä preklusiosäännöksen osalta noudatetaan rikosprosessuaalisia säännöksiä, uusiin seikkoihin ja todisteisiin voidaan vedota vielä hovioikeudessa myös yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta. Edellytyksenä on, että vaatimukset johtuvat rikoksesta. Rikosasiassa preklusio nimittäin estää uusiin oikeustositseikkoihin vetoamisen vasta korkeimmassa oikeudessa (OK 30:7).¹²⁷ Jos kuitenkin oikeustositseikka koskee ainoastaan siviilioikeudellista vaatimusta, eikä siis perustu rikokseen, tulee siviiliasioiden preklusiosäännös OK 6:9 sovellettavaksi.¹²⁸

¹²⁵ Ks. Linna 2015a s. 419. Ks. myös HE 82/1995 s. 75–76.

¹²⁶ HE 82/1995 s. 60, 76.

¹²⁷ Ks. Jokela 2012 s. 311–312 sekä Virolainen & Pölönen 2003 s. 386, erityisesti alaviite 280. KKO:n julkaisematon ratkaisu 19.9.2001 nro 1833 vahvisti, että rikosasian yhteydessä yksityisoikeudellisten vaatimusten kohdalla noudatetaan rikosprosessuaalisia säännöksiä. Uusia seikkoja tai todisteita voidaan siten adheesioprosessissa esittää yksityisoikeudellistenkin vaatimusten tueksi.

¹²⁸ Frände 2009 s. 452.

I-SHO:n 8.6.1999 antamassa ratkaisussa 1999:1 vaatimus rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen korvauksen sovittelusta hyväksyttiin, vaikka se esitettiin ensimmäistä kertaa vasta hovioikeudessa.

Sama preklusiota koskeva tulkinta oli käsillä 30.5.2000 annetussa ratkaisussa KouHo 2000:1. Asianomistaja oli hovioikeudessa esittänyt uuden lääkärinlausunnon, mistä vastapuoli teki väitteen, ettei uuteen lausuntoon saisi vedota. Koska korvausvaatimusta ei ollut erotettu erikseen siviiliprosessissa käsiteltäväksi, määräytyi preklusiosäännös rikosasian mukaan. Lääkärinlausunto saatiin siten esittää ensimmäisen kerran hovioikeudessa.

Rikosprosessuaalisia säännöksiä sovelletaan yksityisoikeudelliseen vaatimukseen myös niin sanotuissa säännösten kollisiotilanteissa. Tästä esimerkkinä voidaan mainita oikeudenkäynnin pääkäsittelyn kokoonpano. Adheesioprosessissa noudatetaan siten rikosprosessuaalisia kokoonpanosäännöksiä,¹²⁹ onhan siviilivaatimus rangaistusvaatimukseen nähden liitännäisvaatimus. Siviiliprosessuaaliset kokoonpanosäännökset siis väistyvät ja adheesioprosessissa siviilivaatimuksen osalta voi myös lautamieskokoonpano olla päätösvaltainen. Jos yksityisoikeudellinen vaatimus erotetaan ROL 3:3:n nojalla riita-asian käsittelyjärjestyksessä käsiteltäväksi, on noudatettava normaaleja riita-asian prosessisäännöksiä.

3.3.2 Menettelyllisiä kysymyksiä rikosprosessin eri vaiheissa

3.3.2.1 Yksityisoikeudellisen vaatimuksen vaikutus syytekynnykseen

Yksityisoikeudellinen vaatimuksen ei tule vaikuttaa syytekynnykseen sitä madaltavasti tai nostavasti, vaan syyttäjän on suoritettava syyteharkinta aina ainoastaan ROL 1:6:n mukaisin edellytyksin.¹³⁰ Esimerkiksi yksityisoikeudellisen vaatimuksen ollessa huomattavan suuri, se ei voi olla peruste nostaa syytettä, jos rikosoikeudellisesti arvioituna tilanteessa tulisi tehdä ROL 1:6a:n ja 1:7:n nojalla syyttämättäjättämispäätös. ROL 1:6:ssa ei siten luonnollisestikaan ole mainintaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen vaikutuksesta syyteharkintaan. Jos syyttäjä jättää

¹²⁹ Lappalainen 2012a s. 246.

¹³⁰ Syyte on ROL 1:6:n mukaan nostettava, kun syyttäjä katsoo, että teko on säädetty laissa rangaistavaksi, syyte-oikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syytä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

syytteen nostamatta, voi asianomistaja aina ROL 1:14:n nojalla itse nostaa syytteen ja ajaa sen ohessa myös yksityisoikeudellisia vaatimuksiaan. Toinen vaihtoehto on ajaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia siviiliprosessissa. Oikeusturvan toteutuminen yksityisoikeudellisen vaatimuksen kannalta ei siis ole riippuvainen syytteen nostamisesta, eikä yksityisoikeudellisista vaatimuksista pääsääntöisesti huolehdita viran puolesta.

Rikosperusteinen yksityisoikeudellinen vaatimus voi kuitenkin vaikuttaa syyteharkintaan silloin, kun syyttäjä harkitsee seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä ROL 1:8:n nojalla.¹³¹ ROL 1:8.1:n mukainen kohtuus-, konkurrenssi- ja kustannusperusteinen sekä ROL 1:8.2:n mukainen tunnustamiseen perustuva syyttämättäjättämispäätös edellyttää, että tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi asiassa syytteen nostamista. Yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan siten tässä mielessä ottaa huomioon harkittaessa sitä, vaatiiko tärkeä yksityinen etu syytteen nostamista.¹³²

3.3.2.2 Syyteneuvottelu ja adheesioprosessi asianomistajan näkökulmasta

Syyteneuvottelu on ollut mahdollista vuoden 2015 alusta lukien. Sen tavoitteena on resurssien kohdentaminen, viranomaisten toiminnan tehostaminen ja rikosprosessin nopeuttaminen, turvaten kuitenkin myös sekä epäillyn että asianomistajien oikeudet. Syyteneuvottelun on ajateltu helpottavan erityisesti laajojen talousrikosten käsittelyä, joiden yhteydessä usein lievempien tekojen tutkinta tarpeettomasti viivästyttää erityisesti esitutkintaa. Lievät teot voidaan siis rajata syyteneuvottelun avulla pois esitutkinnasta epäillyn tunnustaessa rikokset. Tämä lyhentää tutkinta-aikaa ja vastaavasti myös syyteharkintaa. Menettely sopii vain sellaisiin tilanteisiin, joissa hyöty voi olla kokonaistaloudellinen. Helposti selvitettävien rikosten kohdalla syyteneuvottelu ei tästä syystä ole tarkoituksenmukaista.¹³³

Vaikka syyteneuvottelussa voidaan nähdä useita sopimusoikeudellisia elementtejä, on kysymyksessä kuitenkin rikosprosessi, johon sovelletaan rikosprosessuaalisia sääntöjä ja periaatteita. Syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievennetyltä asteikolta ja vastaajan tulee puo-

¹³¹ Ks. aiemman lain tulkinnasta Lappalainen 1986 s. 41–44. Asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus ei aiemminkaan jäänyt syyteharkinnassa täysin vaille merkitystä.

¹³² Ks. HE 82/1995 s. 39–40 ja HE 58/2013 s. 21.

¹³³ HE 58/2013 s. 12–14.

lestaan tunnustaa rikos, josta syyttäjä ja vastaaja ovat päässeet yksimielisyyteen. Jos tämä mo-
lemminpuolinen sitovuus syystä tai toisesta katkeaa, palataan tavanomaiseen rikosprosessuaa-
liseen järjestykseen.¹³⁴

Syyteneuvottelu ei kuitenkaan ole mahdollista ilman asianomistajan suostumusta menette-
lyyn.¹³⁵ Asianomistaja ei osallistu syyteneuvotteluun, mutta neuvottelu suostumuksen hankki-
miseksi on kuitenkin mahdollista.¹³⁶ Asianomistajan asema on syyteneuvottelussa jopa yllättä-
vänkin vahva, sillä asianomistaja voi estää syyteneuvottelun ei-toivotullakin tavalla. Yksi asi-
anomistaja voisi kieltäytymisellään vesittää koko syyteneuvottelun ja evätä sen tarkoituksen
toteutumisen, vaikka muut asianomistajat olisivat menettelyyn suostuneet. Tämä tarkoittaisi
yhden asianomistajan valtaa määrätä toisten asianomistajien oikeudenkäyntikuluista ja jopa
valtion varoista. Asianomistaja voisi toisaalta myös painostaa epäiltyä suostumaan vaatimuk-
siinsa tarjoamalla vastineeksi suostumuksensa syyteneuvotteluun.¹³⁷

Syyteneuvottelua koskevaa lakimuutosta edeltäneellä lausuntokierroksella otettiinkin kantaa
siihen, tulisiko syyteneuvottelun olla edes mahdollista sellaisissa rikoksissa, joissa on asian-
omistaja. Muun muassa eduskunnan oikeusasiamies näki, että syyteneuvottelumenettelyn tulisi
koskea vain sellaisia rikoksia, joissa ei ole asianomistajaa. Valtioneuvoston oikeuskansleri puo-
lestaan näki edellytyksen asianomistajan suostumuksesta horjuttavan vastaajien yhdenvertaista
kohtelua. Keskusrikospoliisi kiinnitti puolestaan huomiota siihen, että syyteneuvottelumenet-
tely voisi hyödyttää myös asianomistajaa käsittelyn nopeutuessa. Myös vahingonkorvauksista
voitaisiin sopia menettelyn yhteydessä, jolloin valitukset tuomioista oletettavasti vähenisivät.
Poliisihallitus korosti muun muassa sitä, että mahdollisuus käsitellä vahingonkorvausasia syy-
teasian yhteyteen kumuloituna tulisi säilyttää. Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan asian-
omistajalla voisi olla mahdollisuus esittää oma näkemyksensä rangaistuksen mittaamisesta.
KKO kiinnitti huomiota niin ikään siihen näkökohtaan, että asianomistajan nimenomainen
suostumus syyteneuvotteluun ei olisi tarkoituksenmukaista.¹³⁸

Laissa päädyttiin kuitenkin siihen, että sekä rikoksesta epäillyn että asianomistajan tulee suos-
tua syyteneuvottelumenettelyyn. Asianomistajan suostumus tunnustamisoikeudenkäyntiin on

---

¹³⁴ Ks. esim. Linna 2015a s. 423–426.

¹³⁵ OMML 26/2012 s. 53.

¹³⁶ Ks. Tapani & Tolvanen 2015 s. 231.

¹³⁷ Ks. Sahavirta 2015 s. 408, Tapani & Tolvanen 2015 s. 234.

¹³⁸ OMML 47/2010 s. 85–86.

tarpeen, sillä se estää tätä luonnollisestikin myöhemmin vaatimasta rangaistusta. Yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan siten tutkia ja käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä, jos asianomistaja ei ole sitä vastustanut.¹³⁹ Ennen kaikkea syyteneuvottelujärjestelmän merkitys asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten näkökulmasta on suuri siinä mielessä, että joissain tapauksissa asianomistajan mahdollisuudet saada vahingot korvatuksi voivat jopa parantua.¹⁴⁰ Korvauksen saaminen lienee varmempaa, jos asiasta on päästy sopimukseen, johon molemmat osapuolet ovat sitoutuneet. Toisaalta voidaan kysyä, aiheuttaako syyteneuvottelumenettely sen, että asianomistaja esimerkiksi asian käsittelyn hankaloitumisen pelossa tinkii oikeuksistaan, eikä välttämättä saa samanlaista korvausta, jonka vastaavasti olisi saanut tavanomaisessa tuomioistuinmenettelyssä?

Jos syyttäjällä on ROL 3:9 nojalla jäljempänä lähemmin käsiteltävä velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta, on toki järkevää, että vaatimus käsitellään syyteneuvottelussa, eikä erillisessä siviilioikeudenkäynnissä. Tarkoituksenmukaista olisikin, että päästäisiin yhteisymmärrykseen siitä, miten vaatimusta käsitellään tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyttäjä ei kuitenkaan saa sopia asiasta asianomistajan puolesta. Syyttäjä voi tarpeen mukaan kutsua asianomistajan syyteneuvotteluun, mutta neuvottelun painopiste ei kuitenkaan saa muuttua epäillyn teon tunnustamisesta ja rangaistuksen mittaamisesta asianomistajan korvausvaatimusten käsittelyyn. Korvauksista tulee sopia asianosaisten kesken.¹⁴¹ Syyttäjä ei voi neuvotella asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksesta.¹⁴²

Jos asianomistajalla on yksityisoikeudellinen vaatimus, mutta syyttäjä ei tällaista ole ryhtynyt ajamaan, on asianomistajalle varattava ROL 5b:2.3:n nojalla tilaisuus olla läsnä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Asianomistajan poissaolo ei kuitenkaan estä rikosasian ratkaisemista, vaan tällöin hänen vaatimuksensa käsitellään kirjallisen aineiston perusteella ja jopa hylätään. Tuomioistuin kuitenkin päättää, vaaditaanko asian ratkaisemisen yhteydessä asianomistajan läsnäoloa. Toisaalta asia voidaan tällöinkin siirtää ROL 3:3:n mukaan riita-asioiden käsittelyjärjestykseen.¹⁴³

Syyteneuvottelumenettelyn edellytyksenä on, että viranomaisille syntyy selviä prosessiekonomisia etuja. Syyteneuvotteluun pääsy ei siten ole rikoksesta epäillyn subjektiivinen oikeus,

¹³⁹ HE 58/2013 s. 14.

¹⁴⁰ OMML 47/2010 liitteen s. 14.

¹⁴¹ Ks. HE 58/2013 s. 25–26, OMML 26/2012 s. 53 ja Oikarainen 2012 s. 750.

¹⁴² Ks. VKS 2015:6 s. 1.

¹⁴³ HE 58/2013 s. 29–30.

vaan syyttäjä arvioi kustannuksia kokonaisuutena.¹⁴⁴ Koska tavoitteena on prosessin keventäminen, tulee yksityisoikeudellisen vaatimuksen siirto siviiliprosessuaaliseen käsittelyjärjestykseen kyseeseen silloin, kun vaatimus ei perustu välittömästi rikokseen ja se vaatisi laajempaa todistelua. Tällöin yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely yhdessä rangaistusvaatimuksen kanssa aiheuttaisi tarpeettomia kustannuksia, eikä se toteuttaisi enää syyteneuvottelumenettelyn tarkoitusta. Epäillyn tekemän tunnustuksen tulee kattaa rikoksen tunnusmerkistön olennaiset seikat, jolloin usein myös muiden asiaan liittyvien vaatimusten osalta tunnustus on näytön kannalta riittävä. Toisinaan on tilanteita, että laajempaa todistelua tarvitaan ja prosessiekonomiset hyödyt menetetään. Oikeusministeriön mietinnössä on esitetty, että tuomioesitystä ei tällaisessa tilanteessa kannattaisi lainkaan tehdä.¹⁴⁵ Toisaalta, kuten edellä todettiin, lain esitöissä on nimenomaisesti mainittu mahdollisuus erottaa siviiliasia erikseen käsiteltäväksi myös tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä. Monimutkainen yksityisoikeudellinen vaatimus ei siten ole este syyteneuvottelumenettelylle.

Usein on kuitenkin niin, että siviilivaatimukset johtuvat rikoksesta ROL 3:1:ssä tarkoitetulla tavalla ja pääsääntöisesti teonkuvaus kattaa myös ne tosiseikat, johon yksityisoikeudellinen vaatimus perustuu. Silloin, kun siviilivaatimus perustuu välittömästi rikokseen ja käy ilmi jo teonkuvauksesta, eikä muuta todistelua tarvita, voidaan katsoa, että vastaajan syyteneuvottelussa tekemä tunnustus on vahva näyttö myös yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta. Siviiliprosessuaalisten säännösten mukaan myöntäminen olisi siten lähtökohtaisesti asetettava tuomion perustaksi yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta. On toki muistettava, että rikosasiassa tunnustus on nimenomaisesti ainoastaan vahva näyttö tekijän syyllisyydestä, eikä sitä siten voida yksinään asettaa rikostuomion perustaksi. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimien arvioikin vapaalla todistusharkinnalla tunnustuksen oikeellisuutta sekä suhdetta aineelliseen to-
tuuteen.¹⁴⁶

Asianomistajalle tulee ROL 5b:3:n 4 kohdan nojalla varata tunnustamisoikeudenkäynnissä tilaisuus lausua tuomioesityksestä, vaikka tämä ei enää olisikaan asianosainen rangaistusvaatimusten osalta. Asianomistajan ilmoittamat seikat voivat vaikuttaa jopa rangaistuksen mittamiseen, mutta ennen kaikkea asianomistaja on luonnollisestikin informaatiolähde yksityisoikeudelliseen vaatimukseen liittyvissä kysymyksissä.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ OMML 26/2012 s. 51 ja Oikarainen 2012 s. 748.

¹⁴⁵ OMML 26/2012 s. 51.

¹⁴⁶ Oikarainen 2012 s. 749

¹⁴⁷ HE 58/2013 s. 30.

3.3.2.3 Kirjallinen menettely

Kirjallinen menettely rikosasiassa on ollut mahdollista vuodesta 2006 lähtien. Uudistuksen tavoitteena on ollut saada rikosasian oikeudenkäynnistä tehokkaampi ja tarkoituksenmukaisempi. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaate edellyttää, että kirjallisen menettelyn edellytyksenä on syytetyn tunnustus ja nimenomainen suostumus kirjallisen menettelyn käyttämiseen. Soveltamisala on rajattu rikoksiin, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kaksi vuotta vankeutta. Kirjallisessa menettelyssä voidaan tuomita korkeintaan yhdeksän kuukauden pituinen vankeusrangaistus. Menettelyyn edellytetään myös asianomistajan suostumus. Siten myös asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voidaan niin ikään tutkia ja ratkaista kirjallisen aineiston perusteella.¹⁴⁸

Käytännössä kirjallisessa menettelyssä käsiteltävistä rikosasioista suurin osa on lähinnä rattijuopumuksia ja muita liikennesrikoksia, joilla ei siis ole asianomistajaa. Niissä tilanteissa, joissa asia käsitellään kirjallisessa menettelyssä ja jutussa on asianomistaja, tulisi asianomistajan korvausvaatimukset selvittää mahdollisuuksien mukaan jo esitutkinnassa. De Godzinskyn tutkimusaineistossa erityisesti poliisit olivat pitäneet ongelmallisena, jos asiassa jouduttaisiin pitämään useita kuulusteluja sen vuoksi, ettei asianomistajan vaatimusta saatu heti selvitettyä. Kirjallisella menettelyllä saavutettavat edut herkästi menetetään, jos vaatimuksia jäädään esitutkinnassa odottamaan.¹⁴⁹ Tästä olisikin siten vedettävä johtopäätös, että asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ollessa epäselvä, turhan moniulotteinen taikka puutteellisesti yksilöity, ei asiaa tulisi käsitellä kirjallisessa menettelyssä.

Toisaalta asianomistajalla on mahdollisuus toimittaa vaatimuksensa kirjallisesti myös käräjäoikeudelle ja käräjäoikeus niitä asianomistajalta tiedusteleekin, ellei vaatimuksia ole selvitetty esitutkinnassa. De Godzinskyn tutkimuksessa asianomistajat ajoivat pääsääntöisesti vaatimuksiaan itse, mutta myös syyttäjällä on mahdollisuus ajaa asianomistajan vaatimusta kirjallisessa menettelyssä. Suurin osa asianomistajien vaatimuksista hyväksyttiin tuomioistuimessa sellaisenaan.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ HE 271/2004 s. 1, 23–24.

¹⁴⁹ Ks. esim. de Godzinsky 2010 s. 30–31, 56, 84.

¹⁵⁰ De Godzinsky 2010 s. 57.

3.3.2.4 Syytteen yhteydessä käsiteltävän yksityisoikeudellisen vaatimuksen vireilletulo tuomioistuimessa

Syytteen vireillepanosta säädetään ROL 5 luvussa. Rikosasia tulee vireille syyttäjän toimittaman haastehakemuksen saapuessa tuomioistuimen kansliaan tai syyttäjän antaessa haasteen, silloin, kun haaste annetaan tiedoksi. Haastehakemuksessa on ROL 5:3.1:n mukaan ilmoitettava esimerkiksi jutun asianosaiset, syytteenalainen teko tekoaikoinen ja -paikkoineen, rikosnimike, rangaistus- ja mahdollinen menettämiskaava, todisteet ja asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset, jos syyttäjä niitä ajaa.

Jos syyttäjä ottaa ROL 3:9:n nojalla asianomistajan siviilivaatimuksen ajaakseen, tulevat sekä rikos- että siviiliasia vireille yhdessä, eikä sen suhteen ole epäselvyyttä. Toisaalta silloin, kun syyttäjä ei aja vaatimusta, on asianomistajan esitettävä mahdolliset siviilivaatimuksensa itse. ROL 3:10 sisältää erityiset säännökset vaatimuksen esittämisestä rikosasian yhteydessä silloin, kun niitä ajaa muu kuin syyttäjä.

ROL 3:10.1:n mukaan asianomistajalle taikka muulle, jolla on oikeus esittää yksityisoikeudellinen vaatimus, on varattava tilaisuus toimittaa vaatimuksensa ja sen perusteet kirjallisesti tuomioistuimeen sillä uhalla, että vaatimus voidaan jättää tutkimatta rikosasian yhteydessä. Tämä tulee kyseeseen paitsi silloin, kun syyttäjä on ilmoittanut, että ei aja vaatimusta, myös silloin, kun asianomistaja haluaa itse ajaa rikoksesta johtuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksensa. On katsottu, että syyttäjällä on kuitenkin velvollisuus informoida tuomioistuinta esitutkintaviranomaiselle taikka syyttäjälle esitetyn yksityisoikeudellisen vaatimuksen olemassaolosta, vaikka tällaisesta velvollisuudesta ei erityistä säännöstä laissa olekaan. Toisaalta, myös tuomioistuimella voi olla velvollisuus selvittää esitutkintapöytäkirjoista, onko vaatimusta esitetty esituttu kinnassa.¹⁵¹ Käsitelyn keskittämisen kannalta on tärkeää, että sekä tuomioistuin että vastaaja tietävät asianomistajan vaatimukset ennalta. Kun tuomioistuin saa tietoonsa kyseiset vaatimukset, antaa se ne haasteen yhteydessä vastaajalle tiedoksi.¹⁵²

Toisaalta yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan saattaa vireille myös muilla tavoin ROL 3:10.2: nojalla. Laki antaa mahdollisuuden toimittaa vaatimuksen myös puhelimitse tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, kuten sähköpostia tai jopa tekstiviestiä käyttäen.¹⁵³ Lakitekstissä

¹⁵¹ Frände 2009 s. 449.

¹⁵² HE 82/1995 s. 59.

¹⁵³ Frände 2009 s. 450 ja Liukkonen 2012 s. 298.

on siten huomioitu kehittyvä tekniikka ja annettu mahdollisuus toimittaa vaatimus myös tulevaisuuden uusien kommunikointimuotojen avulla.¹⁵⁴ Lähitulevaisuudessa kanteen voinee laittaa vireille sähköisessä järjestelmässä entistä laajemmassa mittakaavassa, jolloin myös yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäminen rikosasian yhteydessä mahdollistunee uusien sähköisten reittien kautta. Tällä hetkellä käräjäoikeuksien sähköinen asiointipalvelu koskee ainoastaan summaarisia riita-asioita.¹⁵⁵

Suullisesti toimitetun vaatimuksen sisältö voi kirjalliseen vaatimukseen verrattuna olla tulkinanvarainen ja epäselvä, joten tuomioistuimelle on tällaisessa tilanteessa annettu mahdollisuus vaatia vaatimuksen ja sitä koskevien perusteiden toimittamista kirjallisesti.¹⁵⁶ Käytännössä kirjallisia perusteita on pyydetty lähinnä puhelimitse esitetyistä vaatimuksista.¹⁵⁷

3.3.2.5 Asioiden yhdistäminen ja erottaminen

Rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus voi olla samanaikaisesti erikseen vireillä samassa tuomioistuimessa kuin rikosasia esimerkiksi sen vuoksi, että vasta yksityisoikeudellisen kanteen vireillepanon jälkeen selviää, että asiassa on kysymys myös rikoksesta. Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimella on mahdollisuus ROL 3:2.1:n mukaisesti määrätä yksityisoikeudellinen vaatimus käsiteltäväksi syyteasian yhteydessä. Tuomioistuimen tulisi kuitenkin huomioida asiassa vaikuttavat seikat, kuten asianosaisten mielipiteet ja asioiden käsittelyn joutuisuus. Yhteiskäsittelyä ei tulisi määrätä, jos rangaistusvaatimuksen käsittely viivästyisi tarpeettomasti asioiden yhdistämisen johdosta.¹⁵⁸

Asiat voivat olla samanaikaisesti vireillä myös eri tuomioistuimissa esimerkiksi sen vuoksi, että siviiliasia itsenäisenä asiana voi kuulua muun tuomioistuimen toimivaltaan kuin sen, joka syyteasiaa käsittelee. Tuomioistuin voi ROL 3:2.2:n nojalla siirtää yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyn siihen tuomioistuimeen, jossa syyteasia on vireillä. On huomioitava, että asian siirtämiseen edellytetään kuitenkin olevan erityisiä syitä.¹⁵⁹

¹⁵⁴ HE 271/2004 s. 37.

¹⁵⁵ <https://asiointi.oikeus.fi>, viitattu 23.2.2016.

¹⁵⁶ HE 271/2004 s. 38.

¹⁵⁷ Frände 2009 s. 450.

¹⁵⁸ Ks. He 82/1995 s. 54 ja Jokela 2012 s. 334–335.

¹⁵⁹ Frände 2009 s. 446.

Aiemmin siirto oli mahdollinen vain samanasteiseen tuomioistuimeen, mutta vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksen yhteydessä tästä vaatimuksesta on osin luovuttu. Alioikeudella on siis nykyisin mahdollisuus siirtää yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely hovioikeuteen, mutta vain, jos hovioikeus käsittelee rikosasiaa ensimmäisenä asteena. Esimerkiksi eräät virkasyyteasiat, kuten kärjäoikeuksien tuomareiden virkarikokset hovioikeus käsittelee ensimmäisenä oikeusasteena. Toisin sanoen siirto eriasteiseen tuomioistuimeen ei ole edelleenkään mahdollista silloin, kun rikosasia on siellä muutoksenhakuasiana.¹⁶⁰

Asioiden yhdistäminen on mahdollista myös sellaisessa tilanteessa, kun jo vireillä olevassa riita-asiassa esitetään rangaistusvaatimus. Riita-asiata käsittelevä tuomioistuin voi ROL 3:2.2:n nojalla siirtää yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsiteltäväksi siihen tuomioistuimeen, jossa syyteasia on vireillä. Siirto kuitenkin edellyttää erityistä syytä.¹⁶¹ Käsittelyjärjestys siis vaihtuu yksityisoikeudellisenkin vaatimuksen osalta rikosprosessuaaliseen käsittelyjärjestykseen, sillä rangaistusvaatimuksesta tulee asian päävaatimus.¹⁶²

Joissakin tilanteissa myös syyttäjällä voi olla velvollisuus huolehtia siitä, että rikosasia tulee vireille.

Valtakunnansyyttäjänviraston 26.2.2010 antamassa kanteluratkaisussa 29/21/10 apulaisvaltakunnansyyttäjä määräsi suoritettavaksi uudesta selvityksestä johtuvaa tarvittavaa lisätutkintaa sen jälkeen, kun asiasta oli jo tehty syyttämättäjäntämispäätös. Syyttäjän tuli huolehtia myös esitutkintapyynnön toimittamisesta poliisille riita-asian oikeudenkäynnissä ilmenneestä epäilystä perättömästä lausumasta ja prosessipetoksesta.

Jos rangaistusvaatimuksen ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen yhdessä osoittautuu epätarkoituksenmukaiseksi, voi tuomioistuin aina erottaa ROL 3:3:n nojalla yksityisoikeudelliset vaatimukset käsiteltäväksi erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä.¹⁶³ Peruste asioiden käsittelyn erottamiselle on lain esitöiden mukaan muun muassa se, jos yksityisoikeudellinen vaatimus on rikosasiaan nähden epäselvä ja monimutkainen. On tarkoituksenmukaista, että tällainen asia käsitellään suullisessa valmistelussa ja erillisessä pääkäsittelyssä kolmen tuomarin kokoonpanossa.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Ks. He 82/1995 s. 54 ja Jokela 2012 s. 335.

¹⁶¹ Ks. myös Jokela 2012 s. 335.

¹⁶² Ks. Lappalainen 1986 s. 72.

¹⁶³ Ks. myös Lappalainen 1986 s. 51–52.

¹⁶⁴ HE 82/1995 s. 17.

Myös Ruotsissa RB 22:3:n mukaan tuomioistuin voi yhdistää yksityisoikeudellisen vaatimuksen ja rangaistusvaatimuksen yhdessä käsiteltäväksi, jos se katsoo sen olevan sopivaa. RB 22:5:n mukaan tuomioistuin voi niin ikään erottaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen erikseen siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä käsiteltäväksi, mutta asioiden erottamisen edellytyksenä on, että vaatimusten yhteiskäsittelyn jatkaminen aiheuttaisi olennaista haittaa. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun kysymys rangaistusvaatimuksesta on selvä, mutta yksityisoikeudellinen vaatimus vaatisi käsittelyn lykkäämistä. Tilanne voi olla myös päinvastainen. Jos esimerkiksi vastuuperusteet ovat epäselvät ja vastaaja määrätään mielentilatutkimukseen, ei yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyä tule jättää odottamaan asian jatkokäsittelyä. Tällöin on tarkoituksenmukaista erottaa yksityisoikeudellinen vaatimus siviiliprosessissa käsiteltäväksi.¹⁶⁵ Suomen laissa tällaista olennaisen haitan edellytystä ei ole kirjattu lakiin, vaan tuomioistuin voi tehdä ratkaisun oman harkintansa perusteella.

Erottaminen voi tapahtua paitsi virallisen syytteen alaisissa rikoksissa, myös asianomistajarikoksissa ja se voidaan tehdä missä vaiheessa oikeudenkäyntiä tahansa.¹⁶⁶ Esimerkiksi suullista valmistelua edellyttävä yksityisoikeudellinen vaatimus on usein senlaatuinen, että se on tarkoituksenmukaisinta erottaa käsiteltäväksi riita-asiana.¹⁶⁷ Asia pysyy erottamisesta huolimatta viireillä, eikä yksityisoikeudellinen vaatimus vaadi uutta haastehakemusta. Käsittely jatkuu riita-asioiden säännösten mukaisine haastehakemusten täydentämisineen ja valmisteluistuntoineen.¹⁶⁸

Jos syyte jätetään tutkimatta tai peruutetaan, taikka jos asianomistajan katsotaan menettäneen syyteoikeutensa, voi tuomioistuin ROL 3:6:n nojalla asianosaisen vaatimuksesta määrätä yksityisoikeudellisen vaatimuksen riita-asian käsittelyjärjestyksessä käsiteltäväksi. Jos siviilivaatimusta ei esitetä, asia jätetään sillensä. Toisaalta ROL 3:8:n nojalla yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia tai vaatimuksen käsittelyä voidaan jatkaa riita-asian käsittelyjärjestyksessä silloin, kun syyte hylätään.

Hovioikeus oli syytteen hylätessään hylännyt myös rikosasiassa esitetyn vahingonkorvausvaatimuksen sillä perusteella, että korvausta oli vaadittu vain rikoksen perusteella.

---

¹⁶⁵ Nordh 2005 s. 69–70 ja Olivecrona 1968 s. 326.

¹⁶⁶ HE 82/1995 s. 55.

¹⁶⁷ HE 82/1995 s. 70.

¹⁶⁸ Jokela 2012 s. 337.

Korkein oikeus katsoi tapauksessa 2005:120, että vaikka vahingonkorvausvaatimus johdetaan väitetystä rikoksesta, se ei kuitenkaan ole perustunut pelkästään siihen, että vastaajan menettely toteuttaa kyseisen rikoksen tunnusmerkistön. Vahingonkorvausvaatimuksen syntyedellytyksiä on arvioitava itsenäisesti, joten vaatimusta ei tule hylätä sillä perusteella, että syyte on hylätty.

Tapauksen perusteella tuomioistuimen tulee yksiselitteisesti ottaa huomioon mahdollinen yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyn jatkaminen silloin, kun syyte hylätään. Jos vahingonkorvausvaatimus hylättäisiin aina, kun syyte hylätään, voisi eteen tulla tiettyjä oikeusturvaongelmia sekä kysymys oikeusvoimasta. Olisiko asianomistajalla tällaisissa tilanteissa mahdollisuutta enää nostaa uutta kannetta siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, vai katsottaisiinko asia lainvoimaisesti ratkaistuksi?

On myös mahdollista, että yksityisoikeudellinen vaatimus jätetään tarkoituksella esittämättä rikosasian yhteydessä. Vaatimuksen ajamista voidaan harkita esimerkiksi vasta sitten, kun syyte on lainvoimaisesti ratkaistu.¹⁶⁹ Jos rangaistusvaatimus ja yksityisoikeudellinen vaatimus käsitellään tai se on erotettu käsiteltäväksi omissa prosesseissaan, on kysyttävä, mikä merkitys on annettava ensin annetulle tuomiolle toista kysymystä ratkaistaessa?

Oikeuskäytännössä on tätä kysymystä linjattu muun muassa sen osalta, mikä merkitys on rikostuomion sitovuudella vahingonkorvauskysymyksiä ratkaistaessa. KKO on johdonmukaisesti katsonut, että samassa asiassa ratkaistulla ennakkokysymyksellä on myöhemmässä oikeudenkäynnissä vain niin sanottu todistusvaikutus, ei sen sijaan sitovaa, positiivista oikeusvoimavaikutusta.

Ratkaisussa KKO 2011:58 käsiteltiin muun muassa sitä, olisiko tuomioistuin ollut velvollinen ottamaan vastaan todistelua kysymyksestä, joka oli aiemmassa lainvoimaisessa tuomiossa katsottu selvitettyksi. Veropetosta koskevan rikosasian yhteydessä erotettu valtion vahingonkorvausvaatimus oli erotettu käsiteltäväksi siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä, koska vastaaja oli kiistänyt vahingonkorvausvaatimuksen määrältään. Vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyä alioikeudessa oli lykätty OK 14:4:n nojalla odottamaan hovioikeuden ratkaisua rikosasiassa. Hovioikeus ei ollut muuttanut käräjäoikeuden syyksilukevaa ratkaisua ja käräjäoikeus määräsi vahingonkorvaukset maksettaviksi kyseisen tuomion perusteella kieltäytyen samalla käsittelemästä vahingonkorvausvaateita

---

¹⁶⁹ Fredman 2013 s. 557.

enempää. Vastaajat hakivat muutosta tuomittuihin vahingonkorvauksiin. Hovioikeus katsoi, että aiemmin rikosasiassa annettu lainvoimainen tuomio oli vahva näyttö myös vahingonkorvausvelvollisuudesta. Hovioikeus ei siten ottanut käsiteltäväkseen enää niitä seikkoja, jotka rikosasian yhteydessä oli jo käsitelty. Vastaajat valittivat hovioikeuden menettelystä KKO:een, joka muutti hovioikeuden tuomiota ainoastaan vahingonkorvauksen määrän osalta.

Ratkaisussa KKO 2005:140 vakuutusyhtiö oli nostanut A:ta vastaan erillisen korvauskanteen sen jälkeen, kun käräjäoikeus ei ollut lausunut syytteen yhteydessä esitetystä korvausvaatimuksesta. KKO katsoi, että erikseen nostettu korvauskanne olisi tullut tutkia, vaikka syyte asiassa oli hylätty.

Kuten edellä¹⁷⁰ todettiin, rikosasian yhteydessä käsiteltävän yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyyn on sovellettava rikosprosessuaalisia säännöksiä sillä laajuudella, mitä kumulaatio edellyttää. Jos siviilivaatimus erotetaan käsiteltäväksi riita-asiain käsittelyjärjestyksessä, tulevat noudatettavaksi luonnollisesti siviiliprosessuaaliset säännökset.

---

¹⁷⁰ Ks. jakso 3.3.1.2 Kumulaation edellyttämät rikosprosessuaaliset säännökset

4 Syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia

4.1 Yleistä yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämisestä ja menettelystä vaatimusta ajettaessa

Syyttäjän velvollisuudesta ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (ROL 3:9). Tätä velvollisuutta ei tunnettu ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta. Asianomistajan aseman helpottamiseksi lainvalmistelussa pidettiin tärkeänä, että lakiin otetaan säännökset järjestelystä, jossa syyttäjä esittää asianomistajan korvausvaatimukset oikeudenkäynnissä.¹⁷¹ Lainvalmistelun valiokuntakäsittelyssä osa syyttäjäpuolen edustajista ei tosin pitänyt ROL 3:9:ää tarkoituksenmukaisena eikä riittävän selkeänä. Lakivaliokunta kuitenkin hyväksyi ehdotetun pykälän täydennettynä sekä säännöksellä syyttäjän velvollisuudesta ilmoittaa vaatimuksen ajamatta jättämisestä että pykälän kolmannella momentilla syyttäjän velvollisuudesta hakea muutosta myös korvausvaatimukseen, jos se on riippunut syyteasian ratkaisusta.¹⁷²

ROL 3:1:ssä säädetään adheesion yleiset edellytykset, joiden täytyessä siviilivaatimus voidaan aina edellä kerrotuin tavoin kumuloida syyteasian yhteyteen, kun taas ROL 3:9:ssa asetetut erityisedellytykset ovat tätä tiukemmat. ROL 3:9 muodostaakin eräänlaisen rajatun alan ROL 3:1 ilmaiseman adheesioperiaatteen sisälle.¹⁷³ Toisin sanoen silloin, kun syyttäjä ajaa asianomistajan vaatimusta ROL 3:9:n nojalla, on myös ROL 3:1:ssä säädetyt edellytykset täytyttävä. Vaikka yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäminen jo ROL 3:1:n nojallakin on asianomistajalle edullista, on kuitenkin tarkoituksenmukaista, että syyttäjä ajaa asianomistajan vaatimusta silloin, kun syyttäjän esittämä näyttö syyteen johdosta riittää, eikä erillistä todistelua sen osalta tarvita. Olisi kohtuutonta, että asianomistaja joutuisi saapumaan tuomioistuimeen henkilökohtaisesti tai tämän olisi hankittava avustaja pelkkää siviilivaatimusta varten.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Ks. HE 82/1995 s. 17.

¹⁷² Ks. LaVM 9/1997 s. 17–18.

¹⁷³ Vuorenpää 1997 s. 1251.

¹⁷⁴ OLJ 1/1993 s. 135.

Ruotsissa on niin ikään asetettu syyttäjälle samanlainen virkavelvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta (RB 22:2).¹⁷⁵ Syyttäjän velvollisuus koskee Ruotsissakin pääsääntöisesti ainoastaan sellaisia vaatimuksia, joita esittää rikosasian asianomistaja taikka tahot, joille asianomistajan oikeudet ovat siirtyneet. Lisäksi Ruotsissakin syyttäjä on velvollinen ajamaan ainoastaan vaatimuksia, jotka *perustuvat* rikokseen.¹⁷⁶ Vaatimuksen ajaminen ei myöskään saa aiheuttaa olennaista haittaa eikä vaatimus saa olla ilmeisen perusteeton.¹⁷⁷

Yksityisoikeudellisen vaatimuksen määrä ja perusteet selvitetään lähtökohtaisesti esitutkinta-viranomaisen suorittamassa esitutkinnassa niin tarkkaan kuin on mahdollista, jos asianomistaja on esittänyt syyttäjälle pyynnön ajaa vaatimusta (ETL 1:2 kohta 3). Tämän jälkeen asian siirrettyä syyteharkintaan, syyttäjä arvioi, ottaako hän vaatimuksen ajaakseen. Joissakin tilanteissa yksityisoikeudellisen vaatimuksen voi kuitenkin esittää vasta pääkäsittelyssä syyteharkintavaiheen jälkeenkin (ROL 3:11). Yksityisoikeudellinen vaatimus tulisikin selvittää esitutkinnassa tarvittavalla laajuudella huolimatta siitä, onko asianomistaja esitutkinnassa pyytänyt syyttäjää ajamaan yksityisoikeudellista vaatimustaan, koska pyyntö vaatimuksen ajamisesta voidaan tehdä myöhemminkin.¹⁷⁸

Mikäli virkavelvollisuuden syntyperusteet ovat käsillä, on syyttäjän otettava asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus ajettavakseen. Syyttäjä ei kuitenkaan aja vaatimusta oikeudenkäyntiasiamiehen tavoin, vaan virka-asemansa edellyttämällä objektiivisella tavalla.¹⁷⁹ Toisaalta syyttäjä voisi kuitenkin jossakin määrin huomioida esimerkiksi sen, onko asianomistaja yksittäinen uhri vai suuri liikeyritys.¹⁸⁰ Koska syyttäjän rooli on objektiivinen oikeudenkäynnin asianosainen, ei syyttäjä luonnollisestikaan voi ottaa tehtävästä palkkiota eikä muutakaan korvausta. Syyttäjä ei myöskään tarvitse valtakirjaa asianomistajan vaatimuksen ajamiseen.¹⁸¹ Syyttäjä voi ottaa asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajettavakseen myös silloin, kun asia käsitellään kirjallisessa menettelyssä. Tällöin korostuvat erityisesti edellytykset siitä, että vaatimus on selvä, dokumentoitu ja perustuu suoraan teonkuvaukseen ilman minkäänlaisia poikkeamia.¹⁸²

¹⁷⁵ Ruotsin ja muiden pohjoismaiden säännökset ovatkin olleet ilmeisiä esikuvia Suomen rikosprosessiuudistuksessa 1990-luvulla. Ennen uudistusta syyttäjät olivat muissa Pohjoismaissa ajaneet jo pitkään asianomistajien yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Ks. HE 82/1995 s. 9–12 ja Jokela 2008 s. 265–266.

¹⁷⁶ Olivecrona 1968 s. 328–329 ja Heuman 1973 s. 108.

¹⁷⁷ RP 1987/88:1 s. 15–16, Nordh 2005 s. 29.

¹⁷⁸ Ks. esim. Vuorenää 2007 s. 119.

¹⁷⁹ Ks. esim. Olivecrona 1968 s. 328 ja Vuorenää 2014 s. 115.

¹⁸⁰ VKS 2006:3 s. 7.

¹⁸¹ OLJ 1/1993 s. 137 ja HE 82/1995 s. 59.

¹⁸² Liukkonen 2012 s. 298.

Syyttäjän on ilmoitettava haastehakemuksessa tämän ajettavaksi ottamastaan yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta ja sen perusteista (ROL 5:3.1:n 6 kohta). Syyttäjä voi tosin ottaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajettavakseen syytteen nostamisen jälkeen myös ilman haastetta ROL 3:11:n nojalla.¹⁸³

Syyttäjän on pääkäsittelyssä ajettava asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta niin, ettei sitä aiheettomasti hylätä. Toisaalta syyttäjä ei kuitenkaan ole vastuussa vaatimuksen menestymisestä, eikä syyttäjällä ole velvollisuutta esittää muuta todistelua kuin mitä asianomistaja on ilmoittanut. Syyttäjällä tosin on oikeus esittää sellaistaakin näyttöä, johon asianomistaja ei ole vedonnut.¹⁸⁴ Jos tuomioistuin erottaa rikosasian ja siviiliasian erikseen käsiteltäväksi, ei syyttäjä tämän jälkeen enää voi ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta.¹⁸⁵

ROL 3:9.3:n mukaan syyttäjällä on lisäksi velvollisuus hakea muutosta myös asianomistajan korvausvaatimukseen annettuun ratkaisuun hakiessaan muutosta syytteeseen annettuun ratkaisuun. Syyttäjällä ei siten ole velvollisuutta hakea muutosta ainoastaan yksityisoikeudellista vaatimusta koskevaan ratkaisuun, vaikka syyttäjä olisi sitä oikeudenkäynnissä syytteen yhteydessä ajanutkin.¹⁸⁶ Muutoksenhaku pelkkään korvausvaatimukseen ei edes kuulu syyttäjän tehtäviin.¹⁸⁷

Asianomistajan ei tarvitse osallistua pääkäsittelyyn, jos tällä ei ole muita vaatimuksia kuin syyttäjän ajama yksityisoikeudellinen vaatimus (ROL 5:15). Tällöin on erityisen tärkeää huolehtia siitä, että asianomistajalle ilmoitetaan asian ratkaisusta, jotta tämä voi toteuttaa oikeuksiaan muutoksenhaussa.¹⁸⁸ Jos syyttäjä ei valita syyteasiaan annetusta ratkaisusta, jää muutoksenhaku yksityisoikeudelliseen vaatimukseen annettuun ratkaisuun asianomistajan omalle vastuulle.

VKSV 12.3.2003 dnro 189/41/02: Syyttäjä oli ajanut käräjäoikeudessa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta, joka oli osittain hylätty. Tuomiosta oli erinäisistä syistä ilmoitettu asianomistajalle vasta useita päiviä tyytymättömyyden ilmoittamiselle säädetyn määräajan jälkeen. Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että otettuaan vaatimuksen

---

¹⁸³ HE 82/1995 s. 60.

¹⁸⁴ VKS 2006:3 s. 8.

¹⁸⁵ OJ 1/1993 s. 137.

¹⁸⁶ HE 82/1995 s. 58.

¹⁸⁷ VKS 2012:2 s. 4. Vrt. Jokela 2008 s. 271.

¹⁸⁸ Ks. esim. Vuorenperä 2007 s. 205.

ajakseen, tuli syyttäjän erityisesti huolehtia tiedonkulusta asianomistajalle siten, ettei tälle aiheudu oikeudenmenetyksiä.

Syyttäjä voi kuitenkin vastata muutoksenhakemukseen myös yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta silloin, kun rikosasian vastaaja on hakenut muutosta sekä rangaistusvaatimukseen että yksityisoikeudelliseen vaatimukseen annettuun ratkaisuun. Jos muutosta on haettu pelkäämään yksityisoikeudelliseen vaatimukseen annetun ratkaisun osalta, ei syyttäjällä ole oikeutta vastata valitukseen.¹⁸⁹

Yksityisoikeudellisten vaatimusten esittäminen on aina asianomistajan vastuulla taikka muun sellaisen vahinkoa kärsineen vastuulla, jolla on oikeus tällaisia vaatimuksia rikosasian yhteydessä esittää.¹⁹⁰ Muun muassa rikoksen uhreille tarkoitetuissa oppaissa on vain sivumennen mainintoja siitä, että syyttäjä voi esittää vaatimukset uhrin puolesta, mikäli ne ovat selkeitä ja kuitteihin tai luotettavaan laskelmaan perustuvia vaatimuksia. Erityisesti on korostettu, että asianomistajan on syytä harkita avustajan käyttämistä, mikäli yksityisoikeudelliset vaatimukset koskevat henkilövahinkoja.¹⁹¹

Mahdollisuus turvautua syyttäjän apuun yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisessa ei nähdäkseni ole aina ollut täysin selkeä kaikille asianomistajille, sillä esitutkintaviranomaisella ei ole ollut sen suurempaa velvollisuutta antaa erityistä informaatiota kyseisestä mahdollisuudesta.¹⁹² Uudistuva esitutkintalaki tuo kuitenkin esitutkintaviranomaisen informointivelvollisuuden muutoksen. ETL 4:18 asettaa velvollisuuden ilmoittaa asianomistajalle viivytyksettä tämän oikeudesta esittää yksityisoikeudellinen vaatimus. Esitutkintaviranomaisella on myös jatkossa lakiin perustuva velvollisuus informoida siitä mahdollisuudesta, että syyttäjä voi tietyissä tilanteissa ottaa vaatimuksen ajakseen.

Jotta syyttäjä voi Suomen lainsäädännön mukaan ottaa vaatimuksen ajakseen, on vaatimuksen paitsi perustuttava rikokseen, se on myös esitettävä vastaajaa vastaan ja asianomistajan on siis esitettävä vaatimuksen ajamista koskeva pyyntö. Lisäksi vaatimuksen ajamisesta ei saa aiheutua olennaista haittaa, eikä se saa olla ilmeisen perusteeton.

---

¹⁸⁹ OJL 1/1993 s. 137; HE 82/1995 s. 58–59.

¹⁹⁰ HE 82/1995 s. 17.

¹⁹¹ Koivukangas 2011 s. 143.

¹⁹² Esitutkintaviranomainen käytössä on lomake, joka koskee selvitystä asianomistajan korvausvaatimuksesta. Lomakkeen yhteydessä on kirjalliset ohjeet siitä, mitä asianomistajan tulee ottaa huomioon, jos hän pyytää syyttäjää ajamaan korvausvaatimuksiaan. Ks. esim. Vuorenää 2014 s. 140–141.

Yksityisoikeudellisen vaatimuksen tulee perustua rikokseen, eli yhteiseen tapahtumainkulkuun. ROL 3:9 ei salli oikeastaan minkäänlaisia poikkeamia teon tapahtumainkulkuun, jolloin poikkeamat eivät kuulu syyttäjän virkavelvollisuuden piiriin. Syyttäjällä ei ehkä ole *velvollisuutta* ajaa asianomistajan vaatimusta, mutta *oikeus* siihen voi olla, vaikka teonkuvaus ja siviilivaatimuksen perusteet eivät täysin identtisiä olisikaan. Tätä syyttäjän harkintavaltaa kuvataan jäljempänä lähemmin.

Jos vastaaja on tunnettu ja tavoitettu, on suhteellisen selvää, onko vaatimus esitetty vastaajaa vastaan vai ei. Toisaalta vaatimuksen esittämiselle ei liene este se, että vaatimus esitetään esimerkiksi kaikkia vastaajia vastaan, vaikka esimerkiksi yhden kohdalla rikoksen tunnusmerkistö ei toteutuisikaan. Myöskään pyynnön esittämisessä ei liene tulkinnanvaraisuuksia. Toinen seikka on, selvitetäänkö asianomistajalle tarpeeksi hyvin tätä oikeutta jo esimerkiksi esitutkintavaiheessa.

Sen sijaan se, muodostaako vaatimuksen ajaminen olennaisen haitan tai onko vaatimus ilmeisen perusteeton, on lähtökohtaisesti syyttäjäkohtaista ja kuuluu syyttäjän normaalin syyteharkintavallan piiriin. Tulkintoja näistä perusteista voinee siten olla yhtä monta kuin on syyttäjääkin. On huomioitava, että syyttäjä pääsääntöisesti itse arvioi, onko hänellä edellytyksiä jättää asianomistajan vaatimus ajamatta ja voiko hän siten poiketa lain asettamasta virkavelvollisuudesta. Velvollisuuden täyttämistä voivat tutkia paitsi valtakunnansyyttäjä, myös eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Tuomioistuimella ei ole mahdollisuutta puuttua syyttäjän tekemään vaatimuksen ajamista tai ajamatta jättämistä koskevaan ratkaisuun. Vain valtakunnansyyttäjä voi määrätä syyttäjän ajamaan vaatimusta.¹⁹³

Näin ollen lienee yleistä, ettei syyttäjän ratkaisuihin ainakaan oikeudenkäynnin kestäessä juurikaan puututa. Oikeusturva kun on toteutettavissa esimerkiksi asianomistajan avustajan välityksellä. Vaihtoehtoisesti asianomistaja voi itse ajaa vaatimustaan.

---

¹⁹³ Vuorenää 2014 s. 136; VKS 2006:3 s. 7.

4.2 Viranomaisille asetetusta informointivelvollisuudesta

4.2.1 Vaatimuksen selvittäminen esitutkinnassa ja esitutkintaviranomaisen informointivelvollisuus

Yksityisoikeudellinen vaatimus selvitetään esitutkinnassa, jos asianomistaja on tehnyt syyttäjälle pyynnön vaatimuksen ajamisesta (ETL 1:2:n 3 kohta). Esitutkinnassa on selvitettävä vahingonkorvausvaatimuksen suuruus ja perusteet siinä laajuudessa, että syyttäjä voi tehdä päätöksen vaatimuksen ajamisesta. Esitutkintaviranomaisella ei kuitenkaan ole velvollisuutta selvittää esimerkiksi anastetun omaisuuden hinnoitteluperusteita taikka liiketoiminnan keskeyttämisestä aiheutuneita kustannuksia, vaan vastuu näiden tietojen esittämisestä on asianomistajalla.¹⁹⁴

Toisaalta esimerkiksi Ruotsissa on asetettu sekä syyttäjälle että tutkinnanjohtajalle velvollisuus informoida asianomistajaa, mikäli rikoksen selvittämisen yhteydessä huomataan vahinkoa aiheutuneen (RB 22:2.2). Informointivelvollisuus tosin syntyy vain, jos se voi tapahtua hyvissä ajoin ennen syytteen nostamista.¹⁹⁵ Tällaista informointivoitetta ei Suomessa voimassaolevassa laissa ole ollut ainakaan ennen uhridirektiivin voimaansaattamista, vaan vaatimuksen käsitteleminen esitutkinnassa on ollut riippuvainen ainoastaan asianomistajan esittämästä pyynnöstä.

Uhridirektiivin 4 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukaan uhrille on ilmoitettava, miten ja millä edellytyksillä tämä voi saada korvausta rikoksella aiheutetuista vahingoista. Kuten edellä selvitettiin, ehdotetussa ETL:n uudessa 4:18:ssä laajennetaan velvollisuutta ilmoittaa asianomistajalle tämän oikeuksista rikosprosessin kestäessä. Mainitun pykälän 5 kohta asettaa viranomaiselle velvollisuuden informoida asianomistajaa oikeudesta esittää yksityisoikeudellinen vaatimus syyteasian yhteydessä ja siitä mahdollisuudesta, että syyttäjä voi vaatimukset laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ajaa.¹⁹⁶ Koska esitutkintaviranomaisen on informoitava asianomistajaa korvauksen saamisen edellytyksistä, olisi syytä katsoa, että tätä velvollisuutta tulee soveltaa aina konkreettisessa yksittäistapauksessa. Nähtäväksi jää, täytetäänkö informointivel-

---

¹⁹⁴ OLJ 1/1993 s. 137; HE 82/1995 s. 157.

¹⁹⁵ Nordh 2005 s. 29.

¹⁹⁶ HE 66/2015 s. 41.

vollisuus yleisluonteisilla ja kaavamaisilla kirjallisilla esitteillä vai kerrotaanko asianomistajalle konkreettisesti, miten ja millä edellytyksillä korvausta voi juuri kyseisessä yksittäistapauksessa saada.

ETL 3:11:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Joutuisuusperiaate on siten yksi esitutkintaperiaatteista ja lainsäätäjällä onkin kontrolloinut sitä ristiriitaa, joka syntyy, kun vastakkain ovat asianomistajan vahvistunut asema yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämisen osalta ja menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämisen esitutkinnassa ei tule vaarantaa prosessin joutuisuutta. Esimerkiksi pahoinpitelyn tai liikennerikoksen seurauksena aiheutuneet vahingot eivät välttämättä ole lopullisia esitutkinnan aikana. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen perustavaa vahinkoa ei siten ole syytä jäädä esitutkinnassa odottamaan, vaan kaikkien asianosaisten kannalta on tärkeää saada vietyä prosessia eteenpäin.

4.2.2 Syyttäjän ilmoitusvelvollisuus vaatimuksen ajamatta jättämisestä

Jos syyttäjä jättää asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamatta, on siitä ROL 3:9.1:n viimeisen virkkeen nojalla ilmoitettava asianomistajalle siten, kuin ROL 1:9:ssä säädetään. Tiedoksiannossa on siten noudatettava OK 11 luvun säännöksiä. Kieltäytymisilmoitus tulee siis tehdä siten, että asianomistajalle jää riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia järjestää vaatimuksen ajaminen itse. Kuten edellä on todettu, on syyttäjällä velvollisuus informoida myös tuomioistuinta, jos asianomistajalla on yksityisoikeudellinen vaatimus, joka tulisi käsiteltäväksi rikosasian yhteydessä.¹⁹⁷

Syyttäjän on myös ilmoitettava asianomistajalle, millä perusteella hän ei ota vaatimusta ajettavakseen. Perustelun ei tarvitse olla pitkä, mutta on katsottu, että pelkkä lain ilmaisujen toistaminen ei ole riittävä. Syyttäjän on lisäksi informoitava asianomistajaa, miten tämän tulee menetellä, jos hän haluaa itse ajaa vaatimustaan.¹⁹⁸ Käytännössä siis syyttäjän tulee kaikissa tilanteissa ilmoittaa asianomistajalle laissa säädetty peruste sekä lisäksi ne syyt, joiden vuoksi laissa säädettyyn perusteeseen on päädytty. On tärkeää, että asianomistaja ymmärtää esimerkiksi sen, mitkä seikat ovat johtaneet siihen, että vaatimuksen ajamisesta aiheutuisi olennaista haittaa.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Ks. myös VKS 2006:3 s. 6, 8.

¹⁹⁸ VKS 2006:3 s. 6.

¹⁹⁹ Vuorenperä 2014 s. 134.

Kuten edellä todettiin, syyttäjä voi ottaa asianomistajan siviilivaatimuksen ajaakseen myös kesken oikeudenkäynnin ja yhtäläillä syyttäjä voi myös kieltäytyä asianomistajan vaatimuksen ajamisesta kesken oikeudenkäynnin. Tämä edellyttää sitä, että jokin kieltäytymisperusteista on olemassa.²⁰⁰ Kieltäytyminen, kuten vaatimuksen ajettavaksi ottaminenkin kesken oikeudenkäynnin aiheuttaa edelleen sen, että pääkäsittelyn keskittäminen vaarantuu, sillä asianomistajalle on ROL 3:10.1:n nojalla *varattava tilaisuus määrääjassa toimittaa tuomioistuimeen vaatimuksensa ja sen perusteet kirjallisena uhalla, että vaatimus voidaan muuten jättää tutkimatta rikosasian yhteydessä.*

4.3 Virkavelvollisuuden syntymisen edellytykset

4.3.1 Vaatimus perustuu rikokseen

Syyttäjän ajaman yksityisoikeudellisen vaatimuksen tulee ROL 3:9:n mukaan *perustua* rikokseen. Syyttäjä ei voi vaatia vahingonkorvausta teosta, joka ei liity käsiteltävän rikoksen kanssa samaan historialliseen tapahtumainkulkuun. Vaatimuksella tulee siten olla kiinteämpi yhteys rikokseen kuin ROL 3:1:ssä tarkoitetulla yksityisoikeudellisella vaatimuksella, jonka lain sanamuodon mukaan tulee *johtua* rikoksesta. Syyttäjän ajama vaatimus voi perustua ainoastaan sellaisiin seikkoihin, joihin syyttäjä on vedonnut syytteensä tueksi.²⁰¹

Toisin sanoen yksityisoikeudellisen vaatimuksen tulee olla sellainen, että sen oikeutus syntyy suoraan syytteen toteennäyttämisestä. Syyttäjän ajaman yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteena oleva tosiseikasto ei saisi poiketa syytteen tosiseikastosta, ei kumulatiivisesti eikä alternatiivisesti.²⁰² Niin sanotussa normaalissa adheesiotilanteessa tällaiset poikkeamathan ovat jossain määrin sallittuja.²⁰³

²⁰⁰ Ks. HE 82/1995 s. 58, myös Vuorenpää 2014 s. 135.

²⁰¹ HE 82/1995 s. 58.

²⁰² Vuorenpää 2014 s. 120.

²⁰³ Ks. edellä jakso 3.2 Rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus

Toisaalta äärimmäisen tiukka vaatimus syytteen tosiseikastossa pysymisestä johtaisi siihen, että esimerkiksi sellaisissa rikoksissa, joissa rikoksen tunnusmerkistö ei edellytä vahingon syntymistä, ei asianomistajalla olisi oikeutta turvautua syyttäjän apuun korvausvaateen ajamisessa. Syyttäjälläkään ei siten olisi virkavelvollisuutta ajaa kyseisiä vaatimuksia. Tästä poiketen onkin katsottu, että syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta voi syntyä myös tilanteessa, jossa vaatimuksen tueksi tulisi vedota seikkoihin, jotka ovat teonkuvauksen ulkopuolella.²⁰⁴

Jos korvausvaatimuksen perusteet ovat syytteen teonkuvauksen ulkopuolella, voi vaatimuksen ajamisesta myöhemmin esitettävien tavoitteen muodosu olennaista haittaa ja syyttäjä voi jättää tällä perusteella vaatimuksen ajamatta. On myös huomioitava, että teonkuvauksen ulkopuolelle jäävien seikkojen osalta asianomistaja voi tulla jopa korvausvelvolliseksi mahdollisista vastapuolelle aiheutuneista ainoastaan yksityisoikeudellista vaatimusta koskevista kuluista. Toisaalta syyttäjän velvollisuus on vaatia vastapuolen velvoittamista korvaamaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämisestä aiheutuneet kulut asianomistajalle.²⁰⁵

Tiukassa teonkuvaukseen nojautuvassa tulkinnassa lienee syytä olla kuitenkin varovainen, kuten seuraava oikeustapaus osoittaa:

Edelläkin käsitellyssä tapauksessa KKO 2005:19 syyttäjä oli ottanut vakuutusyhtiön regressioikeuteen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen ajaakseen, vaikka syyttäjällä ei tällaista velvollisuutta siihen olisi ollut. Korvausvaatimus ei perustunut rikokseen ROL 3:9:n edellyttämällä tavalla, eikä teonkuvaus kattanut korvausvaatimuksen perusteita. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen menestymiseksi syyttäjän olisi tullut vedota teonkuvauksen ulkopuolisiin, mutta oikeudenkäyntiaineistoon sisältyviin seikkoihin. Syytteen tueksi ei ollut vedottu A:n osallisuuteen rikokseen, josta vahingonkorvausvaatimus johdettiin.

Saranpää onkin katsonut, että vaikka syyttäjällä ei ollut velvollisuutta ajaa vakuutusyhtiön esittämää korvausvaatimusta, oli vaatimuksen ajaminen kuitenkin perusteltua adheesioperiaatteen tavoitteiden, kuten prosessiekonomian, kannalta. Näin ollen syyttäjän olisi tullut kyseisessä tapauksessa vedota teonkuvauksessa A:n osallisuuden perustaviin seikkoihin. Syyttäjän ei kui-

---

²⁰⁴ Vuorenää 2014 s. 120.

²⁰⁵ HE 82/1995 s. 59.

tenkaan tule ajaa sellaisia vaatimuksia, joita koskevat seikat eivät sisälly oikeudenkäyntiaineistoon.²⁰⁶ Syyttäjä voinee harkita vaatimuksen ajamista oman harkintavaltansa rajoissa. Velvollisuutta vaatimusten ajamiseen ei ole, jos teonkuvaus ja korvausvaatimuksen perusteet eivät ole identtisiä. Syyttäjä ei siten tee virhettä, vaikka jättäisi tällaisessa tilanteessa vaatimuksen ajamatta. Syyttäjällä voi silti olla oikeus ajaa vaatimusta jos esimerkiksi juurikin adheesioinstituution tavoitteet sitä edellyttävät.

4.3.2 Vaatimus esitetään vastaajaa vastaan

Syyttäjän ajamat asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset tulee kohdistaa rikosasian vastaajaan. Syyttäjä voi ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta ainoastaan sitä vastaan, jolle hän vaatii rikoksesta rangaistusta, eikä syyttäjällä voida katsoa olevan virkavelvollisuutta muuhun.²⁰⁷ Syyttäjä ei voi esimerkiksi vaatia vahingonkorvausta työnantajalta, jos työntekijä työssään on rikoksella aiheuttanut vahinkoa,²⁰⁸ vaikka sellaisen vaatimuksen käsitteleminen muutoin onkin syyteasian yhteydessä mahdollista.²⁰⁹

Jos vastaajia on useampia, yksityisoikeudelliset vaatimukset tullee osoittaa heidän yhteisvastuullisesti korvattaviksi ainakin niiden syytekohtien osalta, joissa teko on tehty yhdessä ja yksissä tuumin. Lienee kohtuutonta vaatia tai ylipäättään edes saada selvitystä siitä, kuka rikoskumppaneista on minkäkin vahingon aiheuttanut. Tätä tulkintaa tukee niin ikään RL 5:3:n rikoskumppanuutta koskeva määritelmä, jonka mukaan kutakin yhdessä tahallisen rikoksen tehnyttä rangaistaan tekijänä.

4.3.3 Asianomistaja esittää vaatimusta koskevan pyynnön

Jotta syyttäjä ottaisi asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajettavakseen, on asianomistajan esitettävä syyttäjälle tätä koskeva pyyntö. ROL 3:9.2:n mukaan pyyntö on esitettävä joko esitutkinnassa tai suoraan syyttäjälle. Samalla on ilmoitettava seikat, johon vaatimus pe-

---

²⁰⁶ Saranpää 2005 s. 674.

²⁰⁷ OLJ 1/1993 s. 136; HE 82/1995 s. 58.

²⁰⁸ VKS 2006:3 s. 4.

²⁰⁹ HE 82/1995 s. 53.

rustuu. Pyyntö ei ole asetettu määrämuotoa, vaan se voidaan tehdä sekä kirjallisesti että suullisesti.²¹⁰ Niin ikään Ruotsin lainsäädännössä syyttäjän velvollisuus aktualisoituu vain, jos asianomistaja pyytää syyttäjää ajamaan tämän yksityisoikeudellista vaatimusta (RB 22:2.1).²¹¹

Vaatimusta koskeva pyyntö voidaan esittää myöhemmässäkin vaiheessa. ROL 3:11:n nojalla vaatimus voidaan esittää syytteen nostamisen jälkeen ilman haastetta, jos tuomioistuin katsoo sen esitettävän selvityksen ja muiden seikkojen perusteella käyvän haitatta päinsä.

Tällainen keskittämisen vaarantava menettely voi VKS:n ohjeen²¹² mukaan tulla kysymykseen vain poikkeuksellisesti esimerkiksi silloin, jos rikoksella aiheutettua vahinkoa koskeva lasku on saatu vasta juuri ennen pääkäsittelyä, vaatimus on yksinkertainen ja selvä sekä syyteasian vastaaja on paikalla. On katsottu, että asianomistajalla olisi mahdollisuus pyytää syyttäjää ajamaan yksityisoikeudellista vaatimustaan aina siihen saakka, kunnes juttu on jätetty päätettäväksi. Toisaalta mahdollisuutta ei ole menetetty vielä silloinkaan, vaan muutoksenhakuasteesakin syyttäjä voi ottaa asianomistajan vaatimuksen ajettavakseen, jos asianomistaja on itse huolehtinut vaatimuksen ajamisesta alioikeudessa ja syyttäjän aiempi kieltäytymisperuste on syystä tai toisesta poistunut.²¹³

Toinen asia on, että vaatimuksen esittäminen ja ajaminen myöhemmässä vaiheessa paitsi vaarantaa keskittämisen, on myös omiaan horjuttamaan osapuolten prosessuaalista tasapuolisuutta. EIS:n 6 artikla takaa jokaiselle rikoksesta syytetylle oikeuden muun muassa *saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan*. Vastaajapuolelle on siten yksityisoikeudellisen vaatimuksenkin osalta varattava riittävä aika valmistautua vastaamiseen, jolloin pääkäsittelyn lykkääntyminen on väistämätöntä. Toisaalta tällaisessa tilanteessa syyttäjällä on mahdollisuus jättää vaatimus ajamatta sillä perusteella, että se aiheuttaisi kohtuutonta haittaa.²¹⁴ Tällöin asianomistajalla on kuitenkin mahdollisuus ajaa vaatimusta itse, jolloin keskittämisen vaarantava ongelma on edelleen läsnä.

---

²¹⁰ HE 82/1995, s. 59.

²¹¹ Ks. myös RP 1987/88:1 s. 6.

²¹² VKS 2006:3 s. 8.

²¹³ Vuorenpää 2014 s. 118, muutoksenhaun osalta alaviite 439.

²¹⁴ Tästä on huomauttanut muun muassa Vuorenpää. Myös lain esitöissä on kiinnitetty huomiota siihen, ettei ole asianmukaista enää pääkäsittelyssä esittää sellaisia vaatimuksia, joihin vastaaja ei ole ehtinyt valmistautua. Ks. Vuorenpää 2014 s. 118 ja HE 82/1995 s. 60.

Syyttäjä ei ole velvollinen ajamaan kenen tahansa rikoksesta vahinkoa kärsineen vaatimusta. Lähtökohtana on, että vaatimus on asianomistajan vaatimus. Sekä lain esitöiden²¹⁵ että VKS:n ohjeen²¹⁶ mukaan syyttäjä on kuitenkin ROL 3:9:n mukaisin edellytyksin velvollinen ajamaan paitsi asianomistajan, myös sellaisten tahojen vaatimuksia, joille asianomistajan oikeus on lain mukaan siirtynyt. Tämä koskee siis jo edellä mainittuja vakuutusyhtiölle siirtyneitä asianomistajan oikeuteen perustuvia vaatimuksia sekä esimerkiksi kuolin- ja konkurssipesien vaatimuksia. VKS:n ohjeessa lisäksi korostetaan, että esimerkiksi perintätoimistolle siirtyneen vaatimuksen ajaminen ei kuitenkaan kuulu syyttäjän virkavelvollisuuden piiriin.

4.4 Virkavelvollisuuden harkinnanvaraiset rajoitukset: ”olennainen haitta” ja ”vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus”

4.4.1 Olennainen haitta

Olennainen haitta muodostaa keskeisen perusteen olla ajamatta asianomistajan vaatimusta. Käsite ei ole tarkkarajainen ja sen laajuus voi olla riippuvainen myös syyttäjän henkilökohtaisista ominaisuuksista. Käsittelyn pitkittyminen, syyttäjän työmäärän lisääntyminen sekä syyttäjän ja asianomistajan välinen etujen ristiriita ovat keskeisiä perusteita, jotka voivat muodostaa olennaisen haitan.²¹⁷

Käsittelyn pitkittyminen voi olla este syyttäjän puolesta tapahtuvalle yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamiselle. Syyttäjällä ei ole velvollisuutta jäädä odottamaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä, jos vaatimuksen peruste tai määrä ei ole selvillä vielä silloin, kun syyteasia on valmis vireillepantavaksi.²¹⁸ Esimerkiksi henkilövahingot voidaan usein saada selvitettyä vasta jonkin ajan kuluttua rikoksesta.²¹⁹

Esinevahingot ovatkin usein helpommin selvitettävissä kuin henkilövahingot, jolloin syyttäjän velvollisuus ajaa yksityisoikeudellista vaatimusta henkilövahinkojen osalta on jossain määrin

---

²¹⁵ HE 82/1995 s. 58.

²¹⁶ VKS 2006:3 s. 2-3, myös HE 82/1995 s. 58.

²¹⁷ HE 82/1995 s. 58; Vuorenpää 2014 s. 126–127.

²¹⁸ VKS 2006:3 s. 4.

²¹⁹ HE 82/1995 s. 58.

rajatumpi. Jos yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen viivyyttää syyteharkintaa kuitenkin vain vähäisissä määrin, tulisi syyttäjän odottaa esimerkiksi henkilövahinkoja koskevien selvitysten valmistumista ennen syytteen nostamista.²²⁰

Toisaalta syyttäjän voi olla vaikea arvioida ja ennustaa selvitysten valmistumista, ellei niistä ole esimerkiksi annettu tarkkoja aikatauluja, mikä lienee käytännössä varsin mahdotonta. Vaatimuksen ajamatta jättäminen syyteharkinnassa ei ole kuitenkaan lopullinen ratkaisu. Kuten edellä todettiin, syyttäjä voi ROL 3:11:n nojalla ottaa asianomistajan vaatimuksen ilman haastetta ajaakseen oikeudenkäynnin aikanaan. On edelleen muistettava, että vaatimuksen ajettavaksi ottaminen kesken oikeudenkäynnin vaarantaa joko keskittämisperiaatteen tai vaihtoehtoisesti asianosaisten prosessuaalisen tasavertaisuuden.

Toisena olennaisen haitan muodostavana tekijänä nähdään syyttäjän työmäärän lisääntyminen. Syyttäjän päätehtävä on kuitenkin rangaistusvaatimuksen ajaminen. Jos yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittäminen tuomioistuimessa haittaa rangaistusvaatimusten ajamista olennaisesti, ei syyttäjällä ole velvollisuutta ottaa yksityisoikeudellista vaatimusta ajettavakseen.²²¹ Syyttäjän työmäärän kannalta ei ole yhdentekevää, onko kyseessä esimerkiksi yhden ikkunan rikkomisen käsittävä vahingonteko vai useita omaisuusesineitä ja asianomistajia koskeva laaja petossarja, jossa vahingot eivät ole kaikilta osin selviä. Vaatimuksen suuruudella ei kuitenkaan sinänsä ole merkitystä.²²² Toisaalta arviointi tulee tehdä jokaisen syytekohdan ja yksittäisen vaatimuksen osalta erikseen. Joissakin tilanteissa tosin voidaan huomioida koko asiakokonaisuus, jolloin esimerkiksi suuri asianomistajien lukumäärä voi muodostaa olennaisen haitan vaatimusten ajamiselle, vaikka asianomistajien vaatimukset muutoin eivät muodostaisi olennaista haittaa. Toisaalta suuren asianomistajajoukon yksinkertaiset vaatimukset on joskus tarkoituksemukaista ottaakin nimenomaisesti ajettavaksi käsittelyn keskittämisen turvaamiseksi.²²³

Työmäärän lisääntymistä voidaan arvioida myös siitä näkökulmasta, perustuuko vaatimus rikokseen vai johtuuko se rikoksesta. Jos vaatimus perustuu rikokseen, ei syyttäjän työmäärän voida katsoa lisääntyvän siinä määrin, että olennainen haitta vaatimuksen ajamiselle muodostuisi. Sen sijaan jos syyttäjän tulisi vedota siviilivaatimusta ajaessaan syytteen teonkuvauksen ulkopuolisiin seikkoihin, voisi vaatimuksen ajamisesta aiheutua olennaista haittaa.²²⁴ On toki

---

²²⁰ Vuorenää 2014 s. 127, samoin myös Ruotsissa, ks. RP 1987/88:1 s. 16.

²²¹ Ks. esim. HE 82/1995 s. 58; Vuorenää 2014 s. 126–127; VKS 2006:3 s. 4.

²²² HE 82/1995 s. 58; Vuorenää 2014 s. 127. Myös Ruotsissa RP 1987/88:1 s. 16.

²²³ Ks. VKS 2006:3 s. 5.

²²⁴ Vuorenää 2014 s. 128.

huomioitava, että syyttäjän virkavelvollisuus ei ankarimmillaan edes aktualisoidu, jos vaatimus vain *johtuu* rikoksesta.

VKS:n ohjeessa määritellään, että syyttäjän virkavelvollisuuden synnyttäisivät normaalisti vain sellaiset vaatimukset, joiden selvitykset tukeutuvat ainoastaan kirjalliseen aineistoon. Henkilötodistelu yksityisoikeudellisen vaatimuksen näytön tueksi siten muodostaisi automaattisesti olennaisen haitan.²²⁵ Toisaalta, yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien todisteiden kirjallisesta muodosta syyttäjän virkavelvollisuuden perustavana seikkana ei ole laissa, eikä sen esittämisessä mainintaa. Käytännössä syyttäjät harvoin ottavat ajaakseen vaatimuksia, jotka ovat monimutkaisia tai jotka edellyttävät asianomistajan kuulemista taikka asiantuntijatodistelua.²²⁶ Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksissa syyttäjät eivät käytännössä aja asianomistajan vaatimuksia.²²⁷

Onko yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamatta jättäminen sitten perusteltua tilanteissa, joissa kirjallista materiaalia ei ole saatavilla vaatimuksen perusteeksi? Tällaisessa tilanteessa voidaan katsoa, että asianomistajan kuuleminen pääkäsittelyssä todistelutarkoituksessa muodostaa olennaisen haitan sillä perusteella, että se vaikuttaa kuvaan syyttäjän objektiivisuudesta. Asianomistajan kuuleminen pääkäsittelyssä todistelutarkoituksessa muodostaisi asetelman, jossa syyttäjä saatettaisiin nähdä oikeudenkäyntiavustajan roolissa. Toinen asia on, jos vaatimuksen perusteiden esittäminen itsessään edellyttää asianomistajan kuulemista pääkäsittelyssä. Syyttäjän virkavelvollisuuden taustalla olevat syyt asianomistajan saavuttamista hyödyistä menettävät merkityksensä, jos asianomistaja joka tapauksessa joutuu saapumaan tuomioistuimeen.²²⁸

VKSV 23.6.2004 dnro 27/41/03: Asianomistaja oli arvostellut kihlakunnansyyttäjän ratkaisua siitä, ettei tämä ollut ottanut yksityisoikeudellisia vaatimuksia ajaakseen. Syytteen käsittely oli edellyttänyt asianomistajan kuulemista todistelutarkoituksessa, koska väitetyistä rikoksesta ei ollut suoraa näyttöä. Korvausvaatimuksen esittäminen ei edellyttänyt asianomistajalle ylimääräistä työtä, sillä asianomistajan kertomuksen lisäksi muuta näyt-

²²⁵ VKS 2006:3 s. 4-5.

²²⁶ Ks. esim Hirvelä 2006 s. 146. Näin on esimerkiksi seksuaalirikoksissa, joissa korvausvaatimukset ylittävät usein syyttäjän virkavelvollisuuden sisällön. Hirvelän aineistossa ainoastaan yhdessä tapauksessa syyttäjä oli ajanut asianomistajan vaatimusta. Siinäkin perusteena oli se, että asianomistaja oli ollut ulkomaalainen, eikä tätä ollut kuultu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti.

²²⁷ Fredman 2013 s. 556.

²²⁸ VKSV:n vuosikertomus 2004 s. 54.

töä ei ollut. Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan syyttäjällä ei siten olisi ollut mahdollisuutta edes esittää tarkempia perusteluja asianomistajan vaatimuksille. Asianomistaja ja syyttäjä olivat myös sopineet, että syyttäjä esittää vaatimuksen, mutta asianomistaja esittää sen perustelut. Syyttäjällä olisi ollut mahdollisuus kokonaan kieltäytyä asianomistajan vaatimuksen esittämisestä. Kantelu ei aiheuttanut toimenpiteitä.

Toisaalta asianomistajan asemaa parantava uudistus oli myös se, kun ROL:iin lisättiin rikosprosessiuudistuksen yhteydessä säännökset uhrin oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan. Hirvelä onkin todennut olevan luontevinta, että valtion varoista määrätty oikeudenkäyntiavustaja hoitaa asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisen silloin, kun asianomistajalla sellainen avustaja on.²²⁹ Näin ollen uhrin asema on siltä osin turvattu, jos syyttäjä kieltäytyykin ajamasta vaatimusta sillä perusteella, että asianomistajaa tulitaisiin kuulemaan pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Uhrilla on oikeus valtion varoin maksettuun oikeudenkäyntiavustajaan siiveellisyys- ja väkivaltarikoksissa, joiden yhteydessä yksityisoikeudelliset vaatimukset harvoin ovat siinä määrin selviä ja riidattomia, että syyttäjä ylipäätään voisi vaatimuksen ottaa ajaakseen. On siten hyvä, että uhrin vaatimusten ajaminen on turvattu valtion varoin maksetun oikeudenkäyntiavustajan muodossa.

Olellainen haitta voi syntyä myös silloin, kun syyttäjän ja asianomistajan edut ovat ristiriidassa. Tällä tarkoitetaan lähinnä sellaista tilannetta, jossa syyte nostetaan useampaa vastaajaa vastaan, jotka puolestaan kohdistavat toisiaan kohtaan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Tällaisista tilanteista voi olla kysymys esimerkiksi liikenne- ja pahoinpitelyrikoksissa.²³⁰ Syyttäjän ja asianomistajan keskinäiset intressit voivat niin ikään olla prosessissa ristiriidassa. Esimerkiksi syyttäjä voi vaatia vastaajan välitöntä maastakarkotusta, kun asianomistajan mahdollisuus saada korvausta rikoksella aiheutetusta vahingosta edellyttää vastaajan pysymistä maassa.²³¹

4.4.2 Vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus

Jos syyttäjä pitää selvänä, ettei tuomioistuin tule hyväksymään asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta, voi tämä kieltäytyä ajamasta vaatimusta.²³² Ei ole tarkoituksenmukaista, että asianomistaja voisi vaatia rikoksesta aiheutetusta vahingosta mitä tahansa mielivaltaista

²²⁹ Hirvelä 2006 s. 146.

²³⁰ OLJ 1/1993 s. 136; HE 82/1995 s. 58.

²³¹ RP 1987/88:1 s. 16.

²³² OLJ 1/1993 s. 136, myös Ruotsissa RP 1987/88:1 s. 16.

korvausta. Siksi syyttäjän ajaman asianomistajan vaatimuksen tulee olla oikeassa suhteessa aiheutuneeseen vahinkoon. Pääsääntöisesti perusteet on esitettävä selvässä muodossa, eli vahingosta on oltava esimerkiksi lasku tai muu kirjallinen selvitys.

Perusteettomuus voidaan jakaa kolmeen osaan. Vaatimus voi ensinnäkin olla lakiin perustumaton. Vaikka vaatimus olisikin perustunut teonkuvaukseen, mutta faktoista ei kuitenkaan lain mukaan voi seurata sitä, mitä asianomistaja on vaatinut, ei syyttäjä ole velvollinen vaatimusta ajamaan. Toiseksi, jos vahingon syntymisestä tai sen määrästä ei ole riittävää näyttöä, voidaan vaatimus tulkita ilmeisen perusteettomaksi. Syyttäjä ei ole velvollinen oma-aloitteisesti hankkimaan muuta kuin asianomistajan toimittamaa todistelua. Vaatimus voi olla perusteeton lisäksi silloin, kun sen määrä on kohtuuttoman suuri.²³³ Toisaalta on huomautettu, että syyttäjä voi jälkimmäisissä tilanteissa kehottaa asianomistajaa laskemaan korvauksen määrää.²³⁴ Syyttäjä ei kuitenkaan voi määritellä vaatimuksen oikeaa suuruutta, sillä määrän arvioiminen on asianomistajan itsensä vastuulla. Tästä seuraa, että syyttäjän ei tule jättää vaatimusta ajamatta sillä perusteella, että se ei syyttäjän mielestä ole oikeansuuruinen.²³⁵

4.5 ROL 3:9 objektiivisuuden ja yhdenvertaisuuden valossa

Ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta käytiin keskusteltua muun muassa siitä, että syyttäjien käytäntö yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisessa tulisi olemaan moninainen, koska ohjeita antamalla käytänteitä ei olisi kovinkaan yksinkertaista yhdenmukaistaa.²³⁶ Niin ikään Jonkka²³⁷ esitti kritiikkinsä siitä, että kuva syyttäjän objektiivisuudesta vaarantuu, jos tämä ottaa asianomistajan siviilivaatimukset ajaakseen. Nimenomaan syyttäjän ulkopuolelle näkyvän objektiivisuuden ja puolueettomuuden on koettu olevan tämän virkavelvollisuuden myötä uhatuna.²³⁸

EIS 6 artikla ja PL 21 § edellyttävät, että myös syyttäjän on luonnollisestikin toimittava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita noudattaen ja niiden takaamista perus- ja ihmisoi-

²³³ Vuorenpää 2014 s. 132–134.

²³⁴ Jokela 2008 s. 268.

²³⁵ VKS 2006:3 s. 6.

²³⁶ Ks. mm. de Godzinsky 2000 s. 726.

²³⁷ Jonkka 1994 s. 733–734 ja Jonkka 1997 s. 302.

²³⁸ Janhonen 2012 s. 61.

keuksista huolehtien. Syyttäjän tehtävänä on lisäksi SjäL 6 §:n mukaan *huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänä olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla.*

Syyttäjän tehtävä ei ole ainoastaan huolehtia prosessuaalisista perus- ja ihmisoikeuksista, vaan syyttäjän tulisi pyrkiä edistämään myös muita prosessuaalisia menettelyperiaatteita, kuten julkisuusperiaatetta, kontradiktorista periaatetta, suullisuusperiaatetta, välittömyysperiaatetta ja keskitysperiaatetta. Näitä edistäessään syyttäjä tulee samalla huolehtineeksi prosessitavoitteiden, eli nopeuden, varmuuden ja halpuuden toteutumisesta.²³⁹

Adheesioperiaatteen kannalta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden noudattaminen on karkeasti sanottuna jatkuvaa tasapainottelua käsittelyn keskittämisen, joutuisuuden ja osapuolten yhdenvertaisuuden välillä. Mikään periaatteista ei voi sulkea toista pois, jolloin on välttämätöntä löytää näiden välille sopusointu. Keskeisin ongelma käytännössä liittyy kuitenkin siihen, miten asianosaisten yhdenvertaisuus toteutuu ja miten se koetaan tilanteissa, joissa syyttäjä ottaa asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajettavakseen. Siksi seuraavassa käsitellään tätä ongelmaa tarkemmin syyttäjän objektiivisuuden sekä asianosaisten yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Syyttäjän objektiivisuutta määrittelevä keskeinen säännös on SjäL 28.1 §, jonka mukaan syyttäjää koskee kielto toimia oikeudenkäynnissä asiamiehenä tai avustajana.²⁴⁰ SjäL 28.2 §:ssä on viittaussäännös ROL 3:9:ään, joka siis määrittelee syyttäjän virkavelvollisuuden ajaa asianomistajan vaatimusta. Erityissäännöksenä ROL 3:9 syrjäyttää syyttäjän yleiset esteellisyyssperusteet muodostaen poikkeuksen SjäL:n mukaiseen kieltoon toimia asiamiehenä tai avustajana. On kuitenkin muistettava, että syyttäjä ei voi ottaa ajakseen muita kuin ROL 3:9:ään perustuvia vaatimuksia.²⁴¹ Syyttäjän toimimiseen asianomistajan asiamiehenä otetaan kantaa johtopäätöksiä koskevassa jaksossa.

Syyttäjän objektiivisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että syyttäjän tulisi arvioida esimerkiksi vahingonkorvauksenvaatimuksen oikeansuuruista määrää. Tämä tarkoittaa siten myös sitä, että syyttäjän ei tule jättää vaatimusta ajamatta sillä perusteella, että se ei syyttäjän mielestä ole oikeansuuruinen. Ainoastaan vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus voisi tällaisessa tilanteissa

²³⁹ Vuorenää 2007 s. 178–179.

²⁴⁰ Vrt. Lappalainen 1986 s. 39. Jo ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta pidettiin varsin tavallisena, että syyttäjä toimi selvissä tapauksissa asianomistajan asiamiehenä.

²⁴¹ VKS 2006:3 s. 2.

antaa mahdollisuuden jättää yksityisoikeudellinen vaatimus ajamatta.²⁴² Toisaalta objektiivisuusvaatimus sallii kuitenkin syyttäjän kiinnittää asianomistajan huomiota vahingonkorvausta ja oikeuskäytäntöä koskeviin seikkoihin sekä vaatimuksen perusteissa tai todistelussa oleviin puutteisiin.²⁴³ Tämä voikin olla tarpeen esimerkiksi juuri sen vuoksi, ettei syyttäjä lähtisi ajamaan korvauskäytännöstä selvästi poikkeavia vaatimuksia.

---

²⁴² VKS 2006:3 s. 6.

²⁴³ VKS 2006:3 s. 7.

5 Johtopäätökset

5.1 Asianomistajan oikeuksien toteutuminen adheesioprosessissa

Syytteen ja siviilivaatimuksen kumuloiminen ei pääsääntöisesti tuota ongelmia silloin, kun on selvää, että vaatimus johtuu rikoksesta ja sen esittäjänä on asianomistaja. Asianomistajamäärittelmä antaa johtoa myös siihen, kuka rikosasian yhteydessä voi ylipäätään esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Oikeus koskee myös sellaisia kolmansia osapuolia, joiden vaatimukset johtuvat suoraan rikoksesta. Adheesioperiaatteen taustalla olevat tavoitteet prosessin joutuisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta toteutuvat pääsääntöisesti hyvin. Periaate itsessään turvaa asianomistajan oikeuden päästä oikeuksiinsa vaivattomasti ja edullisesti.

Niin pitkälle kuin asianomistajan siviilivaatimukset ovat johdettavissa suoraan syytteen teonkuvauksesta, on yhteiskäsittely näiden osalta ongelmatonta. Jos taas asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset perustuvat teonkuvauksen ulkopuolisiin seikkoihin, on tuomioistuimen varmistettava, että vaatimus johtuu rikoksesta siinä määrin, että yhteiskäsittely on vielä tarkoituksenmukaista. Ongelmaa tulee peilata adheesioperiaatteen tavoitteisiin. Jos yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen mutkistaa ja pitkittää rikosprosessia tarpeettomasti, ei adheesioperiaatteen tavoitteiden kannalta yhteiskäsittely ole enää perusteltua.

Ei siviiliasian erottaminen siviiliasian käsittelyjärjestykseenkään ole täysin ongelmatonta. Esimerkiksi preklusiosäännösten osalta ei voida ajatella olevan kestävä ratkaisutoiminnan kannalta oikein, että asian erottaminen siviiliprosessiin kesken oikeudenkäynnin estäisikin yllättäen vetoamisen uusiin seikkoihin ja todisteisiin. Rikosprosessuaalista järjestystä noudattaen uusiin seikkoihin ja todisteisiin vetoaminen olisi siis aiemmin samassa oikeudenkäynnissä ollut mahdollista. Toisaalta asian erottaminen siviiliprosessuaaliseen järjestykseen voitaneen katsoa OK 6:9:n mukaiseksi sellaiseksi päteväksi syyksi, johon vetoamalla preklusiouhka väistyy. Ennen erottamisratkaisua tuomioistuimen olisi kuitenkin syytä kuulla asianosaisia, missä yhteydessä asianosaisille tehtäisiin selkoa preklusiouhasta ja siviilivaatimusta olisi samassa yhteydessä myös mahdollista täydentää.

Ongelmia lienee myös harvinaisissa, joskaan ei mahdottomissa tilanteissa, joissa rikosasian vastaaja esittää yksityisoikeudellista vaatimusta vastaan vastakanteen, mutta ilman rangaistusvaatimusta. Tällöinhän tällaisen yksityisoikeudellisen kanteen käsittely samassa oikeudenkäynnissä rikosasian yhteydessä ei olisi mahdollista, sillä sen ei voitaisi katsoa johtuvan rikoksesta laissa tarkoitetulla tavalla.

Toinen tilanne on, jos molempien osapuolten vaatimukset johtuvat rikoksesta. Tällöin osapuolilla tulisi olla molemmilla sekä asianomistajan että vastaajan roolit. Mikäli vastaajalla olisi esittää yksityisoikeudellinen vastakanne, joka ei johdu käsiteltävänä olevasta rikoksesta, tulisi yksityisoikeudellinen vaatimus erottaa ja käsitellä nähdäkseni kokonaisuudessaan siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä. OK 18:3:n mukaanhan vastakanne on käsiteltävä samassa oikeudenkäynnissä, jossa pääkanne käsitellään. Tämän seurauksena asianomistaja menettäisi ne edut, joita adheesioprosessi hänelle toisi.

Yleisesti ajatellaankin, että rikoksesta epäillyn ja syytetyn asema on rikosprosessissa prosessuaalisesti parempi kuin asianomistajan. ROL 3:9:n säätäminen merkitsi kuitenkin asianomistajan aseman paranemista, kun tämä siitä lähtien on pystynyt saamaan syyttäjän apua vaatimuksensa ajamisessa.²⁴⁴

5.2 Syyttäjä asianomistajan asiamiehenä?

5.2.1 Pohdintoja syyttäjän objektiivisuudesta siviilivaatimusta ajettaessa

Voiko syyttäjä jättää asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamatta esimerkiksi sillä ainoalla perusteella, että vaatimus ei ole riidaton? Tähän perusteeseen nähtävästi voidaan vedota niissä tilanteissa, joissa asianomistaja on esittänyt korvausvaatimuksen esimerkiksi vaikeasti määriteltävistä vahingoista, kuten kivusta ja särystä olettaen, että syyttäjä ajaisi myös kyseisenlaatuiset vaatimukset. Vaatimuksen riidattomuus ei nähdäkseni kuitenkaan ole lakiin perustuva edellytys, joka muodostaisi syyttäjän ROL 3:9:ssä sanotun virkavelvollisuuden ajaa

---

²⁴⁴ Parannusta asianomistajan asemaan toi myös uhrin mahdollisuus saada laissa säädetyin edellytyksin valtion varoin kustannettu ROL 2 luvun mukainen avustaja.

asianomistajan vaatimusta. Se, että vaatimus ei ole riidaton, ei siten olisi peruste jättää asianomistajan vaatimusta ajamatta. Sen sijaan se, että vaatimus ei ole riidaton, voi kuitenkin muodostaa ROL 3:9 mukaisen olennaisen haitan, mutta ei sitä nähdäkseni tee automaattisesti.

Koska syyttäjä ei ole velvollinen ajamaan sellaista vaatimusta, jonka selvittämisestä aiheutuisi olennaista haittaa, voi syyttäjien objektiivisuuden tasot olla tässä suhteessa erilaiset. Saatetaan ajatella, että syyttäjän objektiivisuus vaarantuu, jos vaatimuksen selvittäminen vaatisi esimerkiksi henkilötodistelua. Syyttäjä saatettaisiin tällaisessa tilanteessa nähdä pikemminkin asianomistajan avustajana kuin riippumattomana viranomaisena, minkä vuoksi syyttäjältä edellytetty objektiivisuus saattaisi hämärtyä. Lisäksi, jos rikosoikeudenkäynnissä kuullaan asianomistajaa todistelutarkoituksessa, voi saman asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten ajaminen niin ikään heikentää kuvaa syyttäjän toiminnan objektiivisuudesta.

Toiselle olennainen haitta voi merkitä eri asioita kuin toiselle. Tähän voivat vaikuttaa muun muassa aiempi tietämys samankaltaisesta asiasta tai jopa syyttäjäuran pituus. Toiset syyttäjät saattavat pitää vaatimusta hyvinkin selvänä ja sellaisena, että työmäärä ei juurikaan lisäänty ja toisilla saman vaatimuksen ajaminen voi viedä niin paljon voimavaroja, että olennainen haitta syntyy tällä perusteella. Näihin ongelmiin liittyvät myös kysymykset syyttäjän objektiivisuudesta ja asianosaisten yhdenvertaisuudesta. Asianomistajan oikeuden turvautua syyttäjän apuun vaatimusta ajettaessa voidaan sanoa olevan melko sattumanvaraista juuri edellä mainituin perustein.

Adheesioperiaatteen soveltamisen kannalta yhdenvertaisuuden ongelmakohdat liittyvät toisaalta myös siihen, kuinka yhdenvertaisuus toteutuu asianomistajien eli kaikkien rikoksesta vahinkoa kärsineiden kesken. Nissinen on huomauttanut, että luonnollisestikin sellainen asianomistaja, jonka vaatimusta syyttäjä ei aja, joutuu tekemään oikeuksiensa eteen enemmän työtä ja näkemään enemmän vaivaa kuin sellainen asianomistaja, jonka vaatimusta syyttäjä on päättänyt ajaa.²⁴⁵

Asianomistajien yhdenvertaisuuden edistämiseksi olisikin hyvä, että yksityisoikeudelliseen vaatimukseen kiinnitettäisiin enemmän huomiota mahdollisesti jo esitutkinnassa. Kuten Ruotsissa, on esitutkintaviranomaiselle ja syyttäjälle säädetty velvollisuus informoida asianomista-

---

²⁴⁵ Nissinen 2011 s. 381.

jaa mahdollisesta rikoksen yhteydessä syntyneestä vahingosta, myös Suomessa tästä tulisi nähdäkseni olla nimenomainen säännös laissa. Viranomaisten roolia tulisi muuttaa nykylainsäädäntöä aktiivisempaan suuntaan asianomistajien oikeuksien takaamiseksi. Toisaalta ETL 1:2:n 1 kohta jo sinänsä velvoittaa esitutkinnassa selvittämään myös rikokseen liittyvät vahingot sekä asianosaiset, mutta se ei velvoita huolehtimaan asianomistajien oikeuksista nimenomaisesti. Asianomistajan oikeuksiin esitutkintavaiheessa on toisaalta tulossa parannuksia jo edellä mainitun uhridirektiivin ja ETL:n uudistamisen myötä.

5.2.2 Syyttäjän toimivallasta siviilivaatimuksissa

Laissa säädetty kielto toimia asiamiehenä ei siis estä syyttäjää ajamasta asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia laissa säädettyjen edellytysten täytyessä. Tämän yhteydessä onkin kysyttävä, missä määrin syyttäjä voi lain puitteissa disponoida yksityisoikeudellista vaatimusta koskevista toimista?

Kettula on pohtinut syyttäjän roolia asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten ajajana. Kettulan mukaan syyttäjän ajaessa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta tämä voisi ajaa sitä oikeudenkäyntiasiamiehen tavoin. Syyttäjä voisi siten ryhtyä kaikkiin niihin prosessitoimiin, joihin asianomistaja itsekkin voi ryhtyä.²⁴⁶ Ja edelleen tämän myötä asianomistaja voisi ohjata syyttäjää vaatimusten esittämisessä, kuten päämies avustajaansa. Näkökulma on kriittikille altis. Ajatuksen hylkäämistä edellyttää itsessään jo vaatimus syyttäjän objektiivisuudesta ja tasapuolisuudesta. Syyttäjän rooli ”asiamiehenä” ja yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajajana on säädetty ROL 3:9:ssä. Sen luoma syyttäjän toimivalta perustuu vain ja ainoastaan lakiin. Se ei perustu toimeksiantosopimukseen tai muihin sopimuksiin, joita päämiesten ja avustajien välillä tehdään.

On toki totta, että syyttäjä tulee esittäneeksi sekä rangaistusvaatimuksen että yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteet haastehakemuksessa ja tässä mielessä tulee siten toimineeksi asianomistajan asiamiehenä. Koska syyttäjän ajama korvausvaatimus ei voi perustua muuhun kuin teonkuvaukseen, ei asianomistaja voi sen enempää ohjata syyttäjää perusteiden esittämisessä

---

²⁴⁶ Kettula 2006 s. 175–176.

tai jopa muuttamisessa, eikä syyttäjä voi sen enempää ottaa ohjausta vastaan. Asianomistajan valta ohjata syyttäjää vaatimuksen ajamisessa rajoittuu siis ainoastaan vaatimusta koskevan pyynnön esittämiseen.

Asianomistaja on paras esittämään kärsimänsä vahingon määrän omassa asiassaan. Syyttäjän tulisi siten ottaa asianomistajan arvio korvausten määrästä huomioon.²⁴⁷ Toisaalta vaatimusten tulisi olla selkeitä, täsmällisiä ja mieluiten laskuihin tai kuitteihin perustuvia, jotta syyttäjä voi ottaa ne ajaakseen ilman olennaista haittaa. Pelkkä arvio vahingon suuruudesta voisi siten muodostaa esteen vaatimuksen ajamiselle. Mikäli tällaista haittaa syyttäjä ei katso syntyvän, syyttäjän tulisi ajaa vaatimus asianomistajan esittämän määrän mukaisesti. Esimerkiksi vahingon suuruuden olisi kuitenkin hyvä ilmetä teonkuvauksesta, vaikka rikoksen tunnusmerkistö ei vahingon syntymistä edellyttäisikään. Asianomistaja voi siis disponoida paitsi siitä, että esittää syyttäjälle pyynnön vaatimuksen ajamisesta, myös vaatimuksen määrästä.

Voisiko syyttäjä myös sopia yksityisoikeudellista vaatimusta koskevan asian OK 15:7.1:n nojalla asiamiehen tavoin, jos tämä on ottanut asianomistajan vaatimuksen ajaakseen?²⁴⁸ Esimerkiksi syyteneuvottelumenettelyssä syyttäjä ei voi tehdä sopimusta siviilivaatimuksesta asianomistajan puolesta, joten mahdollisuutta ei ole nähtävä olevan myöskään yksityisoikeudellista vaatimusta ajettaessa perinteisessä menettelyssä.

Koska syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta on lakiin perustuva virkavelvollisuus, tulisiko vaatimusten ajettavaksi ottaminen huomioida viran puolesta? Jos vastaus kysymykseen olisi kyllä, edellyttäisi se vähintään sitä, että vaatimuksen perusteet ovat selvät ja ne ovat oikeudenkäyntiaineistossa. Jos asianomistaja ei ymmärrä tehdä vaatimuksen ajamista koskevaa pyyntöä, voisi syyttäjä selvissä tapauksissa ottaa vaatimuksen ajettavakseen tai ainakin tiedustella asianomistajalta, pyytääkö tämä syyttäjältä vaatimuksen ajamista. Toisaalta on kuitenkin vaikea nähdä tilannetta, jossa syyttäjä esimerkiksi rikokseen perustuvan vahingon huomattessaan ottaisi vaatimuksen viran puolesta ajaakseen, jos asianomistaja ei siitä ole ilmoittanut taikka sitä koskevaa vaatimusta esittänyt. Syyttäjän velvollisuus ajaa vaatimusta syntyy vain, jos asianomistaja sitä pyytää. Tämä on myöskin sopusoinnussa yksityisoikeudellisen vaatimuksen dispositiiviseen luonteeseen nähden. Syyttäjällä ei luonnollisestikaan voi olla minkäänlaista varsinaista disponointivaltaa siviilivaatimuksen aineellisen

---

²⁴⁷ Kettula 2006 s. 176.

²⁴⁸ Ks. Kettula 2006 s. 176.

puolen osalta. Se ei kuulu syyttäjän työhön. Jos tällainen valta olisi, alkaisi syyttäjän rooli muistuttaa pikemminkin oikeudenkäyntiavustajaa kuin riippumatonta viranomaista.

Syyttäjän disponointivaltaa siis rajaa yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta asianomistajan pyyntö ja tämän esittämä arvio taikka täsmällinen tieto aiheutuneen vahingon määrästä. Muilta osin syyttäjä toimii itsenäisenä oikeudenkäynnin osapuolena ilman asianomistajan vaikutusvaltaa. Syyttäjä voi siten tehdä yksityisoikeudellista vaatimusta koskevat prosessipäätökset riippumatta asianomistajasta. Jos yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteet eivät käy ilmi teonkuvauksesta, ei syyttäjä voi lain mukaan edes ottaa vaatimusta ajettavakseen.

5.2.3 Syyttäjä asianosaisten oikeuksien turvaajana

Syyttäjällä on nykypäivänä suuret mahdollisuudet vaikuttaa asianosaisten yhdenvertaiseen kohteluun. Syyttäjä tekee itsenäisiä, ihmisten oikeudellista asemaa koskevia ratkaisuja aina esitutinnan rajoittamisesta ja syyttämättäjättämispäätöksistä syytteen nostamiseen sekä muutoksenhausta päättämiseen. Vaikka yleisesti saatetaan kokea ja näin toki asetelma onkin, että syyttäjä on oikeudenkäynnissä vastaajan vastapuoli ja siten ajamassa osaltaan asianomistajan etuja, on syyttäjän kuitenkin aina huomioitava myös vastapuolen edut ja tuotava esiin sellaisiakin seikkoja, jotka ovat vastaajan eduksi.

Kuten edellä todettiin, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset asettavat syyttäjälle velvoitteen huolehtia yleisistä prosessuaalisista periaatteista sekä ihmis- ja perusoikeuksiin liittyvistä periaatteista tasapuolisesti. Tutkielma antoi aihetta pohtia muun ohella myös syyttäjän mahdollisuutta vaikuttaa paitsi asianosaisten myös asianomistajien väliseen yhdenvertaisuuteen sekä siihen liittyviin ongelmakohtiin.

Käytännössä ongelmia voi usein aiheuttaa asianomistajien epätietoisuus korvausperusteista sekä siitä, millä edellytyksillä syyttäjä ottaa vaatimuksen ajaakseen – tai oikeammin: millä perusteilla syyttäjä jättää vaatimuksen ajamatta. On muistettava, että ROL 3:9 luo syyttäjälle virkavelvollisuuden, josta poikkeaminen on mahdollista vain laissa säädetyin perustein.

Syyttäjän tulisi perustaa vaatimuksen ajamatta jättäminen suoraan lakiin ja asianomistajaa informoidessaan käyttää lakiin perustuvia ilmaisuja, kuten *vaatimuksen ajaminen muodostaa*

olennaisen haitan, taikka vaatimus on ilmeisen perusteeton. Sinänsä näitä ilmaisia voitaisiin täydentää niillä perusteilla, joita pohdittiin edellä yksityiskohtaisemmin: vaatimus ei ole riidaton ja asianomistajan kuuleminen pääkäsitelyssä henkilökohtaisesti. Tärkeää olisi perustella tapauskohtaisesti, mitkä seikat ovat johtaneet vaatimuksen ajamatta jättämiseen, jotta asianomistaja voi kiinnittää siihen huomiota jatkotoimenpiteissään.

Asianomistajan epätietoisuus korvausperusteista voi tuoda eteen esimerkiksi tilanteen, jossa asianomistaja vaatii korvausta kärsimyksestä sellaisesta rikoksesta, josta kärsimyskorvausta ei lain mukaan voida edes tuomita.²⁴⁹ Tällöinhän kyseessä on vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus, mutta asianosaisten yhdenvertaisuuden kannalta on syytä kysyä, minkälainen selvitysvelvollisuus korvausperusteista on yhtäältä esitutkintaviranomaisella ja toisaalta syyttäjällä, jos tämä jättää vaatimuksen ajamatta? Tällainen vaatimushan ei tulisi menestymään oikeudenkäynnissä edes asianomistajan itsensä ajamana.

Toisaalta taas voidaan kysyä, minkälainen selvitysvelvollisuus esitutkintaviranomaisella on asianomistajalle niistä mahdollisuuksista, että syyttäjä jättääkin asianomistajan vaatimuksen asianomistajan pyynnöstä huolimatta ajamatta. Koska yleinen linja lienee ollut, että esimerkiksi pahoinpitelyrikosten yhteydessä yksityisoikeudellinen vaatimus jätetään usein ajamatta vahingon luonteen vuoksi, olisi esimerkiksi poliisilla tästä mahdollisuus informoida asianomistajaa jo esitutkintavaiheessa.²⁵⁰ Toki on muistettava, että esitutkintaviranomainen ei kuitenkaan päätöstä vaatimuksen ajamisesta tai ajamatta jättämisestä tee, vaan valta on yksin syyttäjällä.

Voidaan ajatella, että asianomistaja on rikosoikeudenkäynnissä yksityisoikeudellisen vaatimuksensa suhteen suhteellisen turvallisilla vesillä niin kauan, kuin hän pysyytytty vaatimuksensa kanssa syyttäjän esittämässä perusteissa.²⁵¹ Jos asianomistaja esittää syyttäjän syytteestä poikkeavia perusteita yksityisoikeudelliselle korvausvaatimukselleen, altistuu hän esimerkiksi sille mahdollisuudelle, että hänet velvoitetaan korvaamaan vastaajan oikeudenkäyntikuluja. Toisaalta tuomioistuin päätynee herkemmin erottamaan siviilivaatimuksen erikseen käsiteltä-

²⁴⁹ Vahl 5:6.1:n mukaan oikeus korvaukseen kärsimyksestä on sillä, 1) jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu; 2) jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla syrjitty; 3) jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu; 4) jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1-3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla.

²⁵⁰ Esitutkintaviranomaisen informointivelvollisuus tulee laajenemaan uhridirektiivin täytäntöönpanon myötä, kun ETL:iin sisällytetään siitä erilliset säännökset.

²⁵¹ Vrt. Fredmanin käyttämää ilmaisua ”syyttäjän sateenvarjon alla”.

väksi riita-asiain käsittelyjärjestyksessä, jos sen perusteet poikkeavat suurissa määrin syyt-teestä. Tällöin asianomistaja joutuu luopumaan niistä eduista, joita asioiden yhteiskäsittely olisi hänelle tuonut.

Asianomistajien keskinäinen yhdenvertaisuus voi näyttäytyä ainakin teoreettisena ongelmana tilanteissa, joissa on useita asianomistajia, joista toisten vaatimukset ovat riidattomia, kirjalli-seen aineistoon perustuvia ja muutoinkin selviä, kun taas toisten ei mitään näistä. Tällöin syyt-täjällä olisi lakiin perustuva velvollisuus ottaa toisten vaatimukset ajettavakseen ja toisten puo-lestaan jättää ajamatta. Oikeuksiin pääseminen olisi siten jopa riippuvaista siitä, miten selkeästi asianomistajat itse kykenevät vaatimuksensa esittämään, jotta syyttäjän virkavelvollisuuden edellytykset ovat käsillä.

Kysymys vaatimuksen selkeydestä on käsillä myös silloin, kun toiset asianomistajat esittävät vaatimuksensa esitutkinnassa esimerkiksi verot huomioiden, kun toiset taas esittävät ne ilman veroja.²⁵² Vaatimukset tulisi selvittää esitutkinnassa myös näiltä osin, eikä syyttäjällä tulisi enää olla velvollisuutta ainakaan suuremmissa määrin selvittää, mitä asianomistaja vaatimuksellaan on tarkoittanut. Tarkoituksenmukaisinta olisi, että syyttäjä voi ottaa asianomistajan yksityisoi-keudelliset vaatimukset sellaisenaan ajettavakseen.

Sen, että asianomistajaa kuullaan pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti, ei tulisi lähtökohtaisesti muodostaa estettä syyttäjän toimimiselle yksityis oikeudellisen vaatimuksen ajajana. Toki käy-tännössä on selvää, että henkilökohtainen kuuleminen on omiaan muodostamaan olennaisen haitan vaatimuksen ajamiselle. Asianomistajien yhdenvertaisuuden kannalta ongelmia voi siten ilmetä niin ikään tilanteissa, joissa toisia asianomistajia kuullaan oikeudenkäynnissä henkilö-kohtaisesti ja toisten kuuleminen taas ei ole tarpeen. Jos esimerkiksi laajaa sarjapetosta koske- vassa rikoksessa toiset asianomistajat kykenevät esittämään kirjallisen vaatimuksen aiheutu- neesta vahingosta ja toiset sitä taas eivät esitä, tulisiko syyttäjän ajaa vain vaatimuksensa sel- vittäneiden vaatimuksia?

Pääsääntöisesti adheesioinstituution voidaan katsoa toimivan nykyllaissa hyvin. Asianomistajan asemaa on vahvistettu viime vuosina, ja vastikään lakiin säädetty esitutkintaviranomaisen in- formointivelvollisuus turvaa entistä paremmin asianomistajan oikeuksiinsa pääsemistä ja estää

---

²⁵² Esimerkiksi anastamisrikoksissa syyttäjän tulee vaatia arvonlisävero vastaajalta rikoshyötynä valtiolle menete- tyksi, jolloin asianomistajan tulee aina esittää vaatimuksensa ilman veroa. Ks. KKO 2002:60.

myös turhia oikeudenmenetyksiä. Syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta on yksiselitteistä silloin, kun asianomistajan vaatimukset ovat selviä, kirjallisia ja perusteltuja. Mielestäni syyttäjille tulee kuitenkin edelleen jättää harkintavaltaa esimerkiksi sen suhteen, aiheuttaako yksittäinen vaatimus olennaista haittaa vai ei.

Toisaalta asianosaisten yhdenvertaisuuden takaamiseksi olisi tärkeää koulutuksella varmistaa, että kriteerit syyttäjän virkavelvollisuuden syntymiselle ja sitä rajoittaville seikoille olisivat valtakunnallisesti yhdenmukaisia. Jos yhteisten kriteerien noudattaminen teettää toiselle syyttäjälle yksittäistapauksessa enemmän työtä kuin toiselle, olisi asianosaisten tasapuolisen kohtelun turvaaminen varmistettava esimerkiksi syyttäjien töiden erilaisilla järjestelyillä. Toki on selvää, että myös syyttäjälaitos painii osaltaan jutturuuhkien kanssa ja kärsii resurssipulasta, jolloin töiden järjestely tai vaikkapa juttujen uudelleenjakoa ei ole kovinkaan helppoa.

Asianomistajan korvausvaatimukseen ei siten ole esitutkinnassa ja syyteharkintavaiheessa syytä uhrata tarpeettomasti resursseja. Asianomistaja ei menetä oikeuksiaan, vaikka syyttäjä ei tämän vaatimusta ajaisikaan, vaan hänellä on aina mahdollisuus turvautua vaatimustensa ajamisessa viranomaiskoneiston ulkopuoliseen oikeudelliseen apuun ja tämä onkin suositeltavaa etenkin tilanteissa, joissa vahingot eivät ole yksiselitteisen selviä. Ei voida katsoa, että syyttäjä olisi velvollinen aktiivisesti ja yksipuolisesti huolehtimaan asianosaisten oikeuksista, vaan aktiivisuutta voidaan edellyttää prosessin joutuisuuden ja keskittämisen varmistamiseksi molemminpuolisesti.